

**Juridisk
Rådgivning
for
Kvinner**

**Årsrapport
1980**

Utarbeidet av Trine Fernsjö og Vibeke Five

JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

ÅRSRAPPORT 1980

Utarbeidet av
Trine Fernsjø og Vibeke Five

Hjertelig takk til Brit Amble,
Inger Gran, Anne Holt, Reidun
Lauvstad, Ranveig Sem og Nina
Østheim for all hjelp!

Juni 1981

INNHold

Side

I.	PRESENTASJON AV JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER (JURK)	1
II.	FINANSIERING	6
	1. Oslo Kommune	6
	2. Justisdepartementet	
	3. Annen økonomisk støtte	6
III.	ÅRSRAPPORTENS NYTTEVERDI	7
IV.	SAKSMATERIALE OG METODE	9
V.	ANTALL SAKER	12
VI.	OPPLYSNINGER OM DE RÅDSØKENDE	16
	1. Bostedsfylke	16
	2. Hvordan kvinnen fikk kjennskap til JURK	19
	3. Statsborgerskap	21
	4. Sivilstand	22
	5. Utdanning og yrke	23
	6. Forsørgersystem	24
	7. Alder	25
	8. Antall barn	26
VII.	PROBLEMMOMRÅDE	27
	1. Oversikt	27
	2. Arbeidsrett	28
	3. Barnerett	30
	4. Boligrett	41
	5. Familierett	45
	6. Innvandrerkvinnens rettsstilling	55
	7. Personrett	55
	8. Rettshjelpsrett	56
	9. Sivilprosess	59
	10. Skatterett	59
	11. Skifterett	61
	12. Sosial-og trygderett	62
	13. Strafferett	63

VIII. PRINSIPIELT ARBEID

1. Generelt
2. Lov om barn og foreldre
3. Ugift sambo
4. Innvandrerkvinnens rettsstilling
5. Voldtatte og mishandlede kvinners rettsstilling
6. Handlingsplan for likestilling
7. Utkast til forskrifter om egenbetaling i mødre hjem
8. Gjennomgåelse og analyse av JURK's sosial- og trygderettsaker i 1980
9. Rettsorienteringsgruppa
10. Tilleggspensjon og sykepenger til omsorgspersoner

IX. ANDRE TVERRGRUPPER

1. PR-gruppa
2. Økonomigruppa

X. INTERNE SEMINARER

XI. ANNEN UTADRETTET VIRKSOMHET

- Vedlegg:
- 1) En gjennomgåelse og analyse av JURK's sosial- og trygderettsaker i 1980
 - 2) Høringsuttalelse til Handlingsplan for likestilling
 - 3) Utkast til forskrifter om egenbetaling i mødre hjem
 - 4) Høringsuttalelse til NOU 1979:38 "Om tilleggspensjon og sykepenger til omsorgspersoner"

I. PRESENTASJON AV JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER (JURK)

Juridisk Rådgivning for Kvinner (JURK) har nå drevet retts-
hjelpsvirksomhet i 7 år. Organisasjonen ble opprettet i
1974, etter initiativ fra Kvinnesaksgruppa ved Det juridiske
fakultet. JURK har tilsammen behandlet 2.800 saker disse
årene, samt svart på en mengde henvendelser pr. telefon. I
tillegg har vi drevet et omfattende kvinnepolitisk arbeid.
Dette prinsipielle arbeidet bygger på analyser av vårt saks-
materiale.

I lovverket finner man i dag få regler som er formelt kvinne-
diskriminerende. Likevel ser vi at kvinner ofte kommer til
kort overfor menn på forskjellige rettsområder. Dette
skyldes både det forhold at kvinner og menns livssituasjon
faktisk er forskjellig og den kjensgjerning at kvinner
gjennomsnittlig har mindre kunnskap om sine rettigheter og
plikter enn menn. Som eksempel på slik kunnskapssvikt kan
nevnes: Mange kvinner kommer til JURK med avtaler de har
inngått om deling av felleseiet, som virker svært lite rett-
ferdige. Dette skyldes kvinnens manglende kjennskap til
likedelingsreglen i Skiftelovens § 47 og hennes ektefelles
utnyttelse av avtalefriheten.

JURK's virksomhet faller inn under § 2,3. ledd i Lov om fri
rettshjelp: "Departementet kan i særlige tilfelle samtykke
i at fri rettshjelp gis av andre enn advokater". Formelt må
vi hvert år søke Justisdepartementet om tillatelse til å
drive rettshjelpsvirksomhet. Det er dog uttalt i lovens
forarbeider at de tiltak som ved lovens ikrafttreden mottok
økonomisk støtte fra stat eller kommune kunne regne med at
slik tillatelse ikke ville nektes.

JURK får økonomisk støtte fra det offentlige (fortrinnsvis
Justisdepartementet og Oslo Kommune).

JURK gir råd og veiledning kun til kvinner. Organisasjonen
er et likestillingsfremmende tiltak, jfr. Lov om like-
stilling mellom kjønnene av 9. juni 1978 nr. 45 § 3,3. ledd.
Det er kun ansatt kvinnelige medarbeidere i JURK.

Vårt mål er å møte den rådsøkende på en uformell måte, og med forståelse for hennes problemer. Det er vår erfaring at kvinnene synes det er lettere å snakke om sine problemer da. Mange gir uttrykk for at de kommer til oss nettopp på den grunn, i tillegg til at det er mange som vil være sikre på å treffe kvinnelige saksbehandlere som tar deres problemer alvorlig.

F o r m å l

Formålet med JURK's virksomhet er å bekjempe kvinneundertrykking, og som jurister ønsker vi å bruke vår kjennskap til lovverket til å bedre kvinners rettslige stilling. For å kunne gjøre dette, hjelper vi kvinner ved å gi konkret rettshjelp, og vi forsøker å spre informasjon om kvinners rettigheter og plikter etter gjeldende rett. Retts hjelp k defineres som juridisk ekspertbistand til å avklare, unngå oppnå eller utnytte aktuelle rettslige posisjoner, (jfr. Eskeland og Finne: "Retts hjelp" s. 17-23) det vil si ivareta rådsøkendes interesser ut fra gjeldende rett.

En annen viktig del av arbeidet vårt er å systematisere de opplysningene vi får inn, for bl.a. å kunne danne oss et bilde av hvordan kvinners rettslige stilling nøye henger sammen med det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret. Ut fra dette ønsker vi å påvise de samfunnsmessige og rettspolitiske endringer som er nødvendige for at reell likestilling mellom kjønnene kan oppnås.

Videre forsøker vi å undersøke nærmere rettshjelpsbehovet blant kvinner. Med rettshjelpsbehov sikter vi til behov som både etter den rådsøkendes oppfatning og en faglig oppfatning kan avhjelpest ved profesjonell juridisk bistand. Vi vet at kvinner i enda større grad enn menn har vanskelig for å oppsøke advokat eller andre tradisjonelle rettshjelpsinstanser. Vi har videre erfart at kvinner i stor grad har de samme juridiske problemer som menn, men at de i tillegg har andre juridiske problemer som har sine årsaker f.eks. i biologi (fødselsrett) og kjønnsrolletenkning. Disse

spesielle problemene har de tradisjonelle rettshjelpere hittil vist liten interesse og forståelse for.

Det er et stort ønske i JURK om å kunne nå ut med forebyggende rettshjelp - dvs. at kvinnene kommer for å spørre eller at de på annen måte gis informasjon om gjeldende rett før problemene oppstår. Det er et faktum at almenkunnskapen om de rettslige reguleringer av viktige livsområder er dårlig, og det gjøres i dag dessverre altfor lite for å bedre dette.

O r g a n i s a s j o n

Saksbehandlingen i JURK foregår i grupper a 5 personer. Disse gruppene har ansvaret for besvaring av brevhenvendelser fra hele landet og behandling av personlige henvendelser. Våren 1980 hadde vi 5 saksbehandlingsgrupper, høsten 1980 var antallet 4. I sommermånedene hadde vi en spesiell sommergruppe som var i arbeid fra 1. juni til 31. august. Saksbehandlingsgruppene har møte en gang i uka. Da diskuteres problemene i de sakene gruppa har fått. Saksbehandlerne får hovedansvaret for hver sine saker. Om det trenges, skal sakene legges fram for personer som har spesiell innsikt i de aktuelle problemer, dette kan være lærere ved fakultetet, enkeltpersoner i forvaltningen, advokater e.l. Saksbehandlerne utarbeider svarbrev, som blir godkjent av gruppa før det sendes til den rådsøkende. Denne organiseringen av saksbehandlingen er valgt for å sikre grundig og forsvarlig behandling av alle enkeltsaker. Hver saksbehandler er ansvarlig for å øve kontroll over gruppas arbeid, og den interne kontrollen blir dermed sterk.

JURK er en organisasjon med "flat struktur", dvs. alle medarbeidere har samme rettigheter og plikter.

Fellesmøtet er JURK's høyeste organ. Her møtes alle ansatte hver 14. dag. På fellesmøtet tar vi særlig opp spørsmål som angår JURK's organisasjon.

Et medlem fra hver av saksbehandlingsgruppene møtes en gang i uken i arbeidsutvalget (AU). På AU fordeles innkomne oppgaver av enhver art.

Tirsdag og torsdag har vi vakter på Kvinnehuset i Oslo. Her har vi muntlig kontakt med rådsøkende kvinner. Denne muligheten til kommunikasjon ser vi på som svært verdifull. I samtalene kan det komme fram viktige opplysninger som sjelden presiseres i brev. Særlig får vi oftere gjennom personlig kontakt enn gjennom brev vite at kvinnen har vært utsatt for vold i familien.

Ansvar for Kvinnehusvaktene går på omgang mellom saksbehandlingsgruppene.

Ved siden av saksbehandlingsgruppene har vi "tverrgrupper" som tar seg av det prinsipielle arbeidet. Navnet "tverrgrupper" er valgt fordi gruppene personmessig er sammensatt på tvers av saksbehandlingsgruppene.

Tverrgruppene arbeider kvinnepolitisk innenfor bestemte rettsområder eller de tar seg av administrative oppgaver. I 1980 hadde vi barnelovsgruppe, gruppe som arbeidet med voldtatte kvinners rettsstilling, seminargruppe, rettsorienteringsgruppe, PR-gruppe og økonomigruppe. Se nærmere om disse gruppernes virksomhet s. 76 flg.

JURK har to daglige ledere, som deler 1/2 vitenskapelig assistentstilling. De daglige lederne har anvisningsmyndighet, og dermed ansvaret for at pengene fra de bevilgende myndigheter blir brukt i overensstemmelse med deres direktiver og JURK's formål. De daglige lederne deltar i hver sin saksbehandlingsgruppe, og de koordinerer arbeid gjennom ledelse av AU. Videre har de ansvaret for utarbeidelsen av JURK's årsrapport.

T i l h o l d s s t e d

JURK har kontor på Kvinnehuset i Rådhusgt. 2, hvor vi mottar rådsøkende 2 ganger i uka, tirsdager kl. 11-15 og torsdager kl. 16-20. I denne tiden tar vi også imot telefonhenvendelser. Videre har vi, sammen med Avdeling for Kvinnerett, et kontor og et lite møterom på Det juridiske fakultet. Her drives alt saksbehandlingsarbeidet, og de fleste møtene våre holdes her. På dette kontoret tar vi av plasshensyn ikke imot rådsøkende, da kontorlokalene er svært små og arbeidsforholdene dårlige. Telefonnr. til kontoret er 33 00 70, linje 888.

JURK holder åpent hele året.

II. FINANSIERING

1. Oslo Kommune

Oslo Kommune bevilget i 1980 kr. 130.000,- i ordinære bevilgninger og kr. 40.000,- i tilleggsbevilgninger til JURK. Oslo Kommune alene finansierer vår rettsnjevns- virksomhet på Kvinnehuset i Oslo. Dette innebærer at kommunen er økonomisk ansvarlig for den rettsnjevns til de kvinnene som oppsøker oss personlig. Oslo Kommunes bevilgninger utgjorde i 1980 49,3% av våre samlede aktiva.

2. Justisdepartementet

Justisdepartementet bevilget kr. 150.000,- i ordinære bevilgninger og kr. 15.000,- i tilleggsbevilgninger til JURK i 1980. Disse midlene dekker JURK's behandling av brev- henvendelser, samt utgifter til vårt prinsipielle arbeid (se kap. VIII, s. 67). Det er således kvinner over hele landet som får nytte av dette økonomiske tilskuddet. Beløpet fra Justisdepartementet utgjorde i 1980 47,8% av våre midler.

3. Annen økonomisk støtte

Oslo Kommune og Justisdepartementet er ubetinget JURK's største finansieringskilder. Andre bidragsytere skal likevel nevnes:

Sosialdepartementet bevilget i 1980 kr. 10.000,- fra Stats- budsjetts kapittel 641, post 11, "Opplysningsvirksomhet om sosiale tiltak".

Universitetet i Oslo stiller gratis kontor og telefon til rådighet.

Ulike instanser ga oss dessuten mindre beløp som støtte til vårt fellesseminar med Juss-Buss og Jussformidlingen i Bergen, se pkt. XI.

III. ÅRSRAPPORTENS NYTTEVERDI

JURK's årsrapport har særlig stor verdi for medarbeiderne i JURK. For å yte en så god rettshjelp som mulig er det verdifullt at alle saksbehandlerne har oversikt over det totale saksmaterialet og hvordan JURK har behandlet problemene. Som nevnt under pkt. I, har vi "flat struktur" i JURK. For at alle de ansatte skal føle det samme ansvaret for organisasjonen, er det også viktig at alle har oversikt over andre sider ved virksomheten enn saksbehandlingen, så som økonomi, PR og hva som gjøres av prinsipielt arbeid. Dette er dessuten nødvendig for at medarbeiderne skal kunne representere JURK utad. De som tidligere har arbeidet i JURK, ønsker også ofte å følge med i JURK's utvikling.

De bevilgende myndigheter ønsker gjerne å få fremlagt JURK's årsrapport for å vurdere tiltakets verdi og fremdrift ved avgjørelsen av om de skal gi oss økonomisk støtte. Således kan man si at årsrapporten er nødvendig for å skaffe JURK økonomiske levevilkår.

JURK's årsrapport benyttes i stor utstrekning i PR-arbeid, dvs. arbeid med å gjøre rettshjelpstilbudet kjent blant befolkningen. Dette gjøres på den måte at årsrapporten distribueres til sosialkontorer, krisesentra, biblioteker, trygdekontorer og andre vi antar kan komme i berøring med kvinner som kan trenge rettshjelp.

Forøvrig distribueres årsrapporten til andre interesserte. Man henvender seg da til JURK, tlf. 33 00 70, linje 888.

Sist, men ikke minst, har årsrapporten et forskningsmessig preg, da den inneholder en samlet analyse og vurdering av saksmaterialet for et år. Særlig i kapitlene VI (Opplysninger om de rådsøkende), og VII (Problemområde), og i vedlegg 1) (En gjennomgåelse og analyse av JURK's sosial- og

trygderettsaker i 1980), trekker vi en rekke konklusjoner etter gjennomgåelse av sakene. Konklusjonene kan danne grunnlag for prinsipielt arbeid som vil bli utført av JU med- arbeidere senere. Dessuten bør de tas til etterretning av enkeltpersoner, organisasjoner, offentlige organer eller andre som arbeider med det pågjeldende området.

IV. SAKSMATERIALE OG METODE

Det saksmaterialet som ligger til grunn for opplysningene under kapittel VI og VII og til grunn for JURK's forskningsvirksomhet - er alle de personlige henvendelsene på Kvinnehuset i Oslo og alle henvendelsene pr. brev i 1980. Dessuten omfatter materialet en del spørsmål pr. telefon, som er underlagt en bredere behandling. For antall saker, se kapittel V, side 12.

Alle sakene blir påført hvert sitt journalnummer, og for hver sak utfylles et mønsterark, se side 11. Det standardiserte mønsterarket omfatter opplysninger om den rådsøkende, og hennes juridiske problem.

Mønsterarkene er gjennomgående grundigere utfylt for Kvinnehussakene enn for brevsakene. Dette har sin naturlige forklaring. På Kvinnehuset kan vi spørre den rådsøkende også om opplysninger som ikke angår hennes sak (f.eks. alder, utdanning og hvordan kvinnen fikk vite om JURK). Vi er klar over at slike spørsmål kan føles som en unødvendig belastning for mange kvinner. Saksbehandlerne vurderer derfor alltid om det passer å stille slike spørsmål og de tar hensyn til den rådsøkendes ønske om ikke å gi opplysninger. Vi orienterer imidlertid alltid om at mønsterarket er anonymt (det står verken navn eller adresse på mønsterarket) og at opplysningene kun vil bli brukt i forskningsøyemed.

Dessuten opplyser vi alltid kvinnen om at vi har taushetsplikt.

Når det gjelder brevsakene, noterer vi på mønsterarket bare de opplysningene kvinnen selv gir i brevet. Vi skriver altså ikke til kvinnen og stiller ytterligere spørsmål dersom dette ikke er nødvendig for vår behandling av saken. Det ville være enda vanskeligere pr. brev enn via en samtale å forklare kvinnen betydningen av innhenting av opplysninger.

I noen av tabellene i kapitlene VI og VII er andelen "ikke oppgitt" forholdsvis stor. Dette skyldes det ovennevnte forhold.

I endel tilfelle mener vi å kunne anta med ganske stor gr. av sikkerhet at saken inneholder flere rettsproblemer enn det som uttrykkelig kommer fram av mønsterark og sakspapirer forøvrig. Disse har vi likevel valgt å la være å registrere da grensen mot ren gjetting kunne bli vanskelig trekke.

På bakgrunn av dette er nok mange av tallene i tabellene nedenfor langt lavere enn sakene skulle tilsi. Dette er viktig å ha for øyet ved lesing av rapporten.

Ved skriving av årsrapporten har vi tatt utgangspunkt i ovennevnte mønsterark. Vi har imidlertid i tillegg lest gjennom alle sakspapirene for om mulig å oppdage opplysninger som ikke går fram av mønsterarkene. Etter å ha samlet informasjoner fra alle mønsterarkene på særskilte registreringsar har vi systematisert opplysningene i forskjellige grupper (se kap. VI om opplysninger om de rådsøkende og kap. VII om problemområdene). Ved behandlingen av de forskjellige punktene har vi alltid hatt det fullstendige saksmaterialet for hånden, og stadig konferert med dette.

M Ø N S T E R A R K

1. Journalnummer (ved første henv. i denne saken, _____
jfr. evt. tidligere henv./jnr. _____)
2. Saksbehandlernummer (evt. overtatt av.....) _____
3. Årstall (for første henv. i denne saken) _____
4. Alder (ved " " " " ") _____
5. Bosted a) fylke, evt. "utlandet" _____
b) by/tettsted/land _____
6. Problemområder (se egen liste, før opp alle _____
som passer, sett evt. "andre" _____
og spesifiser nederst på arket) _____
7. Initiativsituasjon (se egen liste, før opp alle _____
som passer, sett evt. "andre" _____
og spesifiser på neste side) _____
8. Antall barn (0, n, x, evt. ikke oppgitt) _____
9. Sivil status (ugift, gift, separert (formelt), _____
skilt, enke, ikke-gift samboende) _____
10. Utdanning/yrke (spesifiser) _____
11. Forsørgersystem (privat - fra hvem, _____
offentlig - type _____
lønn/studielån _____
ikke forsørget _____
evt. utilstrekkelig _____)
12. PR (dvs. hvordan kvinnen fikk vite om JURK) _____
13. Statsborgerskap a) kvinnen _____
b) mannen _____
c) barnet/barna _____
14. Rettshjelp a) Har kvinnen vært i kontakt med _____
andre rettshjelpsorganer, (adv., _____
Kont.f.Fri Rettshj.,Juss-Buss) _____
b) Har kvinnen kjennskap til frie _____
rettshjelpsordninger?(spesifiser) _____
c) Hvorfor JURK framfor det trad.app.) _____
d) Kvinnen ønsker kontakt med _____

V. ANTALL SAKER

Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
403	(69,5)	177	(30,5)	580	(100)

Med antall saker forstås i utgangspunktet antall første henvendelser, ikke antall konsultasjoner. Men det regnes som forskjellige saker når en kvinne henvender seg til oss flere ganger i løpet av samme år, dersom henvendelsen gjelder en helt ny sak. Har kvinnen derimot flere juridiske problemer ved første henvendelse, som utvikler seg til forskjellige saker, registreres de bare som en sak.

Antall saker tilsvarer hos oss antall kvinner som henvender seg til oss. Antall problemområder tilsvarer antall juridiske spørsmål. I 1980 har vi registrert gjennomsnittlig 2,9 problemområder pr. sak.

JURK fikk totalt 580 henvendelser i 1980. I tillegg har vi registrert 431 telefonhenvendelser, herunder ikke irednet spørsmål angående åpningstid på Kvinnehuset. Disse muntlige henvendelsene er holdt utenfor den videre framstillingen av sakene våre. Dette skyldes at disse sakene ikke blir kartotekført, mønsterark ikke fylt ut og sakspapirer for øvrig finnes ikke. Vi noterer likevel dato for henvendelse og kort hva problemet gjelder, for å få en oversikt over omfanget av slike henvendelser og hva de går ut på.

Antall telefonhenvendelser har økt sterkt i 1980. Dette skyldes dels at JURK er blitt bedre kjent og dels at vi har innført en telefonvaktordning slik at kontoret alltid er betjent fra kl. 9-15. Kvinnene som ringer til oss har stort sett den samme type problemer som de kvinnene som skriver eller oppsøker oss personlig.

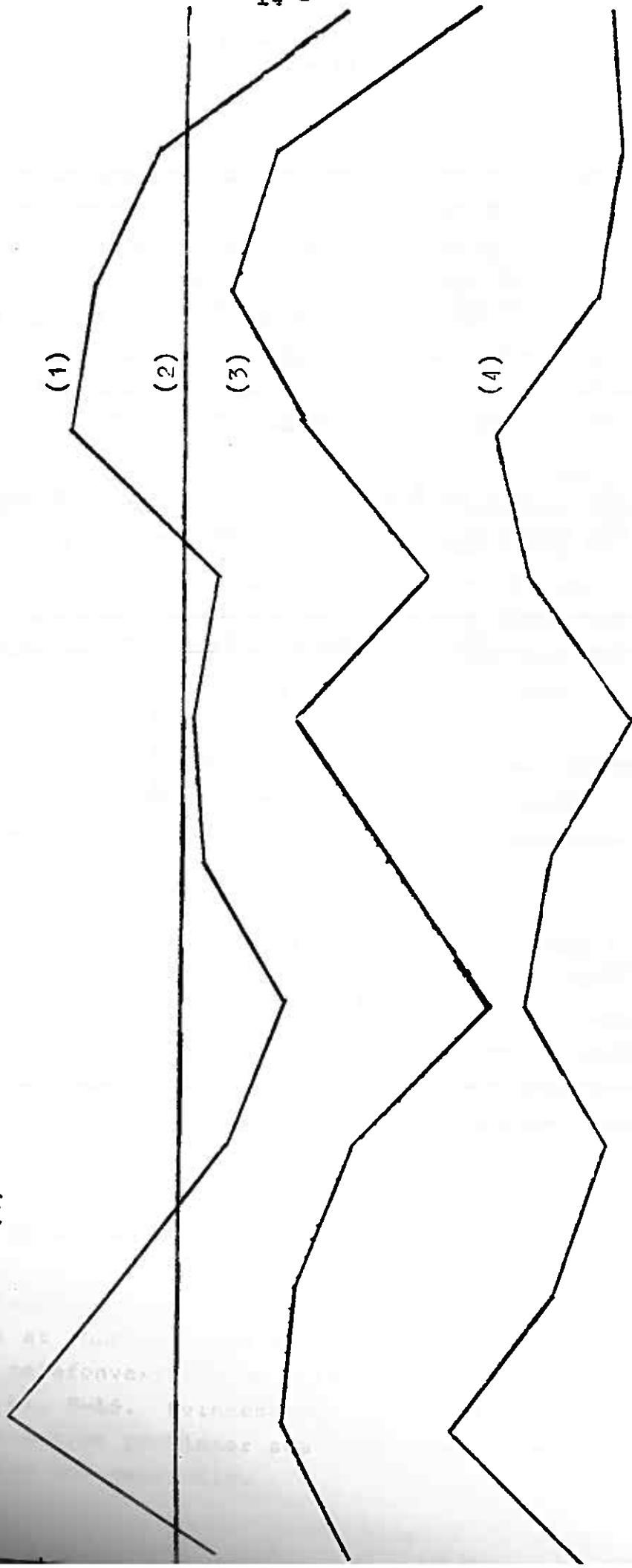
Fra 1979 har vi hatt en total saksøkning som tilsvarer 28,6% (26,4% for brevsakene og 29,6% for Kvinnehussakene). Særlig interessant er saksøkningen på 26,4% av skriftlige henvendelser. Denne økningen er relativt høy til tross for at vi fra oktober ikke tok imot brev fra kvinner bosatt i Akershus/Oslo grunnet utilstrekkelige bevilgninger fra Justisdepartementet. Vi oppfordret disse kvinnene til å benytte seg av våre vakter på Kvinnehuset.

JURK hadde i 1980 en åpningstid på 50 uker. Vi har laget en tabell som viser saksinntaket pr. måned:

	Kvinnehussaker	Brevsaker	Totalt
Januar	33	12	45
Februar	39	24	63
Mars	38	15	53
April	33	11	44
Mai	21	18	39
Juni	30	16	46
Juli	38	9	47
August	27	18	45
September	37	21	58
Oktober	44	12	56
November	40	10	50
Desember	23	11	34
	403	177	580

Følgende kurve gjør lesing av tabellen lettere:

- (1) Totale antall saker
- (2) Gj.snitt pr mnd. av det totale antall saker
- (3) Kvinnehussaker
- (4) Brevsaker

Jan. Feb. Mars Apr. Mai Juni Juli Aug. Sept. Okt. Nov. Des

Verdt å merke seg kan være at JURK i sommermånedene hadde et saksinntak nær gjennomsnittstallet for saker pr. måned. En kunne kanskje tenke seg at tallet i disse månedene ville ligge noe lavere. Ferie og fritid kan imidlertid selv danne grobunn for uoverensstemmelser.

12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150

VI. OPPLYSNINGER OM DE RÅDSØKENDE

1. Bostedsfylke

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
Oslo	262	(65,0)	43	(24,3)	305	(52,6)
Akershus	72	(17,9)	22	(12,4)	94	(16,2)
Østfold	6	(1,5)	1	(0,6)	7	(1,2)
Vestfold	2	(0,5)	14	(7,9)	16	(2,8)
Hedmark	1	(0,3)	3	(1,7)	4	(0,7)
Oppland	6	(1,5)	5	(2,8)	11	(1,9)
Buskerud	7	(1,7)	6	(3,4)	13	(2,3)
Telemark	0	-	8	(4,5)	8	(1,4)
Aust-Agder	0	-	4	(2,3)	4	(0,7)
Vest-Agder	3	(0,8)	8	(4,5)	11	(1,9)
Rogaland	0	-	12	(6,8)	12	(2,1)
Hordaland m/Bergen	0	-	7	(4,0)	7	(1,2)
Sogn og Fjordane	0	-	2	(1,2)	2	(0,4)
Møre og Romsdal	1	(0,3)	4	(2,3)	5	(0,9)
Sør-Trøndelag	1	(0,3)	8	(4,5)	9	(1,6)
Nord-Trøndelag	2	(0,5)	5	(2,8)	7	(1,2)
Nordland	1	(0,3)	8	(4,5)	9	(1,6)
Troms	1	(0,3)	8	(4,5)	9	(1,6)
Finmark	0	-	2	(1,2)	2	(0,4)
Utlandet	4	(1,0)	3	(1,7)	7	(1,2)
Ikke oppgitt	34	(8,4)	4	(2,3)	38	(6,6)
Totalt	403	(100,3)	177	(100,2)	580	(100,2)

VI. Som bostedsfylke fører vi opp det fylket kvinnen bodde i ved første henvendelse, selv om dette kan være av midlertidig art. Dersom det ikke er opplyst noe om bosted, fører vi opp avsenderadressen (evt. poststempel) på brev, mens vi er henvist til å sette "ikke oppgitt" dersom det gjelder en kvinnehussak. Som tabellen viser gjelder dette ikke mange saker.

Over 80% av kvinnene som oppsøker oss på Kvinnehuset kommer fra Oslo og Akershus fylke. Kontorvaktene på Kvinnehuset er altså ikke bare i teorien, men også i praksis et klart tilbud til kvinner i Oslo-området.

Også i brevhenvendelsene viser det seg at Oslo og Akershus er godt representert (ca. 35%). Ellers kommer brevene fra alle fylkene i landet.

Denne tabellen over bostedsfylker viser egentlig bare hvilke steder JURK's rettshjelpstilbud er kjent, og ikke hvor retts-hjelpsbehovet er størst.

Totalt sett er over 50% av de rådsøkende fra Oslo, videre er drøye 15% fra Akershus fylke. Dette skyldes som fremhevet tidligere at vaktene på Kvinnehuset er et tilbud til Oslo-kvinner og at JURK's økonomi setter en stopper for PR-virkosmhet av noe særlig omfang.

JURK har i 1980 arbeidet for å gjøre rettshjelpsvirkosmheten vår kjent i Oslo-distriktet. Vi har delt ut løpesedler, skrevet endel i Oslo-aviser osv. Når vi presenterer JURK på denne måten, er siktemålet å gi kvinner informasjon om vaktene på Kvinnehuset, men vi forteller også at vi besvarer brev.

JURK har i 1980 fått ekstrabevilgning fra Oslo Kommune til dekning av vaktene på Kvinnehuset. Vi har derfor vært sikre på å kunne holde en kontinuerlig drift hele året, og da blir

betenkelighetene ved å drive PR-virksomhet minimale, så lenge vi har kapasitet til å behandle sakene.

På Kvinnehuset hadde vi i 1980 en saksøking på 29,6% i forhold til 1979.

Bevilgningene fra Justisdepartementet skal dekke besvarelse av brevsaker samt mer forskningspreget arbeid. Disse midlene var i 1980 ikke tilstrekkelige. Vi har derfor ikke funnet det forsvarlig å drive informasjonsarbeid i distriktene når det var så usikkert hvor lenge økonomien tillot videre sakbehandling. Nettopp i utkantstrøk hvor advokatdekningen er dårlig, er det et godt alternativ å kunne skrive til oss. Sannsynligheten er liten for at disse rådsøkende ville få rettshjelp hvis de ikke kunne skrive til JURK, da de faktiske og økonomiske mulighetene for å motta advokathjelp kan være små. Vi mener derfor at det er viktig å prioritere kvinner bosatt i utkantstrøk, men for å drive en utstrakt PR-virksomhet må vi ha en stabil økonomi som garanterer at vi kan behandle brevene på en grundig og forsvarlig måte. Det koster mer tid og penger å drive PR utenfor Oslo enn i Oslo. I Oslo kan vi dele ut løpesedler, skrive i aviser osv. Før vi nedlegger mye arbeid i å gå ut til lokalavisene og ulike lokale kvinneorganisasjoner og andre lokale instanser må vi vite at vi blir sikret kontinuitet i driften vår. For mai 1978 og ut året måtte vi slutte å besvare brev, hvilket betydde at vi måtte begynne helt forfra med bekjentgjøringene i 1979.

En undersøkelse har vist at 63% av våre rådsøkende bor i byer, mens henholdsvis 30% er bosatt på tettsteder og 5% i landdistriktene. Disse tallene forteller ikke at kvinner bosatt i byer har flere juridiske problemer enn andre kvinner, men at det er lettere å spre informasjon om JURK her enn i landdistriktene.

VI. 2. Hvordan kvinnen fikk kjennskap til JURK

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
Bekjent	116	(28,8)	21	(11,9)	137	(23,6)
Krisesenter	35	(8,7)	1	(0,6)	36	(6,2)
Massemedia/Plakater	99	(24,6)	17	(9,7)	116	(20,1)
Juristgrupper	13	(3,2)	2	(1,1)	15	(2,6)
Helse-og Sosialvesen	60	(14,9)	9	(5,1)	69	(12,0)
Kvinnebevegelsen	16	(4,0)	2	(1,1)	18	(3,1)
Andre	4	(1,0)	1	(0,6)	5	(0,9)
Ikke oppgitt	60	(14,9)	124	(70,1)	184	(31,7)
Totalt	403	(100,1)	177	(100,2)	580	(100,2)

JURK har en tverrgruppe (PR-gruppa) som arbeider med å spre informasjon om vårt rettshjelpstilbud til kvinner over hele landet (se kap. IX, 1.).

Kartleggingen av hvordan de rådsøkende har fått kjennskap til JURK vil gi PR-gruppa en idé om hvilke framstøt som har vært vellykkede og hvordan vi i framtida best mulig kan spre informasjon om JURK.

På Kvinnehuset har 85% av de rådsøkende oppgitt kilden til viten om JURK. Av dem som skriver til oss er det ikke mer enn 30% som har oppgitt dette. Alt i alt mangler opplysninger i ca. 1/3 av sakene.

De som har oppgitt kilden, har bare oppgitt én, selv om de kanskje kjenner til JURK fra flere kanter.

En eller annen form for bekjentskap (venner, slektninger, arbeidskolleger), utgjør den største gruppen (23,6%). Dette tallet viser at JURK begynner å bli et kjent rettshjelps-tilbud, dette gjelder særlig vaktene på Kvinnehuset.

Massemedia/plakater er den nest største gruppen (20,1%). Her kan vi se tydelige utslag av vår PR-virksomhet. Dette gjelder i særdeleshet i Oslo-distriktet. Vi har skrevet en del i Oslo-aviser om JURK's rettshjelpsvirksomhet og om JURK's bevilgninger i 1980. Våren/sommeren 1980 hadde vi en juridisk spørrespalte i Kvinner og Klær. Dette var et prøveprosjekt og et forsøk på å drive med landsomfattende informasjonsarbeid som har satt klare spor etter seg. JURK har en plakat med opplysninger om vårt rettshjelpstilbud. Denne ble i 1979 distribuert til alle sosialkontorer i landet. I 1980 har vi sendt plakaten til en del trygdekontorer samt at medarbeiderne i JURK alle har tatt med denne til biblioteker og trygdekontorer på sine ulike bosteder. En del rådsøkende har tilbakeført sin kunnskap om JURK til denne plakaten. Inn under denne gruppen hører også kunnskap som skriver seg fra ulike brosjyrer distribuert av Statens informasjonstjeneste. JURK's rettshjelpstilbud er nevnt i Justisdepartementets "Hefte om separasjon og skilsmisse" og i Likestillingsrådets brosjyre om "Kvinneres rett".

Helse-og sosialvesen utgjør 12% av informasjonskildene. Denne gruppen omfatter kvinner som har blitt henvist til JURK fra leger, psykologer, familievernkontorer, sosial- og trygdekontorer.

"Juristgrupper" omfatter privatpraktiserende advokater, Kontoret for fri rettshjelp og Juss-Buss. 2,6% av kvinnene oppgir dette som kunnskapskilde.

36 rådsøkende, dvs. 6,2% var blitt anbefalt å oppsøke JURK av Krisesenteret i Oslo.

Ellers oppga 3,1% at de gjennom kontakt med ulike kvinnorganisasjoner hadde fått vite om JURK.

I gruppen "andre" har vi registrert tilfelle der kvinnen er blitt henvist fra f.eks. Statens senter for barnepsykiatri og Alene-foreldre-foreningen.

VI. 3. Statsborgerskap

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
Kvinnen norsk, mannen ikke norsk statsborger	32	(59,3)	2	(50,0)	34	(58,6)
Mannen norsk, kvinnen ikke norsk statsborger	22	(40,7)	2	(50,0)	24	(41,4)
	54	(100)	4	(100)	58	(100)

Stort sett er kvinnens (eventuelt hennes ektefelles) statsborgerskap uten betydning for det juridiske spørsmålet. I enkelte tilfelle er det imidlertid nettopp det at et statsborgerskap ikke er norsk som er en av kildene til problemet. Disse sakene vil man finne under problemområdene "Innvandrerkvinnens rettsstilling" (side 69), "Internasjonal privatrett" (tabell side 27), "Personrett" (side 55) og "Barnerett" (under kap. om kidnapping side 40).

De 22 sakene fra Kvinnehuset hvor kvinnen ikke er norsk statsborger utgjør 13,4% av alle Kvinnehus-sakene (403 saker, se tabell side 16).

De 2 brevsakene hvor kvinnen ikke er norsk statsborger utgjør 2,3% av alle brev saker (177 saker, se tabell side 16). At prosentdelen av utenlandske kvinner på Kvinnehuset er større enn prosentdelen av utenlandske kvinner som henvender seg til JURK pr. brev, har bl.a. disse to årsaker:

- 1) Konsentrasjonen av innvandrere er størst i Oslo-området. Av Statistisk Årbok 1980 kan vi lese (side 35) at 34,4% av alle innflyttinger til Norge i 1978 var til Oslo eller Akershus.

- 2) Innvandrerkvinner har ofte lettere for å forklare seg muntlig enn skriftlig. Personlig kontakt på Kvinnehuset er derfor et bedre alternativ for disse enn å skrive brev. Den lave prosentdel av utenlandske kvinner som henvender seg til oss skriftlig er nok mer et hint om at brevskrivning er vanskelig enn at retts-hjelpsbehov ikke forekommer.

VI. 4. S i v i l s t a n d

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
Ugift	49	(12,2)	21	(11,9)	70	(12,1)
Gift	176	(43,7)	68	(38,4)	244	(42,1)
Separert	71	(17,6)	30	(17,0)	101	(17,4)
Skilt	60	(14,9)	19	(10,7)	79	(13,6)
Enke	11	(2,7)	6	(3,4)	17	(2,9)
Ugift sambo	27	(6,7)	5	(2,8)	32	(5,5)
Ikke oppgitt	9	(2,2)	28	(15,8)	37	(6,4)
Totalt	403	(100)	177	(100)	580	(100)

I 6,4% av sakene mangler vi opplysninger om kvinnens sivile status. At denne prosentdelen er såpass liten, kan kanskje antyde noe om at sivilstand er av betydning for kvinnens problem i størsteparten av sakene. Eksempelvis utgjør forskjellige problemer i forbindelse med samlivsbrudd en stor del av saksmaterialet. Dette ser vi av oversiktstabellen over problemområdene på side 27, der "familierett" og "barnerett" framtrer som store grupper.

VI. 5. Utdanning og yrke

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
Høyere utdanning	100	(24,8)	28	(15,8)	128	(22,1)
Yrkesrettet	117	(29,0)	18	(10,2)	135	(23,3)
Almenutdanning	48	(11,9)	3	(1,7)	51	(8,8)
Kunstnere	9	(2,2)	3	(1,7)	12	(2,1)
Ingen utdannelse	37	(9,2)	11	(6,2)	48	(8,3)
Ikke oppgitt	92	(22,8)	114	(64,4)	206	(35,5)
(1) Totalt	403	(99,9)	177	(100)	580	(100,1)

(3) 35,5% av de rådsøkende opplyser ikke om utdanning/yrke. I mange tilfeller er denne opplysningen ikke nødvendig for at JURK skal kunne hjelpe kvinnen. At prosentdelen for "Ikke oppgitt" er større blant brevsakene enn blant Kvinnehussakene er her som ellers en naturlig følge av at vi ved den personlige kontakten på Kvinnehuset kan spørre den rådsøkende om slike tilleggsopplysninger.

Med høyere utdanning mener vi utdanning ut over eksamen artium. De hyppigst forekommende yrkene i denne gruppen er lærer, bibliotekar, førskolelærer og sykepleier. Men kvinnelige leger, psykologer, arkitekter, ergoterapeuter og ulike spesialpedagoger forekommer også. Stort sett kan vi likevel si at størsteparten av denne gruppen representerer tradisjonelle "kvinneyrker".

Gruppen yrkesrettet utdanning omfatter rådsøkende med utdanning ved yrkesskole og kortere utdanning innenfor helsevesen eller handel og kontor. Hjelpepleier, industriarbeider og kontorpersonele kan for eksempel nevnes. Også blant denne gruppen finner vi flest kvinner med typiske "kvinneyrker".

Almenutdanning omfatter utdanning til og med eksamen artium. Under gruppen ingen utdanning har vi registrert rådsøkende som ikke har videreutdannet seg etter endt obligatorisk skole (i dag 9. klasse tidligere 7. klasse).

Vi har ingen statistikk over hvor mange kvinner som aktivt utøvet sitt yrke da de oppsøkte JURK. Det er imidlertid klart at en del av de rådsøkende var heltidsbeskjeftiget med omsorg for hjem og familie, noen deltok også i annet omsorgsarbeid, som for eksempel hjemmehjelpsvirksomhet.

VI. 6. Forsørger system

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
Studielån	29	(6,2)	5	(2,6)	34	(5,1)
Trygd/off.stønad	73	(15,5)	32	(16,4)	105	(15,8)
Egen inntekt	221	(46,9)	69	(35,4)	290	(43,6)
Privat/mann	105	(22,3)	30	(15,0)	135	(20,3)
Ikke oppgitt	43	(9,1)	59	(30,3)	102	(15,3)
Totalt	471	(100)	195	(99,7)	666	(100,1)

I 15,3% av sakene framkommer det ikke hvordan den rådsøkende er forsørget. Også her er det først og fremst i brevsakene at opplysningene mangler. I en samtale vil derimot kvinnens kilde til livsopphold komme fram på en naturlig måte, da mange av de juridiske problemene det snakkes om innebærer økonomiske spørsmål, f. eks. stønad til skilte og separerte forsørgere.

At det totale antall forsørgelseskilder (666) er større enn antall saker (580) kommer av at mange kvinner (18%) oppgir flere forskjellige forsørgelsesmåter. Disse har oftest noe egen inntekt fra en deltidsjobb, som de kombinerer med privat forsørgelse (som regel fra ektemannen) eller offentlig stønad.

Det er vanskelig å sammenholde denne tabellen med tabellen over utdanning/yrke side 23, da vi som nevnt under sistnevnte overskrift ikke vet om kvinnene aktivt utøver sitt yrke i samsvar med sin utdannelse. Således er det vanskelig å si om kvinnene som oppgir egen inntekt som forsørgelsesmåte (43,6%) er høyt- eller lavtlønnet.

VI. 7. Alder

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
(E. Under 20 år	4	(1,0)	4	(2,3)	8	(1,4)
(E. 21 - 30 år	97	(24,1)	24	(13,6)	121	(20,9)
(A. 31 - 40 år	141	(35,0)	13	(7,4)	154	(26,6)
(E. 41 - 50 år	51	(12,7)	12	(6,8)	63	(10,9)
(E. 51 - 60 år	37	(9,2)	5	(2,8)	42	(7,3)
(L. over 60 år	23	(5,7)	17	(9,6)	40	(6,9)
(S. ikke oppgitt	50	(12,4)	102	(57,6)	152	(26,2)
(S. Totalt	403	(100,1)	177	(100,1)	580	(100,2)

(E.) Totalt sett har ca. 1/4 av kvinnene ikke oppgitt alder. Dette henger sammen med at vi fra brevsakene kun registrerer de opplysningene kvinnen selv gir. I et brev der kvinnen skildrer sine problemer vil alderen ofte være lite relevant. I overkant av 50% av sakene er derfor alderen ikke oppgitt, så det er vanskelig å si noe om aldersfordelingen her.

De som oppsøker oss på Kvinnehuset har i langt større grad oppgitt hvor gamle de er, i og med at dette er en opplysning saksbehandleren lett kan spørre om å få.

Hovedtyngden av alle henvendelser er fra kvinner mellom 20 og 40 år.

VI. 8. Antall barn

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
0	75	(18,6)	25	(14,1)	100	(17,3)
1	118	(29,3)	32	(18,1)	150	(25,9)
2	111	(27,6)	42	(23,7)	153	(26,4)
3	42	(10,4)	13	(7,4)	55	(9,5)
4	19	(4,7)	6	(3,4)	25	(4,3)
5	5	(1,3)	1	(0,6)	6	(1,1)
6	0	-	1	(0,6)	1	(0,2)
7	1	(0,3)	0	-	1	(0,2)
ikke oppgitt	32	(8,0)	57	(32,2)	89	(15,4)
Totalt	403	(100,2)	177	(100,1)	580	(100,3)

Ca. 15% av de rådsøkende har ikke opplyst hvorvidt de har barn eller ei. I brev der kvinnen skildrer sine problemer vil det være tilfelle der det er lite relevant å gi opplysninger om familieforhold og barn, dette gjelder for eksempel i tingsrettsakene.

Ca. 70% av de rådsøkende har et eller flere barn, det oppstår derfor en god del barnerettslige problemer (se kap. VII, pkt. 3).

VII. PROBLEMRÅDE

1. Oversiktstabell

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
Abort og fødselsrett	6	(0,5)	6	(1,6)	12	(0,7)
Arbeidsrett	9	(0,7)	10	(2,6)	19	(1,1)
Arverett	32	(2,5)	28	(7,4)	60	(3,6)
Barnerett	154	(11,9)	56	(14,7)	210	(12,5)
Boligrett	115	(8,9)	36	(9,5)	151	(9,0)
Erstatning	12	(0,9)	3	(0,8)	15	(0,9)
Familierett	215	(16,6)	67	(17,6)	282	(16,8)
Folkerett	1	(0,1)	1	(0,3)	2	(0,1)
Forvaltningsrett	22	(1,7)	7	(1,8)	29	(1,7)
Intern.priv.rett	15	(1,2)	4	(1,1)	19	(1,1)
Kontraktsrett	43	(3,3)	4	(1,1)	47	(2,8)
Personrett	10	(0,8)	2	(0,5)	12	(0,7)
Rettskjøpsrett	357	(27,6)	35	(9,2)	392	(23,4)
Sivilprosess	10	(0,8)	1	(0,3)	11	(0,7)
Skatterett	11	(0,9)	9	(2,4)	20	(1,2)
Skifterett	127	(9,8)	41	(10,7)	168	(10,0)
Sosial/trygderett	70	(5,4)	42	(11,0)	112	(6,7)
Strafferett	62	(4,8)	18	(4,7)	80	(4,8)
Tingsrett	18	(1,4)	10	(2,6)	28	(1,7)
Andsrett	1	(0,1)	0	0	1	(0,1)
Innvandrerkv. retts.	5	(0,4)	1	(0,3)	6	(0,4)
Totalt	1.295	(100,3)	381	(100,2)	1.675	(100)

VII. 2. Arbeidsrett

Antall saker registrert under dette problemområdet: 19.

Kommentarer:

Under problemområdet arbeidsrett har vi registrert saker der kvinnen har spørsmål om oppsigelse, lønn, feriepenger, svangerskapspermisjon, arbeidsformidling og miljøet på arbeidsplassen m.m.

1 kvinne hadde spørsmål i forbindelse med svangerskapspermisjon. Hun hadde permisjon da hun oppsøkte JURK og ville vite om hun på grunn av plassoppsigelser på arbeidsplassen kunne bli oppsagt i permisjonstiden.

3 rådsøkende klaget over miljøet på arbeidsplassen. De ønsket opplysninger om oppsigelsesvern, verneombud og andre generelle opplysninger om rettigheter på arbeidsplassen.

I 5 tilfelle var kvinnen blitt oppsagt fra stillingen sin eller fryktet å bli det i nærmeste framtid. Her har vi to tilfelle av usaklig oppsigelse og en oppsigelse på grunn av rasjonalisering.

2 rådsøkende kontaktet oss fordi de var misfornøyde med den innsatsen Arbeidsformidlingen gjorde for å skaffe dem arbeid. Den ene kvinnen var universitetsutdannet, hun meldte seg arbeidsledig. Etter en tid fikk hun tilbud om en jobb som maskinskriver og en jobb med lønn i Statens lønnstrinn 6. Kvinnen nektet å ta imot disse tilbudene, hun anså dem ikke som "høvelig arbeid" i henhold til sin utdanning. Arbeidsløshetsstønaden ble stoppet umiddelbart. Den rådsøkende har i samarbeid med JURK anket til Arbeidsdirektoratet og deretter til Sivilombudsmannen.

2 rådsøkende hadde stelt nære slektninger gratis, og følte bitterhet da de ikke ble tilgodesett ved testament. De ønsket hjelp til å regne ut og kreve lønn.

Ellers var det generelle spørsmål om feriepenger, sykepenger m.m.

Det er svært få arbeidsrettsaker i materialet, sett i forhold til f.eks. familierettsaker. En av årsakene til dette kan være at de fleste rådsøkende primært er knyttet til familien og hjemmet. Lønnsarbeidet er ofte sekundært, og problemer på arbeidsplassen tolereres derfor lettere. JURK får svært sjelden saker som angår konkrete retts- tvister. I de fleste saker spør kvinnene om hva lovgivningen bestemmer. Saker som kan oppfattes som politiske problemer opptrer langt sjeldnere. Eksempel på dette er dagjemsmangel.

(S, I)

(e, O)

(S, I)

(e, A)

(e, e)

VII. 3. B a r n e r e t t

Antall saker registrert under dette problemområdet: 210.

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
Foreldremyndighet	87	(37,0)	31	(34,4)	118	(36,3)
Samværsrett	63	(26,8)	17	(18,9)	80	(24,6)
Barnebidrag	45	(19,1)	28	(31,1)	73	(22,5)
Barnevern	12	(5,1)	3	(3,3)	15	(4,6)
Kidnapping	7	(3,0)	2	(2,2)	9	(2,8)
Statsborgerskap	4	(1,7)	0	(0)	4	(1,2)
Navn	3	(1,3)	1	(1,1)	4	(1,2)
Skoler/barnehager	3	(1,3)	0	(0)	3	(0,9)
Adopsjon	0	(0)	4	(4,4)	4	(1,2)
Andre	11	(4,7)	4	(4,4)	15	(4,6)
Totalt	235	(100)	90	(99,8)	325	(99,9)

Kommentarer til tabellen:

I 210 barnerettsaker (154 Kvinnehus-saker og 56 brevsaker) var det tilsammen 325 forskjellige rettsspørsmål. Dette er et forholdsvis omfattende materiale, som skulle gi nokså godt grunnlag for generelle kommentarer til noen av de forskjellige problemene. Gruppen skoler/barnehager og gruppen adopsjon blir ikke kommentert nærmere, da disse er små og sakene innen gruppene svært forskjellige.

3.1. Foreldremyndighet

JURK mottok ialt 118 spørsmål om foreldremyndighet. I det følgende vil vi behandle tre problemer som ofte går igjen i foreldremyndighetssakene: Fastsettelse av foreldremyndighet (a), endring av foreldremyndighet (b) og spørsmål i forbindelse med delt foreldremyndighet (c).

a) Fastsettelse av foreldremyndighet.

69 kvinner hadde spørsmål vedrørende fastsettelse av hvem av foreldrene som skulle ha foreldremyndigheten over felles barn ved et samlivsbrudd. Kun svært få av kvinnene hadde allerede blitt enige med ektefellen/samboeren om hvem som skulle ha foreldremyndigheten (6 saker). Blant disse tilfelle var det spørsmål om framgangsmåten ved fastsettelse av foreldremyndigheten og spørsmål om hjelp til å sette opp avtale om delt foreldremyndighet.

Omtrent halvparten av de rådsøkende ønsket generelle opplysninger om fastsettelse av foreldremyndighet, uten at de ba oss ta stilling til deres tilfelle. Vi kunne da orientere om hva foreldrene kan inngå avtale om, om framgangsmåten hvis de ikke blir enige og om hvilke rettsregler og hvilken rettspraksis som da vil bli lagt til grunn for avgjørelsen. Vi prøvde også å antyde hvordan barnefordelingen kunne falle ut i det enkelte tilfelle, på bakgrunn av de opplysningene vi hadde fått fra kvinnen.

Blant den andre halvdel av sakene var det mange spørsmål om hvilke momenter det blir lagt vekt på i en barnefordelingssak og om hvilken vekt de forskjellige forholdene har.

I 6 av sakene hadde kvinnen spørsmål om utroskap hadde betydning ved barnefordelingen. I 3 av sakene hadde mannen vært utro, i 3 kvinnen. Vi kunne opplyse at dette i seg selv ikke skal ha noe å si. Vi hadde også spørsmål om det betyr noe at barnet må være mye sammen med ektefellens nye venn/venninne, dersom denne ektefellen får foreldremyndigheten. Endel kvinner hadde spørsmål om hvilken betydning det hadde at de bodde/ikke bodde sammen med barnet mens de var faktisk separert. Vi kunne opplyse at det av hensyn

til stabilitet for barnet gjerne blir lagt vekt på at barnet skal fortsette å bo hos den av foreldrene det allerede bor sammen med, særlig hvis dette har vart over lengre tid. Foruten de problemene som er nevnt ovenfor, kan kort nevnes at kvinnene bl.a. hadde spørsmål om den sakkyndiges plass i avgjørelsen av foreldremyndighetsspørsmålet, om betydningen av at separasjon eller skilsmisse var gitt på grunnlag av vold i ekteskapet, om betydningen av sykdom hos en av ektefellene (særlig psykiske lidelser) og om barnets rett til selv å bestemme hvem det vil bo hos.

I tre tilfelle hadde de rådsøkende spørsmål om foreldremyndighet i forbindelse med oppløsning av ugift sambo. I to av disse tilfellene hevdet barnefaren (med rette) at han hadde like stor rett som kvinnen til å få foreldremyndigheten.

Generelt kan det sies at kvinnene er svært opptatt av barnefordelingsspørsmålet. Mange er dypt ulykkelige ved tanken på kanskje å måtte skilles fra barna. I flere tilfelle var kvinnen utsatt for press fra ektefellen i forbindelse med barnefordelingsspørsmålet, han sa f.eks. at dersom hun begjærte separasjon, skulle han ha barna eller dersom hun skulle ha barna, skulle han ha alle felles eiendeler. Kvinnen ble i disse tilfelle svært lettet når JURK kunne oppklare slike uholdbare utsagn.

De færreste av de rådsøkende som hadde spørsmål om foreldremyndighet var i kontakt med advokat. Mange uttrykte imidlertid at de ønsket advokathjelp i den vanskelige tvisten, og vi henviste henne derfor til advokat.

Endel kvinner hadde spørsmål om hvordan rettstilstanden på dette området ville bli etter at den nye barneloven trådte i kraft, særlig hvis morspresumpsjonen ble fjernet fra loven.

b) Endring av foreldremyndighet

Blant de 16 sakene der en av ektefellene ønsker at avgjørelsen av hvem som skal ha foreldremyndigheten skal endres, ønsker kvinnen å endre foreldremyndigheten i 14 av tilfellene, og mannen i 2. I de to sistnevnte sakene hadde kvinnen foreldremyndigheten og mannen samværsrett. Mannen mente at kvinnen boikottet samværsretten, mens kvinnen hevdet at mannen ikke benyttet den samværsrett han hadde. Kvinnen ønsket opplysninger om hvilke muligheter mannen hadde for å få gjennomført en endring av foreldremyndigheten.

Av de 14 sakene der kvinnen ønsket at foreldremyndighetsspørsmålet skulle tas opp på nytt, hadde mannen foreldremyndigheten i 8 av sakene og i de 6 andre hadde ektefellene avtalt delt foreldremyndighet.

I de tilfellene mannen hadde foreldremyndigheten, ønsket kvinnen å få endret dette enten fordi mannen hindret henne i å utøve samværsretten, eller fordi kvinnen mente hun var blitt presset til å inngå avtale om at mannen skulle ha foreldremyndigheten. I et tilfelle ønsket den rådsøkende å anke en dom som ga mannen foreldremyndigheten i forbindelse med separasjon etter Ekteskapsloven § 42,1. ledd (utroskap fra kvinnens side).

I sakene hvor ektefellene hadde avtalt delt foreldremyndighet, ønsket kvinnen å få endret dette slik at hun skulle få foreldremyndigheten alene. En av be- grunnelsene for dette var at den avtalte ordningen var vanskelig å gjennomføre, da samarbeidet med barnets far ikke fungerte. I andre saker forsømte mannen sitt ansvar.

I de fleste tilfellene hadde kvinnen registrert en uheldig utvikling på barnet, for eksempel i form av stigende urolighet. Dette gjaldt spesielt i de tilfellene der barnet bodde en uke hos moren og en uke hos faren.

c) Delt foreldremyndighet

I alt 30 kvinner hadde spørsmål i forbindelse med inngåelse av avtale om - eller utøvelse av - delt foreldremyndighet.

Hva delt foreldremyndighet innebærer, viser seg å være svært uklart. De rådsøkende hadde ofte forgjeves henvendt seg andre steder før de kom til JURK med sitt behov for orientering om hva delt foreldremyndighet betød. Således har vi eksempler på at kvinnen har gått hjem "like klok" etter å ha oppsøkt fylkesmannen, sosialkontorer, familierådgivningskontorer og Kontoret for fri rettshjelp.

Under dette punktet behandles ikke de tilfellene der delt foreldremyndighet forekom i forbindelse med endring av foreldremyndighet. Dette er framstilt i forrige avsnitt, b).

Spørsmålene om delt foreldremyndighet opptrer på tre stadier, og kan formuleres på denne måten:

- (1) Skal vi inngå avtale om delt foreldremyndighet?
- (2) Vi har bestemt oss til å ha delt foreldremyndighet, kan dere hjelpe oss å sette opp avtalen?
- (3) Vi har praktisert delt foreldremyndighet en stund, og har problemer i den forbindelse.

Ad (1). 10 kvinner oppsøkte oss på dette stadiet. De ønsket generell informasjon om fordeler og ulemper ved delt foreldremyndighet. Enkelte spesifiserte spørsmålene, for eksempel om økonomiske sider ved delt foreldremyndighet og om en ektefelle ensidig kan få gjennomført delt foreldremyndighet. Vi orienterte kvinnene så utførlig det lot seg gjøre, og poengterte særlig at vår erfaring er at det bør foreligge et brukbart samarbeidsforhold ektefellene imellom for at delt foreldremyndighet skal fungere tilfredsstillende for barn og foreldre.

Ad (2). 7 kvinner ønsket hjelp til å sette opp avtale om delt foreldremyndighet. Vi ga i disse tilfellene kvinnene opplysninger om de spørsmålene vi erfaringsmessig vet det kan oppstå uenighet om, som for eksempel skifte av bosted, kontakt med skole og viktige oppdragselsesspørsmål. Vi ba imidlertid den rådsøkende om å tenke seg godt om for å finne andre forhold det var viktig å regulere, og gjorde henne oppmerksom på at det er vanskelig å kontraktsregulere framtidige strids-spørsmål.

Ad (3). 11 rådsøkende kom til oss fordi de hadde problemer med praktiseringen av delt foreldremyndighet. I noen tilfelle kunne ikke foreldrene bli enige om hvem som skulle ha den daglige omsorgen for barnet. I andre saker var det uenighet om måten barnet skulle behandles på med hensyn til daglig omsorg, kosthold og sykdom. Vi hadde også spørsmål om hvor ofte den av foreldrene som barnet ikke bor hos har rett til samvær med barnet og om kvinnen kan nekte mannen å være sammen med barnet i hennes bolig. I enkelte tilfelle var kvinnen bekymret fordi mannen ikke oppfylte sine forpliktelser i forbindelse med den delte foreldremyndigheten. Generelt kan det sies at samarbeidsforholdet foreldrene imellom var dårlig i disse sakene. Ofte kunne kvinnen dessverre registrere uroligheter hos barnet i disse tilfellene. Vi rådet foreldrene til å presisere nærmere (helst skriftlig) hvilke oppgaver den enkelte hadde ansvaret for, slik at forholdene omkring barnet ble rolige og stabile. Dersom kvinnen ikke så noen utvei i en slik løsning, orienterte vi henne om framgangsmåten for å få tatt opp spørsmålet om foreldremyndighet på nytt.

Mange kvinner hadde også i denne forbindelse spørsmål om den nye barneloven.

Etter å ha mottatt 30 kvinner som hadde spørsmål om delt foreldremyndighet, satt vi igjen med en følelse av

at dette var kvinner som var temmelig skolerte, økonomisk og psykisk ressurssterke og flinke til å takle problemer. Kvinnene formulerte spørsmålene godt, og de hadde gjerne satt seg inn i lovverket på området. For å undersøke om antagelsen stemmer, har vi sammenlignet disse kvinnenes utdanning/yrke med tabellen side 23 over utdanning/yrke til alle JURK's rådsøkende i 1980. Vi er klar over at dette er en temmelig "grov" sammenligning og vi skal derfor være forsiktige med å trekke konklusjoner. Vi ønsker likevel å få antyde våre tanker.

<u>Yrke/utdanning</u>	<u>Alle henvendelser i 1980</u>	<u>Henvendelser i 1980 med spørsmål om delt foreldremyndighet</u>
Høyere utdanning	128 (22,1%)	15 (50,0%)
Yrkesrettet utdanning	135 (23,3%)	4 (13,3%)
Almen utdanning	51 (8,8%)	3 (10,0%)
Ingen utdanning	48 (8,3%)	0 (0,0%)
Kunstnere	12 (2,1%)	1 (3,3%)
Ikke oppgitt	206 (35,5%)	7 (23,3%)
<u>Totalt</u>	<u>580 (100,1%)</u>	<u>30 (99,9%)</u>

Vi vet at verdien av denne tabellen må oppfattes som svært liten. Derfor stiller vi kun dette spørsmålet: Hvis det er noe i antagelsen om at de fleste som avtaler delt foreldremyndighet i dag har de beste forutsetninger for å gjennomføre dette på en tilfredsstillende måte og det nå viser seg at disse har store problemer med utøvelsen av delt foreldremyndighet, hvordan skal da alle foreldre kunne klare å ha delt foreldremyndighet etter et samlivsbrudd? (Spørsmålet kan heldigvis stå ubesvart i og med vedtagelsen av Lov om barn og foreldre med en noe annen ordlyd enn den som ble foreslått fra Barnelovutvalgets og departementets side).

3.2. Samværsrett

JURK mottok i alt 80 spørsmål om samværsrett. Blant disse var det 36 spørsmål om fastsettelse av samværsrett, 23 spørsmål om utøvelse/oppfølging av samværsrett og 21 spørsmål om endring eller bortfall av samværsrett.

a) Blant kvinnene som ønsket informasjon om fastsettelse av samværsrett ønsket et stort flertall kun generell veiledning. De kom til oss for å få høre hvordan reglene er på dette området, gjerne før de i det hele tatt hadde bestemt seg for å ville separeres/skilles. Andre rådsøkende stilte mer spesifiserte spørsmål, for eksempel om betydningen av at ektefellen har unndratt seg samvær med barnet mens ekteskapet bestod, om betydningen av sykdom hos en av ektefellene (særlig psykiske lidelser og alkoholisme) og om betydningen av at ektefellen har vært voldelig i ekteskapet. I 3 saker var det spørsmål om faren kunne kreve samvær med barn født i ugift sambo. I den forbindelse var det også behov for orientering om den nye barneloven.

b) Flesteparten av kvinnene som hadde spørsmål i forbindelse med utøvelse/oppfølging av samværsrett ønsket hjelp til å klargjøre hva en fastsatt samværsordning innebærer. Eksempel: Hva er "vanlig samværsrett"? Hvem skal være sammen med barnet i ferien? Hvor skal barnet hentes og leveres, og til hvilke klokkeslett? Videre hadde de rådsøkende problemer med fedre som ikke fulgte en fastsatt samværsordning, men som kom og gikk som det passet dem. Noen kvinner lurte på hvor langt samværsretten strakk seg med hensyn til bestemmelsesretten over barnet. Eksempel: Kan den som har samværsrett nekte den som har foreldremyndighet å flytte med barnet til en annen by eller et annet land? Vi hadde også spørsmål om kvinnen kunne hindre at en far under utøvelse av samværsrett lot barnet være sammen med sin nye venninne.

I en del tilfelle var den rådsøkende bekymret over at samværsretten ikke ble benyttet. En far hadde eksempelvis bare benyttet seg av samværsretten to ganger på to år. I disse tilfellene mente kvinnene at det av hensyn til barnet hadde vært bedre om det ikke forelå samværsrett, da barnet ble urolig og uten tillit til faren ved såpass ustabile forhold.

I 4 saker hadde faren foreldremyndigheten og moren samværsrett. I alle disse tilfellene nektet mannen kvinnen å treffe barna.

Vi rådet stort sett kvinnene som hadde problemer med utøvelse/oppfølging av samværsrett til å få ordningen nærmere fastlagt. Vi hjalp gjerne til med å sette opp en spesifisert avtale. Dersom ektefellene ikke kunne ble enige, henviste vi til fylkesmannen/domstolene.

- c) Blant de 21 sakene med spørsmål om endring eller bortfall av samværsrett, hadde kvinnen foreldremyndigheten i 20 tilfelle og mannen i ett. I sistnevnte sak ville mannen endre samværsretten slik at kvinnen fikk mindre tid sammen med barnet, noe hun ønsket hjelp til å hindre. I de 20 andre sakene var det graverende forhold fra mannens side som var bakgrunn for kvinnens ønske om å endre eller få opphevet hans samværsrett. I de fleste tilfellene merket kvinnen uheldige virkninger på barnet (nervøsitet, skoleproblemer og redsel) når det skulle være/hadde vært sammen med faren. De graverende forhold fra farens side har vært misbruk av alkohol, narkotika eller andre medikamenter i barnets nærvær. I enkelte tilfelle hadde faren utøvet vold mot moren i forbindelse med avhenting/levering av barnet. Ellers var det tilfelle hvor faren overhodet ikke viste interesse for barnet, ved ikke å benytte seg av samværsretten og ikke betale barnebidrag. I to tilfelle var mannens psykiske helse svært svekket.

En mann var kriminelt belastet. Vi orienterte kvinnene i disse tilfellene om framgangsmåten for å få tatt samværsspørsmålet opp til ny behandling.

3.3. Barnebidrag

JURK mottok i alt 73 spørsmål vedrørende barnebidrag. Blant disse gjaldt 34 saker fastsettelse, og 17 saker endring og 22 saker innkreving/forskuttering av barnebidrag.

a) Omtrent halvparten av de kvinnene som hadde spørsmål om fastsettelse av barnebidrag hadde generelle spørsmål om plikt til å betale bidrag, størrelsen på bidraget, fastsettelsesmåten og varigheten av bidragsplikten. I de fleste tilfellene skulle kvinnen ha foreldremyndigheten over barnet. Den andre halvdel av de rådsøkende hadde mer spesifiserte spørsmål, som for eksempel betydningen av at den bidragspliktige har høy inntekt, om den bidragspliktiges nye ektefelle vil hefte for bidragsgjelden, om adgang til å kreve bidrag til utdanning utover barnets fylte 18 år og om bidrag skal betales allerede i separasjonstiden. Noen kvinner lurte på om det var forskjell på barnebidrag til barn født i og utenfor ekteskap. Vi hadde også spørsmål om bidragsplikten ved delt foreldremyndighet.

b) Av 17 saker om endring av barnebidrag var det 16 saker hvor kvinnen hadde foreldremyndigheten og 1 sak hvor mannen hadde det. I sistnevnte sak ønsket kvinnen at størrelsen på bidraget skulle settes ned, eller at bidragsplikten skulle falle bort, da barnet hadde egen inntekt. Blant de 16 andre sakene var det enten tilfelle hvor kvinnen ville forhøye bidragets størrelse og mannen ikke var enig i dette, eller tilfelle hvor mannen ville sette ned beløpet og kvinnen mente at det ikke skulle skje.

Blant den første gruppen ønsket kvinnen for eksempel å forhøye bidraget fordi mannens inntekt hadde steget siden bidragssummen ble fastsatt, eller fordi hun mente den opprinnelige avtalen var urimelig. Den opprinnelige avtalen kunne eksempelvis gå ut på at mannen skulle betale et ualmennlig lavt beløp, eller at beløpet ikke skulle indeksreguleres.

I de tilfellene mannen ønsket å sette ned bidraget henviste han særlig til øket forsørgelsesbyrde annesteds eller generelt "dårlig økonomi". Det så ut til å være liten mulighet for at "partene" kunne komme til enighet i disse sakene, vi henviste dem derfor stort

- c) I de 22 sakene hvor det var spørsmål om innkrevning/ forskuttering av barnebidrag opplyste vi stort sett kvinnen om adgangen til å få bidraget forskuttert gjennom bidragsfogden. Problemet var i de fleste tilfellene at mannen ikke betalte fastsatt bidragssum, enten betalte han ikke noe i det hele tatt eller han betalte et lavere beløp enn bestemt. Forøvrig var det spørsmål om innkrevning av bidrag fra bidragspliktige med bopel i utlandet, om man har rett til renter av bidragsgjeld og om betydningen av at bidragsfogden ikke får vite barnefarens navn.

3.4. Kidnapping

9 saker omhandler kidnapping av barn. I 4 av sakene var kvinnen redd for at mannen ville ta med seg felles barn ut av landet. I disse sakene var kvinnen norsk og mannen utenlandsk statsborger, barna sto oppført i mannens pass. Ektefellene var gift i 3 av tilfellene (men skilsmisse ble diskutert) og ekteskapet var oppløst i den siste saken (mannen hadde foreldremyndigheten).

I de fleste av de resterende sakene var ektefellene skilt, moren hadde foreldremyndigheten og faren hadde under utøvelse av samværsrett tatt barnet med seg uten å ville levere det tilbake igjen. Så lenge far og barn befinner seg i Norge, er det etter forholdene enkelt å bringe barnet tilbake til moren. Dette var stort sett tilfelle der faren var norsk statsborger. Problemer oppstår imidlertid når faren har tatt barnet med ut av landet, og far og barn har utenlandsk statsborgerskap. I så tilfelle vil det avgjørende være om Norge har noen utleveringsavtale med vedkommende land. Dersom slik avtale ikke foreligger, kan i verste fall siste utvei for kvinnen være å kidnappe barnet tilbake.

3.6. Statsborgerskap

JURK mottok 4 saker hvor en norsk kvinne var gift med en henholdsvis tyrkisk, spansk, dansk og østerriksk mann. Spørsmålene gjaldt hvilket statsborgerskap felles barn hadde.

VII. 4. Boligrett

Antall saker registrert under dette problemområdet: 151.

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	Antall	(%)	Antall	(%)	Antall	(%)
Boligspørsmål ved samlivsbrudd	67	(58,3)	21	(58,3)	88	(58,3)
Tildeling av bolig v/boligsj. kontor	5	(4,4)	1	(2,8)	6	(4,0)
Utkastelse ved samlivsbrudd	4	(3,5)	2	(5,6)	6	(4,0)
Fremleie	4	(3,5)	1	(2,8)	5	(3,3)
Generelle spm. om leiekontrakter	23	(20,0)	6	(16,7)	29	(19,2)
Andre	12	(10,4)	5	(13,9)	17	(11,3)
Totalt	115	(100,1)	36	(100,1)	151	(100,1)

Kommentarer til tabellen:

JURK bruker en noe utvidet definisjon av begrepet boligrett i forhold til den strengt husleierettslige. Som det fremgår av tabellen, behandler vi her også problemene omkring boligfordeling ved samlivsbrudd. Bakgrunnen for dette er at vi ønsker å påvise at det for kvinner ved samlivsbrudd knytter seg alvorlige problemer til boligfordelingen. Problemene gjelder både hvem av partene som skal overta eiendomsretten til tidligere felles bolig og om en av dem kan få bruksrett.

Gjeldende domstolspraksis går ut på at bruksretten oftest følger barna, slik at der kvinnen blir tilkjent den daglige omsorgen for dem, vil hun ofte ha anledning til å få bruksrett til boligen inntil barna har nådd en viss alder. Bakgrunnen for dette er at man anser det uheldig for barna å

måtte flytte, særlig når de er i skolealder. Dessuten vil det gjerne være vanskelig for kvinnen å finne en tilsvarende bolig til seg og barna på kort varsel. Vår erfaring er imidlertid at læren om at boligen følger barna ikke alltid er i samsvar med praksis. En undersøkelse av JURK-sakene viser at dersom mannen blir tilkjent foreldremyndigheten, vil han oftest også overta eiendomsrett/bruksrett til boligen, mens dette ikke gjør seg gjeldende i like stor grad der kvinnen får foreldremyndigheten. (Nærmere om dette henviser vi til Agnes Vogt: Kvinners rett til bolig ved separasjon og skilsmisse, Institutt for offentlig rett's stensilserie, 1981).

Ordringen med bruksrett er nokså ukjent blant de rådsøkende. Mange kvinner er i en slik økonomisk situasjon ved et samlivsbrudd at de ikke har mulighet til å betale mannen vederlag for leiligheten. Vi har registrert tilfelle under sosial-og trygderett, der kvinnen trenger hjelp til å søke om kommunalt lån for å betale mannen, og der kvinnen ønsker opplysninger om kommunale/statlige bostøtte-ordninger (se vedlegg 1). For disse kvinnene er bruksrett til boligen et ganske bra alternativ, på tross av de vanskeligheter som følger av at eiendomsrett og bruksrett ikke er på samme hånd.

19,2% av det samlede materiale dreier seg om spørsmål i forbindelse med leiekontrakt. Dette er i hovedsak spørsmål om hvordan man setter opp en leiekontrakt, reglene for oppsigelse, og andre generelle spørsmål. Men vi har også hatt rådsøkende som hadde spørsmål i forbindelse med fornyelse av leiekontrakter.

JURK har registrert 17 rettsspørsmål i kategorien "andre". Sakene var av svært forskjellig karakter, det dreide seg eksempelvis om utkastelse av samboer fra kvinnens bolig og om forbigåelse ved tildeling av bolig.

Det er særlig to henvendelser vi ønsker å knytte merknader til, begge omhandler enslige mødres opphold i mødrehjem.

JURK hjalp en av disse kvinnene med å skrive søknad om opphold i mødrehjem.

Den andre kvinnen bodde på et nystartet hjem for vanskeligstilte enslige og gravide mødre, drevet av Oslo Indremisjon. Utleierens motiver for å gi enslige mødre et spesielt botilbud er her religiøst og humanitært betinget. Hjemmet skal i følge vedtektene "drive i kristen ånd" og ha kristen leder. For kvinnene er det gjerne bolignøden som er årsaken til at de benytter seg av tilbudet. Deres situasjon som gravid eller enslig mor gjør det ekstra viktig å få løst boprobemene på en tilfredsstillende måte. I enkelte tilfelle er et ordnet og stabilt boforhold også et vilkår for å kunne beholde omsorgen for barnet. Kvinnen henvendte seg til JURK/Juss-Buss og ville vite hva vi syntes om den inngåtte husleiekontrakt og gjeldende husordensregler på hjemmet.

Mødrehjemmet kaller seg selv "en blanding av et botilbud og et behandlingstilbud". Kvinnene betaler vederlag som i andre boforhold, størrelsen på leien ligger heller ikke lavere enn ellers på boligmarkedet. Selv om botilbudet er det mest dominerende, gjøres leierne oppmerksomme på at de må godta en viss rettleiding i forhold til situasjonen som enslig mor. Rettleidningsdelen av tilbudet består først og fremst i ukentlige samtaler med en av Indremisjonens ansatte. I disse samtalene skal "aktuelle spørsmål og problemer" diskuteres. Ut over dette kan leierne innkalles til samtaler dersom dette finnes nødvendig. Normal botid for leierne er 1 år. Kontrakten kan imidlertid sies opp før denne tid, uten at leierne har vern mot slike oppsigelser da leilighetene er fullstendig møblerte. I kontrakts- og husordensregler er det bestemt hvilke forhold som kan føre til oppsigelse. Etter disse bestemmelsene vil gjentatte brudd på husordensreglene etter et skriftlig varsel resultere i oppsigelse. Det samme medfører visse brudd på kontrakten. Hjemmet trenger imidlertid ikke å begrunne oppsigelsen. Et at de forhold som er sanksjonert med oppsigelse er plikten til samtaler som er nevnt foran. Husordensreglene regulerer i stor grad leierens privatliv.

Vi skal her nevne noen regler: Forbud mot overnattingsgjester, meldeplikt ved fravær ut over et døgn, fri adgang til leilighetene for hjemmets ansatte etter deres eget behov og møteplikt til samtaler og møter av forskjellig slag.

Virkingen av leiekontrakten kan oppsummeres slik:

- Oppsigelsen blir brukt som sanksjonsmiddel i konflikter som ikke har noe med boforholdet å gjøre.
- Kvinnene fraskriver seg ved kontraktsinngåelsen i realiteten enhver adgang til å få prøvet tvister vedrørende boforholdet for retten.

JURK og Juss-Buss hadde samtaler med ledelsen for hjemmet og Oslo Indremisjon med sikte på å få forbedret kontrakts- og husordensregler. Disse samtalene har foreløpig ikke gitt noe resultat, da Indremisjonen ikke ville gå med på vesentlige forandringer.

VII. 5. Familierett

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
Ektepakt	9	(3,0)	5	(5,6)	14	(3,6)
Generelle spm. ang. felleseieskifte	25	(8,2)	10	(11,1)	35	(8,9)
Andre rettigheter	13	(4,3)	6	(6,7)	19	(4,8)
Separasjon	130	(42,6)	26	(28,9)	156	(39,5)
Skilsmisse	92	(30,1)	27	(30)	119	(30,1)
Bidrag til kvinnen	9	(2,9)	8	(8,9)	17	(4,3)
Ugift sambo	27	(8,9)	8	(8,9)	35	(8,9)
Totalt	305	(100)	90	(100,1)	395	(100,1)

Under dette problemområdet har vi registrert saker av familierettslig karakter. Spørsmål som oppstår i forbindelse med samlivsbrudd vedrørende felleseieskifte, barn og bolig er ikke med i tabellen. (Se henholdsvis pkt. 11, 3 og 4 i kap. VII). Denne systematikken er valgt fordi disse problemene kommer bedre fram som egne kategorier enn som undergrupper innarbeidet i familieretten. Vi har valgt å registrere spørsmål angående ugift samliv under dette problemområdet. Da det er liten rettsregulering av ugift samliv, hører disse problemene strengt tatt ikke inn under noe tradisjonelt rettsområde. JURK får stadig flere henvendelser fra kvinner som lever i ugift samboenhet. Vi har derfor lagt vekt på en grundig gjennomgang av disse sakene for å få oversikt over hva slags type problemer som er mest aktuelle, og i hvilken grad JURK kan bistå med hjelp.

282 kvinner hadde 395 rettsspørsmål av familierettslig karakter.

Det er registrert flest spørsmål om separasjon. Spørsmålene dreier seg dels om framgangsmåte, dels om virkningene av separasjon. JURK forteller de rådsøkende om forskjellen på administrativ behandling og domstolsbehandling av

separasjonsbegjæringen. Der hvor kvinnen ønsker vårt råd, anbefaler vi henne å la Fylkesmannen behandle søknaden. Erfaringen har vist at mange kvinner som kunne ha krevet separasjon/skilsmisse ved domstolene pga. vold eller utroskap, foretrekker å la Fylkesmannen ta avgjørelsen. Begrunnelsen for deres standpunkt kan være hensyn til et felles barn, eller at de ønsker å roe ned forholdet til mannen for å slippe flere konflikter. Likeledes uttrykker noen at tiden etter samlivsbruddet blir "bedre" dersom man går fra hverandre i noenlunde forståelse.

Mange kvinner spør om hva mekling innebærer, hvem som kan mekle og hva som skjer dersom mannen nekter å møte til mekling. Endel rådsøkende lurere på om de i det hele tatt vil få separasjon dersom mannen uteblir fra meklingen eller nekter å underskrive separasjonssøknaden. Vi forteller at det eneste mannen kan oppnå på denne måten er å trenere tiden til separasjonen blir innvilget. JURK tilbyr gjerne de rådsøkende å bestille meklingstime og vi er også behjelpelige med å fylle ut separasjonsbegjæringen.

Under skilsmisse er oppført problemer som oppstår etter at partene er formelt separert, dessuten registreres saker der det ikke er tale om forutgående separasjon. Spørsmålene dreier seg om vilkårene for å få skilsmisse og om framgangs-måte. Mange vil vite separasjonstidens lengde, og et annet spørsmål som er aktuelt er hvor strengt kravet til atskillelse i separasjonstiden skal tolkes. Etter en tid fra hverandre hender det at ektefellene ønsker å prøve samlivet på nytt, men den korte tiden som skal til før man anser et samliv som gjenopptatt, (med den følge at separasjonsbevillingen faller bort), setter en nokså effektiv stopper for dette.

JURK får endel spørsmål om skilsmisse ved dom. Særlig gjelder dette mishandlingssaker, men også spørsmål i forbindelse med utroskap. Disse kvinnene må vi alltid henvise til advokat da JURK's medarbeidere ikke kan føre saker for retten.

Bidragsspørsmålene omhandler bare bidrag til kvinnen, ikke til barna. (Om bidrag til barna, se kap. VII, pkt. 3). I alt har 17 kvinner spørsmål vedrørende bidrag til seg selv. 15 av sakene dreier seg om fastsettelse av bidraget og 2 dreier seg om innkrevning. Slikt bidrag kan være av stor betydning for kvinnen i den vanskelige økonomiske situasjonen hun befinner seg i, da økonomiske støtteordninger ellers ofte er utilstrekkelige. I praksis viser det seg at det skal mye til for å bli tilkjent bidrag.

Utover den analyse av ugift sambo-sakene som følger, har vi valgt å ikke kommentere de andre sakene som er registrert under familierett, da det går såpass klart fram av tabellen hva sakene dreier seg om.

Ugift sambo

I 1980 hadde 35 rådsøkende 68 rettsspørsmål i forbindelse med samliv utenfor ekteskap.

Vi legger en vid tolkning av begrepet "ugift sambo" til grunn for denne framstillingen. Det vil si at begrepet dekker ekteskapslignende forhold, både mellom kvinne og mann og mellom to kvinner. I den førstnevnte kategorien hadde vi 32 saker, i den andre 3 saker. JURK's definisjon av "ugift sambo" er noe videre enn den definisjonen som er foreslått i lov om samliv uten vigsel (NOU 1980:50). Forslagets definisjon omfatter ikke andre enn kvinne og mann som lever/har levd i et ekteskapslignende forhold (jfr. § 1).

Gjeldende rett regulerer ikke ugift samliv. Da intet annet enn ekteskap er lovregulert, var rettsspørsmålene som oppsto og løsningene av dem, de samme enten det dreide seg om et heterofilt eller homofilt samliv (f.eks. hvem som skulle ha retten til den felles bolig ved samlivsbrudd og gjenlevende samboers forhold til avdødes arvinger). Det er derfor ingen grunn til å skille mellom disse ulike samlivsformene i denne framstillingen.

Vi har kartlagt på hvilket stadium av samlivsforholdets utvikling kvinnene oppsøker oss.

4 rådsøkende kom før de etablerte noe samlivsforhold. Disse kvinnene ønsket generell informasjon om den rettslige situasjonen i ugift samliv contra i ekteskap.

I 24 tilfelle kontaktet kvinnen oss etter at samlivsforholdet hadde vart en stund. Her var spørsmålene mer konkrete enn i den første gruppen. Behovet her var å finne ut hvilke rettslige konsekvenser samlivet hadde i dag eller kunne få i framtiden. Mye tyder på at disse kvinnene ikke bevisst har valgt denne samlivsformen som et alternativ til ekteskapet, antagelig har partene her flyttet sammen uten å reflektere nærmere over de rettslige konsekvensene. Disse kvinnene vil på grunn av sine begrensede kunnskaper ha mye vanskeligere for å ivareta sine interesser i samlivsforholdet enn kvinnene fra første gruppe, som vet hva de har valgt og på hvilke premisser.

8 av de rådsøkende kom etter at samlivet var oppløst. Spørsmålene gjaldt da gjerne skifte og rett til bolig.

I den videre framstillingene skal vi prøve å gå nærmere inn på de rettsspørsmål kvinnene hadde.

TABELL

1)	Spørsmål angående barn	8
2)	" " felles bolig	17
3)	" " arv	8
4)	" " samlivskontrakt	11
5)	" " boets fordeling	16
6)	Generell informasjon	8
<u>Totalt</u>		<u>68</u>

Kommentarer til tabellen:

Ad pkt. 1 - spørsmål angående barn.

16 av kvinnene oppga at de hadde barn.

6 av disse hadde barn fra tidligere ekteskap eller andre tidligere samlivsforhold. Spørsmålene som ble stilt her er av en litt annen art enn der partene har barn sammen. Det var spørsmål om kvinnens samboer kunne adoptere hennes barn,

slik at de begge kunne få foreldremyndigheten, om kvinnens samboer ville hefte for kvinnens underholdsbidrag til barn fra tidligere ekteskap og om kvinnens samboer ville ha mulighet til å få foreldremyndigheten til hennes barn ved hennes død i stedet for barnefaren.

Der partene hadde felles barn er det særlig en problemstilling som er vanlig der partene fortsatt bor sammen. I 4 tilfelle ønsket kvinnen å bryte samlivet, mannen ønsket å fortsette og truet med at han ville kreve foreldremyndigheten til barna dersom kvinnen gjorde slutt på forholdet. I disse sakene manglet kvinnen kjennskap til gjeldende rett, som slår fast at hun alene har foreldremyndigheten til barn utenfor ekteskap (jfr. lov om barn utenfor ekteskap § 3, 1. ledd). Kvinnens manglende viten kan skyldes at hun generelt vet lite om sine juridiske rettigheter. Det kan antagelig også tilbakeføres til at den praktiske betydning av at faren ikke rettslig sett har del i foreldremyndigheten blir liten så lenge forholdet mellom partene er bra. Annerledes blir situasjonen der partene ønsker å gå fra hverandre.

En rådsøkende hadde spørsmål om samboeren kunne pålegges å betale underholdsbidrag til felles barn. Også her manglet kvinnen kunnskap til gjeldende rett (jfr. lov om barn utenfor ekteskap § 2).

JURK informerte kvinnene om deres rettigheter og i noen av sakene skrev vi til kvinnens samboer og gjorde rede for hans stilling etter gjeldende rett. I de fleste av disse sakene er nok mannen like dårlig informert som kvinnen, men vi har hatt saker der kvinnens samboer bevisst utnyttet hennes manglende viten.

Vi har bare ett tilfelle der kvinnen har barnerettslige spørsmål etter at partene har flyttet fra hverandre.

Spørsmålet gjaldt hvem som har foreldremyndigheten til et barn født utenfor ekteskap. Bakgrunnen for at disse spørsmål er så lite aktuelle etter at samlivet har opphørt, er at lov om barn utenfor ekteskap klart slår fast at kvinnen som hovedregel har foreldremyndigheten. Dette

spørsmålet er som regel av så stor viktighet for foreldrene at de vil ha skaffet seg informasjon om gjeldende rett før de bestemmer seg for å flytte fra hverandre.

Ad pkt. 2 - spørsmål angående felles bolig.

17 rådsøkende hadde spørsmål som angikk partenes felles bolig. De som i tillegg til boligspørsmålet også hadde andre spørsmål, så som opprettelse av kontrakt og gjensidig testament, vil ikke bli behandlet her, men under pkt. 4 og 3. Her omtales bare de saker hvor kvinnen hadde spørsmål om bolig uten å ha til hensikt å opprette en mer omfattende samlivskontrakt. Antallet ugifte samboere med boligproblemer er altså større enn det kan se ut som under dette punktet.

a) 5 kvinner kom etter at samlivet var opphørt.

I to av disse tilfellene var det kvinnen som hadde beholdt den felles leilighet. I begge disse tilfellene hadde mannen lovet kvinnen at hun skulle få beholde leiligheten og de kom til JURK for å få vite om denne muntlige avtalen fortsatt var bindende mellom partene og om denne avtalen kunne gjøres gjeldende overfor henholdsvis borettslag og huseier.

I tre av sakene var det mannen som fortsatte å bebo samboernes felles hjem. To av boligene var borettslagsleiligheter, hvor mannen sto oppført som andelseier, men hvor partene sammen hadde brakt inn pengene til innskuddet. Kvinnens spørsmål her var først og fremst hvor stor del av dette hun kunne kreve tilbakebetalt, og om mannen måtte løse ut hennes del av felles lån til boligen. I det siste tilfelle hadde mannen overtatt enebolig som partene hadde bygget sammen. Ved oppløsningen og det etterfølgende "skifte" påsto mannen at huset var hans, til tross for kvinnens økonomiske innsats mens samlivet besto. Her henviste vi kvinnen til advokat.

b) 12 rådsøkende oppsøkte JURK for å få råd og veiledning mens samlivet fortsatt besto.

3 av kvinnene ønsket å bryte samlivet og hadde gjentatte ganger bedt samboeren om å flytte ut av leiligheten, som sto i hennes navn, uten resultat.

To av disse kvinnene hadde tjenesteboliger, i det tredje tilfelle dreide det seg om en husleiekontrakt. I alle tre sakene fortalte kvinnen at mannen var voldelig, og at hun derfor var redd for hans reaksjon etter at hun hadde vært hos oss.

JURK skrev brev til mannen der vi gjorde ham oppmerksom på at han ikke lenger hadde noen juridisk rett til fortsatt å bo i leiligheten, da kvinnens samtykke var trukket tilbake. Vi hjalp også de rådsøkende med å skrive begjæring til namsretten om utkastelse av samboeren.

4 rådsøkende hadde spørsmål om borettslagsleiligheter. To kvinnelige samboere ville vite om de kunne kjøpe en borettslagsleilighet sammen. En rådsøkende ønsket hjelp til å skrive kontrakt mellom seg og samboeren, der det klart fremgikk at hun var den som hadde brakt inn både leilighet og innbo i forholdet.

I to av sakene har samboerne ervervet andel i borettslaget sammen, det var spørsmål om hvem av partene som sto sterkest i retten til boligen ved et framtidig samlivsbrudd. Gjeldende rett slår fast at andre enn ektefeller ikke kan tegne andel sammen eller erverve den i fellesskap på annen måte enn ved arv, med mindre vedtektene skulle bestemme noe annet, (jfr. lov om borettslag § 13,6.). De to kvinnelige samboerne som ble nevnt først måtte vi oppfordre til å ta kontakt med styret i det borettslaget det gjaldt, for å høre hva vedtektene der ga adgang til. To av våre saker viser at vedtektene i de borettslagene det her gjelder, har myket opp lovens forbud og tillatt ugifte samboere å tegne andel sammen. Det er uheldig at en så viktig rett som denne skal avhenge av vedtektene i de enkelte borettslagene. Denne vilkårligheten er det heldigvis meningen å endre på nå, jfr. NOU 1980:50 - samliv uten vigsel. Her foreslås det at personer som ønsker å etablere eller som naturlig utgjør en husstand skal få anledning til å erverve andel sammen, altså en utvidelse av borettslagslovens § 13, 6. ledd.

5 rådsøkende hadde spørsmål om partenes planlagte eller allerede oppførte felles enebolig. I to av sakene informerte vi kvinnene om Sameieloven, og viktigheten av å opprette kontrakt for å regulere deres innbyrdes rettig-

heter. I de tre gjenstående sakene var forholdet mellom partene blitt så dårlig at et samlivsbrudd var nær forestående. Eiendommene var av stor verdi og det eksisterte ingen avtaler, vi henviste derfor kvinnene til advokat.

Ad pkt. 3 - spørsmål angående arv.

8 rådsøkende hadde arverettslige spørsmål. Flere av kvinnene var uvitende om at samboere ikke har noen lovbestemt arverett etter hverandre, og heller ikke rett til å sitte i uskifte. Vi fortalte at retten til arv må bygge på testament, redegjorde for formkravene i Arveloven samt begrensningene i testasjonsretten der vedkommende har livsarvinger.

I to tilfelle hjalp vi den rådsøkende med å opprette gjensidig testament.

Ad pkt. 4 - spørsmål angående samlivskontrakt.

11 rådsøkende hadde spørsmål i forbindelse med opprettelse av samlivskontrakt. Herunder er kun behandlet avtaler inngått mellom samboere med tanke på framtidig samlivsbrudd i levende live. De sakene der den rådsøkende hadde spørsmål om rettsstillingen til gjenlevende samboer i forbindelse med dødsfall er registrert under pkt. 3.

JURK påtar seg aldri å opprette noen fullstendig samlivskontrakt. Vi gir kvinnen retningslinjer om hva som bør reguleres, og gjør henne samtidig oppmerksom på at det er umulig for oss å vite hvilke konflikter som kan oppstå mellom partene i framtiden. Dessuten forteller vi den rådsøkende at en slik forhåndsavtale kan falle bort helt eller delvis på grunn av "bristende forutsetninger" eller "urimelighetsbetraktninger" når samlivet blir brutt, og at det finnes skranker for hva som kan gjøres gjeldende overfor tredjemann - eksempelvis huseier.

JURK tilbyr ofte kvinnen å se igjennom en samlivskontrakt, for å se om den er særdeles gunstig/ugunstig for henne, og eventuelt påpeke forhold vi mener partene burde ha tatt stilling til. Der de rådsøkende ønsker hjelp til selve

opprettelsen av kontrakten, eller der samboeren har eiendom/eiendeler av stor verdi, henviser vi kvinnen til advokat.

Ad pkt. 5 - spørsmål angående boets fordeling.

16 rådsøkende hadde spørsmål om det økonomiske oppgjøret ved et samlivsbrudd.

7 av kvinnene kom etter at samlivet var opphørt. 5 av disse hadde spørsmål om den økonomiske fordelingen av samboernes felles bolig (spørsmål om hvem som har rett til fortsatt å bebo leiligheten er registrert under pkt. 2).

Alle hadde spørsmål om eiendomsrett til og den økonomiske fordeling av innboet. I tre av sakene eksisterte det en muntlig avtale angående "skifte" og kvinnene ville vite hvorvidt en slik avtale var bindende mellom partene. Ellers lurte de rådsøkende på hvordan fordelingen ville bli der intet var avtalt.

9 av kvinnene kom mens samlivet besto. Spørsmålene som ble stilt var stort sett identiske med dem som er nevnt der kvinnen oppsøkte oss etter samlivsbruddet. Her ga vi en mer generell informasjon om gjeldende rett og anbefalte den rådsøkende om å skrive ned en fortegnelse over hvilke eiendeler som tilhørte henne og hvilke som tilhørte hennes samboer. Vi oppfordret henne også til å ta vare på kvitteringer for større innkjøp til felles hjem. Det viser seg ofte at mannens inntekt blir brukt til å anskaffe større gjenstander, som inventar, mens hennes eventuelle penger går med til den daglige husholdningen. Vi advarte kvinnene mot en slik disponering av midlene, da hun vil ha vanskeligheter med å få noe rettskrav på det mannen har ervervet.

Ad pkt. 6 - generell informasjon.

8 rådsøkende fikk en generell informasjon om den rettslige situasjonen i ugift samliv contra i ekteskap. 4 av de rådsøkende kom før de etablerte noe samlivsforhold. I de andre sakene hadde kvinnen primært kun ett spørsmål, f.eks. angående foreldremyndighet, men hun var glad for en redegjørelse for gjeldende rett også utover dette.

Vi har ved gjennomgåelsen av disse sakene funnet ut at de av våre rådsøkende som lever i ugift samliv generelt sett vet lite om sin rettslige stilling. Konsekvenser av dette kan være at kvinnen kommer økonomisk dårlig ut ved et samlivsbrudd. Uvitenhet om rettsregler gjør seg også ofte gjeldende for kvinner som har inngått ekteskap, men de er tross alt bedre beskyttet gjennom ekteskapslovgivningen. JURK anser det som svært viktig at kvinner uansett samlivsform er informert om sine rettigheter og plikter etter gjeldende rett. Dette er en forutsetning for å kunne påberope seg dem og for å oppnå en "rettferdig" fordeling av aktiva ved oppløsning av samlivet.

I ca. 75% av ugift sambo-sakene opplyser kvinnen at hun er selvforsørget i forhold til samboeren (ved egen inntekt, offentlige stønader eller lån). JURK finner det betryggende at såpass mange av disse rådsøkende har selvstendig økonomi, da det ikke finnes regler om gjensidig underholdsplikt for ugifte samleverere. Vi ønsker ikke at det skal innføres tilsvarende lovregulering for ugift samliv som for ekteskap. JURK mener at et alternativ til ekteskapet skal være ugift samliv, der partene har rett og plikt til å underholde seg selv. Om tendensen i vårt saksmateriale samsvarer med forholdene i samfunnet forøvrig kan vi si lite om, da det ikke foreligger noen statistikk over dette i Norge. Våre påstander bygger her utelukkende på vårt saksmateriale.

VII. 6. Innvandrerkvinneres rettsstilling

Antall saker registrert under dette problemområdet: 6.

Kommentarer:

Vi har i 1980 hatt en egen tverrgruppe i JURK som har arbeidet med innvandrerkvinneres rettsstilling. Denne gruppens virksomhet blir utførlig beskrevet nedenfor i kap. VIII, punkt 4. Vi fant det naturlig i nevnte beskrivelse også å omtale de sakene JURK har behandlet for innvandrerkvinner. Vi nøyer oss derfor her med å henwise til kap. VIII, punkt 4, side 69.

VII. 7. Personrett

Antall saker registrert under dette problemområdet: 12.

Kommentarer:

Under problemområdet "personrett" har vi registrert de saker der kvinnen har spørsmål om navn og statsborgerskap. Vi benytter et utvidet personrettsbegrep, da vi også behandler statsborgerskap her. Vanligvis blir statsborgerskap regnet som en del av forfatningsretten.

Navn. Her omhandles bare de sakene hvor det er kvinner navn det gjelder. Barnas navn blir behandlet under problemområdet "barnerett". I 6 av sakene ønsket kvinnen (i forbindelse med skilsmisse) å ta tilbake det slektsnavnet hun hadde da hun var ugift. Hun ønsket da opplysninger om framgangsmåten for å oppnå slikt navneskifte.

I andre tilfelle ønsket hun å bruke slektsnavnet til slektninger, f.eks. mormors navn.

Vi har også spørsmål om en norsk kvinne som gifter seg med utenlandsk statsborger må ta hans slektsnavn.

Statsborgerskap. Barns statsborgerskap behandles ikke her, men under problemområdet "barnerett". De spørsmål som her tas opp gjelder tilfelle hvor to som skal gifte seg har forskjellig statsborgerskap. I et tilfelle var kvinnen norsk og mannen tyrkisk, de skulle bo i Norge. Spørsmålet gjaldt mannens adgang til å få norsk statsborgerskap. I et annet tilfelle var kvinnen norsk og mannen spansk, de skulle bo i Spania. Her lurte kvinnen på hvilket statsborgerskap hun ville få etter ekteskapsinngåelsen.

Personrettsakene volder stort sett få problemer. Navneskifte lar seg som oftest gjennomføre og statsborgerskapsreglene er klare på de fleste områder. JURK er i disse sakene for det meste et formidlingsorgan, d.v.s. et organ som henviser kvinnen til de rette instanser.

VII. 8. R e t t s h j e l p s r e t t

Antall saker registrert under dette problemområdet: 377.

Her har vi registrert de tilfellene der kvinnen ønsker eller vi anbefaler advokathjelp, samt tilfelle der vi opplyser den rådsøkende om frie rettshjelpsordninger.

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
<u>Kvinnen har advokat:</u>						
Klage på advokat	12	(3,4)	4	(11,4)	16	(4,1)
Annen veiledning	25	(7,0)	2	(5,7)	27	(6,9)
<u>JURK henviste til adv.:</u>						
Ny adv. i klagesakene	12	(3,4)	3	(8,6)	15	(3,8)
Andre	82	(23,0)	14	(40,0)	96	(24,5)
Generelle oppl. om						
fri rettshjelp	226	(63,3)	12	(34,3)	238	(60,7)
Totalt	357	(100,1)	35	(100,0)	392	(100,0)

Kommentarer til tabellen:

Kvinnen har advokat:

I alt 43 kvinner hadde egen advokat da de oppsøkte oss. 16 av sakene er registrert som klager på disse advokatene. Det er saker hvor vi mener klagen er godt begrunnet, vi har derfor henvist kvinnen til ny advokat. I ett tilfelle anbefalte vi kvinnen å klage til Den norske Advokatforening på grunn av altfor høy salærberegning.

Klagene gjelder som oftest mannlige advokaters manglende evne/vilje til å sette seg inn i kvinnens problemer, og dermed ofte manglende pågåenhet i saken. Ikke minst gjelder dette i skilsmisssaker.

I de resterende 27 sakene kom kvinnen dels for å høre hva vi mente om den saksbehandlingen advokaten utførte, dels for å få forklaring på forhold hun ikke ønsket å spørre advokaten om. Som eksempel kan nevnes tilfelle der kvinnen ikke har forstått advokatens språk og ønsker oppklaring for å føle seg sikrere ved neste konsultasjon hos advokaten.

JURK henviste til advokat:

JURK henviste 111 kvinner til advokat (inkludert klagesakene). Dette utgjør 19,2% av alle som henvendte seg til oss. I stor grad kan vi altså selv ferdigbehandle de sakene vi får.

I de 111 sakene var det selvsagt spørsmål om kvinnen kunne benytte seg av de frie rettshjelpsordningene.

25 kvinner ble henvist til Kontoret for Fri Rettshjelp.

I de andre sakene henviste vi primært til kvinnelige advokater.

En undersøkelse (jfr. mønsterarkets pkt. 14c, side 11) har vist at de viktigste motivene kvinnene har for å oppsøke oss framfor det tradisjonelle rettshjelpsapparat er at vi yter gratis hjelp og at de er sikre på å få en kvinnelig saksbehandler. Mange rådsøkende framhever også at vi har en

uformell og utradisjonell form, som medfører at de føler seg trygge og derved føler det lettere å framlegge sine problemer.

I de aller fleste sakene hvor vi henviste til advokat (81%), trengte kvinnen hjelp i forbindelse med samlivsbrudd. Dette skyldes hovedsakelig at ektefellene ikke var enige, verken om å separeres eller om å overlate avgjørelsen til Fylkesmannen. I andre tilfelle var advokathjelp helt påkrevet fordi kvinnen ble mishandlet av sin ektemann/samboer og fryktet represalier fra mannens side når hun fortalte at hun ønsket separasjon. Advokaten kunne i disse tilfellene hjelpe kvinnen til å få midlertidig separasjon etter Rl. § 426 og til å få samboeren ut av kvinnens bolig.

Endel kvinner ønsket advokat fordi de visste det ville oppstå problemer i forbindelse med skifte og barnefordeling.

Ellers har vi henvist til advokat i forbindelse med oppretting av særreie, avtale om sameie, erstatningsspørsmål av forskjellig art, samt i forbindelse med saker av straffettslig karakter.

Generelle opplysninger:

De kvinnene vi henviser til advokat blir alltid orientert om de frie rettshjelpsordningene.

I denne tabellen har vi registrert de tilfellene der kvinnen ønsker nærmere opplysninger om inntekts- og formuesgrenser, om hvem som er tilsluttet ordningen, om hun ved en senere anledning kan benytte seg av dette tilbudet og hvem hun i så fall skal henvende seg til.

Som det framgår av tabellen er det svært vanlig med en generell informasjon om fri rettshjelp på vaktene våre på Kvinnehuset. Mange av kvinnene som kommer dit ønsker å få vite framgangsmåten ved separasjon. Primært ønsker de å oppnå enighet med ektemannen om separasjon, skifte og barnefordeling, - men de vil også vite hvordan de skal forholde seg dersom de ikke kan komme til enighet

VII. 9. S i v i l p r o s e s s

Antall saker registrert under dette problemområdet: 11.

Kommentarer:

10 av disse sakene gjaldt spørsmål omkring domstolsbehandling av separasjon, skilsmisse, barnefordeling og felleseieskifte. Spørsmålene kan være om kvinnen får ha med sin advokat i retten og hvem som eventuelt skal betale denne. Noen kvinner er engstelige for å møte fram i retten, de kommer til JURK for å få hvite hvordan en rettsak foregår. Andre kan ha spørsmål om ankefrister og ankegebyr. Vi har også saker hvor det klages på saksbehandlingen i retten.

VII. 10. S k a t t e r e t t

Antall saker registrert under dette problemområdet: 20.

Kommentarer:

I flere av tilfellene kom kvinnen til JURK for å høre om de kunne bli lignet særskilt, til tross for at dette ikke lønte seg når man så på ektefellenes samlede økonomi. Ligningskontorene hadde vært negative til dette da de rådsøkende henvendte seg dit. Kvinnene ønsket særskilt ligning for å ha en selvstendig økonomi i forhold til ektefellen. De hadde liten inntekt sammenlignet med mannen, og ønsket så lav skatteprosent som mulig på sin egen inntekt. Vi opplyste kvinnene om at det er full adgang til særskilt ligning når det gjelder inntektsskatt, men ikke ved formuesbeskatning.

Flere skilte kvinner hadde spørsmål om skatt i forbindelse med delt foreldremyndighet. Foreldrene bodde fra hverandre, mens barna bodde en del hos dem begge. I hvilken skatteklasse skulle foreldrene lignedes?

Ugift sambo var også grunnlag for en del skattespørsmål. Sakene gjaldt tilfelle hvor to personer skulle flytte sammen uten å gifte seg, og hvor de lurte på de skattemessige forskjeller mellom ugift sambo og ekteskap.

Separasjon og skilsmisse skaper også skattemessige spørsmål. Vi har mottatt spørsmål om beskatning ved faktisk separasjon og beskatning når felles bolig selges.

Andre skattespørsmål har vært skatteplikt for utenlandsk statsborger, beskatning av gaver, skatteendringer ved økning i forsørgelsesbyrden og rett til å se felles selvangivelse som den annen ektefelle har utfyllt.

Flesteparten av de 20 kvinnene som hadde spørsmål om skatt hadde ikke forbindelse med advokat. Selv synes de det var vanskelig å finne ut av skattereglene. JURK rådførte seg ofte med lærere på fakultetet i disse sakene, og vi kontaktet ofte ligningskontoret. Vi oppfordret også de rådsøkende til selv å legge fram sitt problem for ligningskontoret på hjemstedet.

VII. 11. Skifterett

Antall saker registrert under dette problemområdet: 168.

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	Antall	(%)	Antall	(%)	Antall	(%)
Generelle oppl.	56	(44,1)	15	(36,6)	71	(42,3)
Ønske om å gjenoppta skiftet	10	(7,9)	6	(14,6)	16	(9,5)
Problemer med ektepakt	3	(2,4)	0	(0)	3	(1,8)
Ønsker skjevdeling	8	(6,3)	0	(0)	8	(4,8)
Mannen ikke samarbeidsvillig/uenig	25	(19,7)	10	(24,4)	35	(20,8)
Dødsbosaker/div.	6	(4,7)	4	(9,8)	10	(6,0)
Felleseieskifte/div.	19	(14,9)	6	(14,6)	25	(14,8)
Totalt	127	(100)	41	(100)	168	(100)

Kommentarer til tabellen:

Generelle opplysninger:

Her har vi registrert de sakene hvor den rådsøkende ønsket å få vite de grunnleggende reglene for skifte av felleseie. Kvinnen var uvitende om hvilke rettigheter hun hadde i boet, vi måtte presisere at felleseiet i hovedregelen skal deles likt mellom ektefellene. I enkelte av tilfellene trodde hun at hun hadde få eller ingen rettigheter. Dette var gjerne grunnet i at alle verdiene sto i mannens navn, eller hun følte at de var hans fordi han som oftest hadde betalt dem. I disse tilfellene var kvinnen usikker på hvordan hun skulle klare seg økonomisk etter skilsmissen. Kvinnen trodde også i noen av tilfellene at hun mistet rettighetene sine fordi det var hun som ønsket skilsmisse, fordi hun hadde vært utro eller i andre tilfelle hvor rent personlige og følelsesbetonte anliggender gjorde at hun følte at hun ikke kunne kreve noe. I de få tilfellene hvor mannen overtok foreldremyndigheten over fellesbarn ser vi at kvinnen kvier seg for å skifte fordi hun vil la hjemmet stå urørt for barnas

skyld. Noen av kvinnene trodde også at de mistet sine krav i boet hvis de flyttet fra hjemmet før det ble aktuelt for partene å skifte. Det hersker videre stor usikkerhet om gjeldsansvaret både før og etter separasjonen/samlivsbruddet. Kvinnen fryktet ofte at kreditorene skulle kunne gjøre krav gjeldende i hennes del av boet dersom mannen ikke ville klare sine gjeldsforpliktelser.

Ønske om å gjenoppta skiftet.

Den rådsøkende mener i disse sakene at hun har blitt "snytt" fordi det var mannen som ordnet skiftet, hun underskrev papirene og orket ikke å protestere. Når hun nå har fått alt det vonde fra samlivsbruddet litt på avstand, prøver hun å få tilbake de tapte rettighetene - men ofte forgjeves. I de fleste tilfellene prøver kvinnen først å komme til enighet med mannen om å endre en ufordelaktig avtale, men dette gir sjelden resultater. Blir de ikke enige om noen avtale, ber kvinnen om Skifterettens hjelp.

Mannen ikke samarbeidsvillig/uenig.

Her har vi trukket ut de tilfellene hvor kvinnen må ha hjelp fordi hun ikke klarer å komme overens med mannen. Hun er her som oftest klar over at hun har rettigheter i boet. Kvinnen føler seg ofte underlegen fordi det er mannen som har hatt den økonomiske oversikten i ekteskapet. Det hender at hun har små forutsetninger for å kunne ta stilling til de avtaleforslagene han framsetter - og disse kan da også være svært lite fordelaktige for kvinnen.

VII. 12. Sosial- og trygderett

Antall saker registrert under dette problemområdet: 112.

Da vi har fått spesiell støtte fra Sosialdepartementet til prosjektet "En gjennomgåelse og analyse av JURK's sosial-og trygderettssaker i 1980", vil vi kunne gå dypere inn i dette problemområdet.

Prosjektet trykkes som vedlegg 1) til årsrapporten.

VII. 13. Strafferett

Antall saker registrert under dette problemområdet: 80.

	Kvinnehussaker		Brevsaker		Totalt	
	antall	(%)	antall	(%)	antall	(%)
<u>Kvinne mishandlet av:</u>						
Samboer	7	(9,6)	1	(5,5)	8	(8,8)
Ektefelle	37	(50,7)	6	(33,3)	43	(47,2)
Sønn	3	(4,1)	1	(5,5)	4	(4,4)
Far	1	(1,4)	0	0	1	(1,1)
Datter	1	(1,4)	0	0	1	(1,1)
Onkel	0	0	1	(5,5)	1	(1,1)
<u>Mishandling av barn:</u>	5	(6,8)	0	0	5	(5,5)
<u>Voldtekt:</u>	4	(5,5)	3	(16,7)	7	(7,7)
<u>Andre:</u>	15	(20,5)	6	(33,3)	21	(23,1)
<u>Totalt</u>	73	100	18	99,8	91	100

Kommentarer til tabellen:

Som tabellen viser dreier de flest strafferettssakene seg om mishandling/familievold.

I denne kategorien har vi registrert 51 saker der den rådsøkende er blitt fysisk mishandlet av ektefelle/samboer. 5 kvinner ble mishandlet av sine barn, 2 kvinner ble mishandlet av henholdsvis far og onkel.

Den privatiserte volden er som annen vold mer eller mindre grov. I de fleste sakene viser det seg imidlertid at de rådsøkende er blitt utsatt for grov og ofte systematisk utøvd vold. Slag og spark er ikke uvanlig og flere kvinner forteller at de er blitt voldtatt i forbindelse med den øvrige mishandlingen. Alkohol er med i bildet, som en utløsende faktor, men slett ikke i alle tilfellene. Kvinne-mishandlingen går i stor grad ut over barna rent psykisk, og i 5 tilfelle har de rådsøkende oppgitt at barna blir mishandlet fysisk. Det at barna blir mishandlet er ofte den utløsende årsaken til at kvinnen ønsker separasjon.

Vi spør ikke kvinnene om de er utsatt for brutalitet. Det er derfor bare de sakene der kvinnen orker/tør snakke om mishandlingen eller finner den relevant for framstillingen av sine juridiske problemer at volden blir registrert. Kvinner som blir utsatt for vold synes ofte det er vanskelig å snakke om det. Mange skammer seg også over å bli mishandlet og opplever dette som et nokså privat problem. De rådsøkende ser kanskje ikke på dette som noe juridisk problem, som JURK som hjelpe dem med. I flere av tilfellene har kvinnen spurt om mannen har lov til å slå henne. Ofte er mishandlingen en del av et større problemkompleks og kommer i bakgrunnen hvis kvinnen f.eks. har bestemt seg for å separeres. På denne bakgrunn tør vi påstå at det er ganske store "mørketall" i vårt saksmateriale. Bare 3 av kvinnene (dvs. 5,9%) hadde anmeldt sin samboer/ektefelle da de oppsøkte JURK.

JURK's saksbehandlere er forsiktige med å råde kvinnen til å inngi anmeldelse dersom hun er redd for at mannen skal hevne seg. Men hvis hun ønsker å anmelde forholdet støtter vi henne i dette, vi kan eventuelt følge kvinnen til politiet. Mange av disse sakene blir henlagt på grunn av bevisets stilling, eller fordi kvinnen blir presset, evt. overtalt, til å trekke anmeldelsen tilbake fordi mannen lover bot og bedring. I et tilfelle ble kvinnen oppringt av politiet og spurt om hun ville trekke anmeldelsen tilbake. Kvinnen er ofte redd for hevnaksjoner når hun skal fortelle mannen at hun ønsker separasjon/skilsmiss, en anmeldelse vil ofte gjøre mannens reaksjon desto sterkere. Derfor anbefaler vi ofte kvinnen å la anmeldelsen være og prøve å få mannen med på administrativ behandling av separasjonsbegjæringen. Da unngår man at mannen i bitterhet over anmeldelsen lager unødige problemer i forbindelse med barnefordeling og skifte. Mange kvinner ønsker også dette alternativ av hensyn til barna, som har hatt det vondt nok den tiden foreldrene har levet sammen om de ikke skal oppleve enda flere opprivende scener mellom ektefellene i forbindelse med anmeldelsen. I disse tilfellene bestiller vi gjerne meklingstime for kvinnen og lover å skaffe advokatbistand dersom det skulle være behov for det. Vi gir henne en oversikt over hennes rettigheter ved felleseie-

skiftet og barnefordeling og opplyser spesielt om bruksrett/eiendomsrett til felles bolig.

I andre tilfelle er mishandlingen så alvorlig og konflikten mellom ektefellene så dyptgripende at vi må anbefale advokathjelp. I 1980 henviste vi ialt 16 kvinner til advokat i disse strafferettsakene, dels fordi kvinnen ønsket å bli skilt etter E § 50 (ialt 12 stykker, 2 av disse ønsket også midlertidig separasjon etter Rl. § 426), dels fordi hun visste at det ville oppstå problemer i forbindelse med skifte og barnefordeling.

8 av kvinnene med strafferettslige problemer hadde advokat da de kom til JURK. 2 av disse klagde på advokatens manglende pågåenhet i saken, vi fant klagen godt begrunnet og henviste til ny advokat.

Totalt har vi registrert 7 voldtektssaker.

I 6 tilfelle var gjerningsmannen kjent, i det siste tilfellet har kvinnen ikke oppgitt hvorvidt hun kjenner gjerningsmannen eller ikke. Vi har ingen "klassiske" voldtektssaker med ukjent gjerningsmann.

2 kvinner ble mishandlet og voldtatt av sine ektemenn. 1 mindreårig rådsøkende ble voldtatt av sin onkel, mens 3 kvinner oppga sin venn som voldsmann. Kvinnene som ble voldtatt av sine ektemenn hadde ikke anmeldt forholdet til politiet. Mishandlingen hadde pågått i flere år, og begge ekteparene hadde barn. En anmeldelse ville gjøre ekteskapet helt utholdelig og av hensyn til barna har kvinnene valgt å ta ut separasjon framfor å anmelde ektemannen.

4 av sakene var anmeldt. I det ene tilfellet var gjerningsmannen ikke oppgitt. Disse kvinnene kom til oss fordi saken i 3 tilfelle var blitt henlagt på grunn av bevisets stilling, og ønsket at vi skulle hjelpe henne videre, fortelle om det ville lønne seg for henne å anke saken og hvordan dette isåfall skulle foregå. Det hun kanskje trengte mest av alt var noen å prate med, da hun hadde fått store angstproblemer etter voldtekten.

I en av sakene ble voldsmannen dømt, kvinnen hadde blitt tilkjent erstatning. Nå, mange år senere, hadde hun store

psykiske plager som følge av voldtekten og ønsket å søke erstatning for ikke-økonomisk skade.

En kvinne kom til oss da hun hadde blitt mishandlet, truet på livet og forsøkt voldtatt av sin venn kvelden før. Hun ønsket å anmelde vennen, og ville ha våre råd i forbindelse med dette. Vi rådet henne til å kreve erstatning og vi skaffet advokat.

Dessverre er det lite vi kan gjøre for den enkelte voldtatte kvinne så lenge hennes prosessuelle stilling er så svak. Derfor har JURK dannet en tverrgruppe som tar seg av den mer teoretiske, rettspolitiske behandling av den voldtatte kvinnes rettsvern, se pkt. VIII, 5.

I kategorien "andre" har vi registrert tyveri, underslag, injuriersaker, telefonterror, m.v. Det er få saker av samme type i denne gruppen, og dermed vanskelig å trekke konklusjoner ut av materialet.

VIII. PRINSIPIELT ARBEID

1. G e n e r e l t

På bakgrunn av de erfaringene vi får gjennom saksbehandlingen, driver vi med temmelig omfattende forskningspreget arbeid. Vi ser dette som en svært viktig del av JURK's virksomhet. Ved å påvirke eller forandre lover eller rettssystemet der vi ser det er skjevheter, hjelper vi mange kvinner under ett. Det er et begrenset antall kvinner som får nytte av vår enkeltsaksbehandling.

Det meste av vårt prinsipielle arbeid er av forebyggende karakter. Dette gjelder f.eks. all den informasjon JURK gir kvinner om gjeldende rett via foredrag og artikler.

Vi vet ikke om andre rettshjelpgrupper enn Juss-Buss og JURK som arbeider såpass grundig med sitt saksmateriale. Av denne grunn mener vi det er spesielt viktig at vi gjør det. JURK har notert seg at ansvarlige instanser verdsetter vårt prinsipielle arbeid. F.eks. blir vi gjentatte ganger spurt om å avgi høringsuttalelser til offentlige utredninger.

Hva som blir tatt opp til behandling i JURK vil avhenge av henvendelsene fra de rådsøkende, oppfordringer utenfra (f.eks. offentlige instanser, krisesentra, Kvinneretten ved Universitetet og enkeltpersoner) og ideer fra JURK's saksbehandlere.

Vårt prinsipielle arbeid har ulik form, avhengig av hva det gjelder og hvem vi skal nå fram til. Skriftlig form er det vanligste (benyttes f.eks. i høringsuttalelsene). Men vi holder også en rekke foredrag i ulike forsamlinger (f.eks. skoleklasser, politiske møter, krisesentra, husmorforeninger, m.m.). Dessuten er vi aktive i pressen.

I høstsemesteret 1980 var dessverre aktiviteten på dette området liten i JURK. Dette skyldes ubetinget for små bevilgninger. Vi måtte nedlegge det prinsipielle arbeidet i begynnelsen av oktober. Noe ble likevel gjort, dels av

grupper som finansierte seg selv (f.eks. RO-gruppa, se nedenfor) og dels av grupper som arbeidet gratis (f.eks. gruppa som utarbeidet høringsnotatet til Handlingsplan for likestilling, se nedenfor).

VIII. 2. Lov om barn og foreldre

Helt siden JURK skrev høringsuttalelse til NOU 1977:35 Lov om barn og foreldre, har JURK hatt en aktiv barnelovsgruppe. I 1980 har gruppen fortsatt tidligere barnelovgruppers arbeid med å få JURK's syn på lovutkastet fram i lyset. JURK har mange innvendinger mot forslaget til ny barnelov, disse framgår av vår høringsuttalelse, samt de mange avis/tidsskriftinnlegg og disposisjoner til foredrag som barnelovsgruppa har forfattet. Ved å drive aktiv opplysningsvirksomhet generelt og ved å gå direkte på de instanser som arbeider med den nye barneloven, søker JURK å få endret loven så den blir et bedre instrument enn det vi antar forslaget i NOU 1977:35 vil være.

Proposisjonen (Ot.prp.nr. 62, 1979-80) kom i månedsskiftet mai/juni. Denne var etter vår oppfatning noe bedre enn NOU'en, men den inneholdt langt fra alle de endringene vi ønsket. Vi fortsatte derfor i 1980 å uttale oss om forslaget til barnelov i diverse offentlige media (på møter, i aviser og tidsskrifter). Dessuten forberedte vi et møte med Stortingets justiskomité, hvor vi ville legge fram våre forslag til endringer i lovforslaget. Møtet vil finne sted i begynnelsen av 1981.

VIII. 3. Ugift sambo

JURK fikk i slutten av november invitasjon fra Justisdepartementet til å være høringsinstans for NOU 1980:50 Samliv uten vigsel.

JURK får stadig flere henvendelser fra kvinner som lever i ugift samliv. Vi ser derfor klart behovet for en rettsundersøkelse på dette området. Vi opprettet en tverr-

gruppe, som ble ansvarlig for dette arbeidet. Uttalelsen vil foreligge i løpet av vårsemesteret i 1981.

VIII. 4. Innvandrerkvinneres rettsstilling

Starten. Innvandrerkvinnegruppa i JURK ble startet vårsemesteret 1980. Bakgrunnen for opprettelsen var at vi i JURK følte at her var et rettsområde vi visste svært lite om. Til tross for det store antall kvinner som hvert år kommer til Norge, som studenter, selvstendig arbeidssøkende eller som familiemedlemmer, finner bare svært få veien til JURK. Kunne vi gjøre noe med dette? Fikk de som trengte det eventuelt den hjelpen de behøvde andre steder? Hva slags problemer var mest aktuelle for denne gruppen? Etter et semesters jobbing kan vi ennå ikke si at vi sitter med svarene. Vi vil allikevel prøve å formidle noen av de inntrykkene og erfaringene vi sitter igjen med.

Navnet på gruppa ble gjenstand for litt debatt, men vi fant at Innvandrerkvinnegruppa var et bedre navn enn Fremmedarbeiderkvinnegruppa, fordi langt de fleste kvinnene kommer hit til landet som familiemedlemmer, ikke som arbeidstagere. Å kalle dem fremmedarbeiderkvinner ville derfor være å beskrive dem gjennom deres menn. Inn under begrepet "innvandrerkvinne" kommer hustruer til menn som er kommet til Norge på grunn av nød og arbeidsledighet i deres eget land. I tillegg kommer den faglærte arbeidskraft, "ekspertisen", studenter og flyktninger. Dette ble en stor og uensartet gruppe kvinner, men vi ville fra starten ikke utelukke noen grupperinger, da vi ikke visste om de - ulikhetene til tross - hadde samme problemer eller hvor de største problemene lå.

Det første vi måtte gjøre var å skaffe oss kunnskaper om kvinnenes situasjon i hjemlandet og etter at de var kommet til Norge. Vi prøvde å få en viss oversikt over tilgjengelig litteratur og brosjyrer om emnet, lovgivning og politivedtekter.

Å komme skikkelig i gang med konkrete tiltak var svært vanskelig, da kvinnene nærmest var en usynlig gruppe allerede fra deres første møte med det norske samfunn gjennom immigrasjonsmyndighetene. Det finnes få statistikker, og i de fleste er alle kvinner plassert i en gruppe og det er vanskelig å få noen konkrete opplysninger gjennom tallene. Alle brosjyrer vi fant var enten rettet til innvandreren som arbeidstager eller til familien som helhet. Brosjyrer som "Skilsmisse og separasjon" og "Kvinnens rett" utgitt av Justisdepartementet og Likestillingsrådet finnes bare på norsk.

Vi planla så å utarbeide en brosjyre som rettet som spesielt til innvandrerkvinnene på deres eget språk. For at flest mulig skulle ha glede av opplysningene måtte den oversettes til arabisk, engelsk, fransk, spansk, serbokratisk, urdu og tyrkisk. Denne planen ble det av økonomiske grunner ikke noe av i 1980.

Vi planla også å forsøke å komme inn med en rettshjelpsorientering på norsk-kurs for innvandrerkvinner. Vi kontaktet AOF og kontoret for utenlandsstudenter på Blindern for å høre hvordan de stilte seg til at vi kom inn noen timer og pratet eller svarte på spørsmål. Dette måtte i tilfelle bli på norsk trinn 2 eller 3, da språkproblemene på begynnertrinnet ville bli for store. Responen var bra, men vi kom ikke videre med et slikt kursopplegg i vårsemesteret. Dette vil være en oppgave i framtiden. Opprettelsen av Foreign Women's Group (FWG) viser at innvandrerkvinnene etter hvert har innsett at de trenger et eget forum og at de ikke lenger stoler på at deres interesser blir ivaretatt av menn i de allerede opprettede foreninger for innvandrere. Initiativtagerne er unge innvandrerkvinner og foreningen var bare i startfasen ennå da vi stiftet bekjentskap med den. De vil på sine møter trekke inn "fagfolk" fra forskjellige livsområder, som leger, jurister, kostholdseksperter og folk fra skolevesenet. JURK deltok som tilhørere på flere møter i 1980. I framtiden vil vi, som jurister og kvinner, gi FWG den hjelp og støtte vi

En an
Krimi
depar
det r
kater
grad
blir
ut c
nekt

I l
av
sis
Kvi
sk
sk

Kc

I
a
a
t
a

En annen gruppe vi hadde kontakt med var noen fra Kriminologi som hadde fått økonomisk støtte fra Justisdepartementet til å se på hvordan innvandrere blir møtt av det norske rettsystemet. Deres arbeid skulle omfatte alle kategorier innvandrere. Da kvinnene formodentlig i liten grad kommer i konflikt med myndighetene strafferettslig, blir det vel av størst interesse for oss å se hva de finner ut om politi og domstolers behandling av skilsmisssaker og nekting av oppholdstillatelse.

I 1980 registrerte vi 6 saker under dette problemområdet. 5 av sakene har vi fått gjennom vaktene på Kvinnehuset, den siste saken er en brevhenvendelse. JURK's vakter på Kvinnehuset er et mye bedre tilbud til disse kvinnene enn å skrive et brev, det innebærer vanskeligheter å uttrykke seg skriftlig på et annet språk.

Kommentarer til sakene:

I tre tilfelle ønsket den rådsøkende hjelp til å søke arbeids-og oppholdstillatelse. I en av sakene søkte vi om arbeids-og oppholdstillatelse for en amerikansk statsborger. Dette ordnet seg uten særlige problemer. I de to andre sakene ble JURK kontaktet etter at søknaden hadde vært til behandling med avslag som resultat, hos Statens Utlendingskontor. Kvinnene anket sakene til Justisdepartementet. I den forbindelse samarbeidet kvinnenes advokater, JURK, Krisesenteret i Oslo og Foreign Women's Group om å legge press på departementet, da det her er tale om svært prinsipielle saker. Justisdepartementet omgjorde vedtakene og kvinnene fikk bli i Norge. Det som vel er interessant i denne sammenheng er å se på hvilket grunnlag Justisdepartementet brukte da vedtaket ble omgjort. F.eks. i det ene tilfellet lykkes man i å finne en klar feil i saksbehandlingen. Statens Utlendingskontor bygget avslaget om fornyet oppholdstillatelse på at kvinnen hadde gitt uriktige opplysninger om familietilknytning. Herved hadde de klar hjemmel i fremmedforskriftene til å utvise kvinnen. Ved nærmere undersøkelse viste det seg at den rådsøkende opprinnelig hadde fått oppholdstillatelse pga. skolegang, og

ikke familietilknytning. Den formelle saksbehandlingsfeilen fra Statens Utlendingskontor gjorde at Justisdepartementet kunne omgjøre vedtaket uten formelt å bygge på de reelle hensyn som tilsa at kvinnen skulle få bli her i landet (dvs. ingen ny praksis på området - ingen uthuling av innvandrerstoppem).

I de to foregående sakene kom begge kvinnene fra den tredje verden, og det ser ut som om de står spesielt svakt i norsk rettsvesen, som følge av innvandringsforskrifter.

Ellers hadde vi en henvendelse hvor den rådsøkende ønsket en oversikt over juridiske plikter og rettigheter etter norsk lov og 2 henvendelser som omhandlet rent straffe- og familierettslige problemstillinger i innvandrerkvinnens ekteskap. Begge disse ønsket skilsmisse, den direkte årsak var fysisk mishandling og utroskap. Ingen av disse kvinnene ville bo i Norge, de ønsket å dra tilbake til sine hjemland. Dette er ingen typisk reaksjon, iallfall når det gjelder kvinner fra den tredje verden vil det være svært vanskelig å komme tilbake til hjemlandet og leve et normalt liv pga. samfunnets holdninger til skilte.

VIII. 5. V o l d t a t t e o g m i s h a n d l e d e k v i n n e r s r e t t s s t i l l i n g

Gruppen begynte å arbeide i januar 1980. Vi startet arbeidet med å definere formålet med gruppen, og kom fram til at målet skulle være å bedre voldtektsofres prosessuelle stilling. Vi prøvde også å klarlegge våre egne holdninger til voldtekt og voldtektsofre, ettersom vi er preget av samfunnets fordommer på området.

Gjennom JURK's brevperm fant vi ut at det var blitt arbeidet med dette spørsmålet tidligere. JURK hadde sendt brev til straffprosesskomiteen og foreslått forbud mot å stille spørsmål om voldtektsofferetsandel, tidligere seksuelle erfaring m.m. Det var også knyttet kontakt med Justisdepartementet i denne saken.

JURK har korrespondert med Oslo politikammer om adgang til å følge offeret ved politiavhør. Vi har nå funnet ut at politiet ikke har hjemmel for å nekte henne å ha med seg noen under avhør.

For å få greie på hvordan ting foregikk i praksis ville vi overvære rettssaker. Voldtektssaker foregår vanligvis for lukkede dører, men med hjemmel i domstolsl. § 129 kan man likevel få adgang til å være tilstede. Vi overvar en rettssak mot en mann som hadde voldtatt ei 17 år gammel jente. Rettssaken var blitt forsinket i et halvt år fordi jenta hadde fått psykiske problemer. Mannen ble fri-funnet. Saken ga oss inntrykk av at juryen er vanskelig å beregne. Offeret i nevnte sak henvendte seg til JURK etter at saken var over for å få råd, men det var ikke stort vi kunne gjøre for henne.

En henvendelse fra en annen klient førte til at vi klaget på politiets saksbehandling. Klagen ble sendt statsadvokaten. Vi overvar senere flere voldtektssaker.

Gruppen forberedte også innledninger til fellesseminar med Juss-Buss og Jussformidlingen i Bergen (se kap. XI). Innledningene ble senere brukt på diverse offentlige møter hvor JURK ble bedt om å komme.

JURK er høringsinstans til notatet "Advokathjelp til fornærmede i voldtektssaker" (en del av den nye straffesaksloven). Uttalelsen vil foreligge i 1981.

VIII. 6. Handlingsplan for likestilling

JURK var høringsinstans for Likestillingsrådets forslag til Handlingsplan for likestilling. Dette forslaget og diverse innsendte høringsuttalelser skal så danne grunnlaget for utarbeidelsen av Regjeringens endelige program for likestilling i perioden 1980 - 1985.

Uttalelsen trykkes som vedlegg 2 til årsrapporten.

VIII. 7. Utkast til forskrifter om egenbetaling i mødre hjem

Etter invitasjon fra Sosialdepartementet avga JURK høringsuttalelse til "Utkast til forskrifter om egenbetaling i mødre hjem".

Uttalelsen trykkes som vedlegg 3 til årsrapporten.

VIII. 8. En gjennomgåelse og analyse av JURK's sosial- og trygderettsaker i 1980

JURK fikk på slutten av 1980 "grønt lys" fra Sosialdepartementet for prosjektet "En gjennomgåelse og analyse av JURK's sosial- og trygderettsaker i 1980", dvs. vi fikk bevilget kr. 7.500,- for 1981 til dette arbeidet.

Om bakgrunnen for prosjektet og resultatene av det, viser vi til vedlegg 1 til årsrapporten.

VIII. 9. Rettsorienteringsgruppa

Gruppas forhistorie.

JURK ble på Kvinnehuset kontaktet av en lærer på Lørenskog videregående skole. Han var interessert i å få utenforstående til å komme og snakke om ugift samboenhet for et par av hans klasser. Han fortalte at hans klasser var svært interessert i emnet, elevene hadde bl.a. skrevet stil om det. De to aktuelle klassene (2. og 3. gym.) hadde et visst kjennskap til "lov og rett" på dette området, alle hadde rettslære som fag på skolen.

Vi utarbeidet to disposisjoner til innledning:

- Barns stilling ved ugift sambo
- Det økonomiske oppgjør ved oppløsning av ugift sambo sammenlignet med de regler som gjelder for oppløsning av ekteskap.

På bakgrunn av erfaringen fra vedkommende skole - og den erfaring vi har fra vårt arbeid som rettshjelpere - fant vi at det ville være en naturlig og viktig oppgave for JURK å komme ut i skolene, både for å gi generell rettsorientering om temaer som ville være av særlig interesse for unge mennesker, og ikke minst, for om mulig å gi veiledning og opplysning som kunne forebygge evt. senere problemer.

Gruppas virksomhet.

En tverrgruppe ble dannet våren 1980. Vi sendte brev til en del skoler i Oslo-området med forespørsel om de var interessert i en slik type rettsorientering som vi kunne tilby. Dessverre var det liten respons på disse, muligens var det allerede i seneste laget for høstens planlegging. I løpet av høsten var vi på Oslo Hjelpepleierskole og Oslo Kommunes Sosialavdeling. Vi fikk forespørsel om vi i første rekke kunne snakke om arv og testament, skillet mellom livs- og dødsdisposisjoner samt umyndiggjøring. Senere er vi bedt om å komme tilbake og snakke om temaet "ugift sambo". Vi forsto at førstnevnte emneområde var av spesiell interesse for syke- og hjelpepleierskoler, og vi har derfor senere tilskrevet andre tilsvarende skoler med forespørsel om de er interessert.

Vi har videre sendt brev til Norges Husmorforbund med forslag om at vi skulle forsøke å utarbeide et større kursopplegg i samarbeid med dem, og da med temaer som er av særlig interesse for kvinner.

Vi har fått forespørsler fra flere skoler rundt om i landet om materiale om ugift sambo.

VIII. 10. Tilleggspensjon og sykepenger til omsorgspersoner

I mars ble vi bedt om å være høringsinstans til NOU 1979:38 "Om tilleggspensjon og sykepenger til omsorgspersoner". Vi samarbeidet med Avdeling for Kvinnerett ved Det juridiske fakultet i denne saken. Vår uttalelse trykkes som vedlegg 4 til årsrapporten.

IX. ANDRE TVERRGRUPPER

1. P R - g r u p p a

PR-gruppa i JURK er en tverrgruppe som har til oppgave å spre informasjon om JURK rundt om i landet. I første halvdel av 1980 var aktiviteten i PR-gruppa stor, mens framstøtene måtte begrenses på høstparten på grunn av manglende bevilgninger. Dårlig økonomi i JURK førte jo til at det ikke var penger til å drive PR-virksomhet for. Like alvorlig var det at vi ikke visste hvor lenge vi hadde penger til å drive saksbehandling, og at vi da følte det illojalt overfor kvinnene å gi dem informasjon om et retts-hjelpstilbud som når som helst kunne falle bort.

I 1980 hadde JURK i 21 uker ansvaret for en spalte i bladet "Kvinner og Klær", hvor leserne fikk svar på juridiske spørsmål.

Vi hadde stadig innlegg og annonser i aviser forskjellige steder i Norge, hvor vi orienterte om JURK. Dessuten distribuerte vi en rekke standardartikler og plakater til aviser, blader og ulike organisasjoner, informasjonen gjaldt innholdet av vårt rettshjelpstilbud, åpningstider og adresse. Informasjon ble også spredt gjennom løpeseddel-aksjoner.

Kontakt ble knyttet med "Hverdagen" i NRK for å forhøre oss om vi kunne få orientere om juss og JURK i radioen en uke. Her fikk vi positiv respons, og programmet ble forberedt. Sendingene vil gå på høstparten i 1981.

2. Økonomigruppa

XI. Økonomigruppa i JURK består av to saksbehandlere og de to vitenskapelige assistentene. Gruppa har ansvaret for å skaffe midler til JURK og sørge for at midlene blir brukt etter bevilgerens retningslinjer og JURK's målsetting. Søknader om økonomisk støtte utformes gjerne i vårsemesteret, mens vi i høstsemesteret "følger opp" søknadene (særlig i tiden omkring offentliggjøring av Kommune- og Statsbudsjettet).

INTERNE SEMINARER

JURK har i løpet av 1980 holdt en rekke interne skoleringsseminarer med kombinert undervisning og diskusjon. Formålet med disse temamøtene har dels vært å bedre kvaliteten av saksbehandlingen vår, dels å få bedre innsikt i de ulike kvinnerettslige problemstillinger.

Hva som blir tatt opp på disse seminarene avhenger av initiativ fra de forskjellige saksbehandlergruppene, da ansvaret for å arrangere temamøtene går på omgang mellom gruppene.

På et møte hadde vi besøk av cand.jur. Marianne Fastvold som orienterte oss om fødselsrett. Hun har skrevet avhandling om dette temaet på Avdeling for Kvinnerett, og det var hovedpunktene i denne avhandlingen som ble tatt opp til orientering og diskusjon.

Ca. halvparten av JURK's saksbehandlere har kun avlagt 1. avdeling og de prosessuelle regler er derfor for mange temmelig vanskelige å få oversikt over. Vi inviterte byrettsdommer Terje Torp til å holde en kort innføring i prosess.

Da JURK får stadig flere saker angående ugift samliv og da vi dessuten ble invitert til å være høringsinstans til NOU 1980:50 Samliv uten vigsel, følte vi behov for en grundig innføring i gjeldende rett. Universitetslektor Kirsti Bull holdt et foredrag om oppløsning av ugift samliv samt noe om hvilke avtaler ugifte samboende med bindende virkning kan inngå.

Cand.jur. Agnes Vogt har registrert alle JURK's brevsaker på en database. Hun har laget en undersøkelse av alle sakene som gjelder boligrett, med særlig henblikk på bruksretten. På et av temamøtene orienterte hun om sin undersøkelse "Kvinnerett til bolig ved separasjon og skilsmisse", og fortalte dessuten hva slags type forskning databasen vår kan brukes til.

Et tem
om fri
vår re

XI. ANNEN

I apr
formi
ble g
retts
delt:
Vogt
cont
Thor
om p
til
ette
kom
om :
kom

Fri
Jus

JUF
fab
Kv:
JU:
hy
re

JU
vc
ke
ra
o:
a

Et temamøte var satt av til å diskutere den foreslåtte Lov om fri rettshjelp, og hvilke konsekvenser den kunne få for vår rettshjelpsvirksomhet i framtiden.

XI. ANNEN UTADRETTET VIRKSOMHET

I april hadde vi et 4 dagers seminar med Juss-Buss og Juss-formidlingen i Bergen på Rødungstøl turisthytte. To temaer ble gjennomdrøftet: Fri rettshjelp og voldtatte kvinners rettsstilling. Foruten innledere fra de forskjellige deltakergruppene, hadde vi invitert adv.fullmektig Agnes Vogt til å orientere om "Offentlige rettshjelpskontorer contra frie advokater med statsstøtte", advokat Jytte Thorbek (Danmark) til å innlede om "Det danske lovutkastet om prosessregler i voldtektssaker" og advokat Lasse Qvigstad til å orientere om "Fornærmedes stilling i voldtektssaker etter gjeldende norsk rett". På bakgrunn av momenter som kom fram på seminaret ble brev angående den foreslåtte Lov om fri rettshjelp forfattet, og sendt Stortingets justis-komite.

Fri rettshjelp ble også debattert på et annet seminar med Juss-Buss på vårparten.

JURK har god kontakt med Kvinneraksgruppa på Det juridiske fakultet. Mange av JURK's medarbeidere er medlemmer av Kvinneraksgruppa. I oktober arrangerte Kvinneraksgruppa og JURK i fellesskap et to dagers seminar på Juristforeningens hytte "Hoppeseter". Her ble temaet voldtatte kvinners rettsstilling debattert.

JURK har også et godt samarbeid med Krisesenteret for voldtatte og mishandlede kvinner i Oslo. Vi formidler kontakt mellom våre rådsøkende og Krisesenteret dersom de rådsøkende ber om det. Krisesenteret henviser klienter til oss. Forøvrig samarbeider Krisesenteret og JURK om oppgaver av kvinnepolitisk interesse.

Fordi Kvinneretten og JURK deler kontor, og fordi begge arbeider med å klargjøre og bedre kvinners rettslige stilling, har vi et utstrakt faglig samarbeid.

Kvinneretten har etter søknad adgang til å bruke JURK's materiale til sin forskning.

I 1980 samarbeidet vi blant annet om høringsuttalelse til NOU 1979:38 "Om tilleggs pensjon og sykepenges til omsorgspersoner", og vi arrangerte sammen et seminar over samme tema. (se kap. VIII, pkt. 10 og vedlegg 4).

Mange av dem som jobber eller har jobbet i JURK velger kvinnerett som spesialfag. På Kvinneretten kan man videreutvikle de problemstillingene man har fått øye på gjennom arbeid i JURK.

11. og 12. mars 1980 avholdt Kvinneretten og JURK et seminar om NOU 1979:38 "Om tilleggs pensjon og sykepenges til omsorgspersoner". Etter at en representant for Norske Kvinners Nasjonalforening hadde redegjort for NOU'en og arbeidet med den, orienterte flere grupper om sine synspunkter. Blant disse kan nevnes Norges Husmorforbund, Studiegruppen Hjem i samfunn, Alene-Foreldre-Foreningen, Kvinneretten og JURK. Hver dag ble avsluttet med diskusjon omkring problemstillingene. Senere avga Kvinneretten og JURK høringsuttalelse til dette forslaget, se kap. VIII, pkt. 10 og vedlegg 4.

Vedlegg 1.

En gjennomgåelse og analyse av
JURK's sosial- og trygderett-
saker i 1980.

Utarbeidet av Trine Fernsjø,
Vibeke Five og Ranveig Sem.

Mai 1981.

24
25
25
26

EN GJENNOMGÅELSE OG ANALYSE AV JURK'S SOSIAL- OG
TRYGDERETTSAKER I 1980

INNHOLD	Side
<u>1. Bakgrunnen for prosjektet, bevilgninger</u>	1
<u>2. Tabell over saksmaterialet</u>	2
<u>3. Trygderett</u>	3
3.1. Alderspensjon	3
3.2 Ytelser til etterlatte	3
3.3 Uførepensjon	5
3.4 Ytelser til ugifte mødre	9
3.5 Stønad ved arbeidsløshet	13
3.6 Sykepenger	13
3.7 Fødselspenger og kontantstønad ved fødsel	13
3.8 Lov om barnetrygd	17
<u>4. Sosial vernerett</u>	19
4.1 Lov om sosialomsorg	19
4.2 Midlertidig lov om stønad til skilte og separerte forsørgere	19
4.3 Lov om edruskapsvern	22
4.4 Lov om barnevern	
<u>5. Helsevern</u>	23
5.1 Lov om psykisk helsevern	24
5.2 Andre	25
<u>6. Bostøtte, jfr. Husbankloven</u>	25
<u>7. Avsluttende bemerkninger</u>	26

1. Bakgrunnen for prosjektet, bevilgninger

Da vi i begynnerfasen av arbeidet med Årsrapporten til JURK for 1980 foretok en rask gjennomgang av saksmaterialet, fant vi at en temmelig stor del av sakene angikk sosialog trygderett. Vi følte imidlertid at vi manglet oversikt over hva kvinnenes sosial-og trygderettslige spørsmål angikk og hva som var årsaken til problemene. Da det er 20 saksbehandlere i JURK som behandler de forskjellige sakene, er det naturlig at ingen av disse har oversikt over det samlede saksmaterialet.

Vi ønsket å foreta en nærmere analyse av sosial-og trygderettssakene for å skolere oss på dette området, for på den måten å kunne tilbakeføre vår erfaring fra saksbehandlingen til våre rådsøkende. Likeledes antok vi at en slik analyse kunne være til nytte for Sosialretten og Kvinneretten ved Det juridiske fakultet og andre som er spesielt interessert i sosial-og trygderett. Vi søkte så Planavdelingen i Sosialdepartementet om støtte til et slikt prosjekt. Kr. 7.500 ble innvilget.

I søknaden til Sosialdepartementet nevnte vi enkelte forhold vi antok at en analyse av saksmaterialet ville belyse:

- svakheter ved lovtekster og virkninger av trygdevesenets vanskelige språk
- at godt voksne, skilte kvinner ofte har store økonomiske bekymringer, da de faller mellom alle trygdestoler
- at hovedtyngden av våre saker angår Midlertidig lov om stønad til skilte og separerte forsørgere av 17.12.71 nr. 119. Til tross for at denne loven nå er opphevet og inkorporert i Folketrygdloven, mente vi at kvinnene fremdeles ville ha behov for orientering om lovverket på dette området.

Forøvrig antok vi at flere problemstillinger ville melde seg etterhvert som vi gjennomgikk saksmaterialet, og arbeidet grundig med analyseringen.

2. Tabell over saksmaterialet

	<u>Kvinnehussaker</u>	<u>Brevsaker</u>	<u>Totalt</u>
<u>Trygderett</u>			
Alderspensjon	2	1	3
Ytelser til etterlatte	7	0	7
Uførepensjon	6	6	12
Ytelser til ugifte mødre	5	1	6
Stønad ved arbeidsløshet	0	2	2
Kontantstønad under sykdom	2	0	2
Kontantstønad ved fødsel	0	5	5
Lov om barnetrygd	21	10	31
Andre	1	0	1
 <u>Sosial vernevern</u>			
Lov om sosialomsorg	8	2	10
Midlertidig lov om stønad til fraskilte og separerte forsørgere	24	18	42
Lov om edruskapsvern	3	1	4
Lov om barnevern	8	7	15
 <u>Helsevern</u>			
Lov om psykisk helsevern	6	3	9
Andre	3	2	5
 <u>Bostøtte</u>			
	3	2	5
Totalt	99	60	159

3. Trygderett

3.1 Alderspensjon

3 rådsøkende hadde spørsmål angående rett til alderspensjon. 2 av sakene omhandlet pensjonsutbetaling under opphold i aldershjem, den siste saken var spørsmål om hvorvidt en amerikansk statsborger, bosatt i Norge, hadde krav på alderspensjon og i tilfelle på hvilke vilkår.

3.2 Ytelser til etterlatte

Saksreferat:

7 rådsøkende hadde spørsmål angående etterlattepensjon, jfr. Folketrygdlovens kap. 10.

4 av kvinnene var gjenlevende ektefelle dvs. "vanlige enker", 2 av dem var fraskilt gjenlevende ektefelle og 1 av kvinnene ville vite om hun fylte vilkårene til å bli regnet som etterlatt familiepleier, (dvs. en ugift person som har vært hjemme og pleiet foreldrene eller andre nærstående). Vilråene som stilles er ulike for de tre gruppene. Gjenlevende ektefelle er den eneste som har en rett til pensjon på visse vilkår, jfr. § 10-5. Fraskilt gjenlevende ektefelle får bare pensjon etter § 10-6 "når det finnes rimelig". For etterlatt familiepleier må det "finnes rimelig etter en samlet vurdering", jfr. § 10-9. For de to siste gruppene av etterlatte skal det altså foretas en skjønsmessig vurdering.

3 av de "vanlige enkene" hadde løpende utbetaling av etterlattepensjon da de oppsøkte JURK. Disse kvinnene hadde spørsmål om pensjonen bortfalt ved inngåelse av nytt ekteskap og om utmålingen av størrelsen på etterlattepensjonen. Den fjerde kvinnen hadde mistet sin pensjon da hun giftet seg påny, nå skulle hun skilles og ville vite om hun kunne få tilbake etterlattepensjonen etter sin første ektefelle.

2 fraskilte gjenlevende ektefeller ønsket generell informasjon om vilkårene for etterlattepensjon etter fraskilt ektefelle. Den ene av disse kvinnene hadde giftet seg påny før tidligere ektefelle døde. Hun skulle nå skilles og ville undersøke om hennes andre ekteskap ville få betydning for hennes rett til pensjon.

JURK's kommentarer:

6 av de rådsøkende som hadde spørsmål om etterlattepensjon var eller hadde vært formelt gift med avdøde. Men JURK har i løpet av 1980 mottatt flere henvendelser med spørsmål om ugifte samboere kan tilståes etterlattepensjon. At lovens krav om formelt ekteskap er absolutt synes noe urimelig. Ofte har partene levd sammen i mange år og innrettet seg som om de hadde vært ektefeller - det er bare "papiret" som mangler. Gjenlevendes behov for økonomisk støtte kan være like stort ved oppløsning av ugift samboenhet som ved oppløsning av ekteskap. Hvorvidt ugifte samboere skal få rett til etterlattepensjon eller ikke, er et brennbart politisk spørsmål. Slik loven er i dag gir den anvisning på hvilken samlivsform som er godtatt og knytter retten til etterlattepensjon til ekteskapet.

At etterlattepensjon er en avledet pensjon, dvs. at enken kan bygge på avdødes pensjonsrettigheter), må være riktig, da husmoren ikke selv opparbeider seg pensjonsrettigheter. De fleste av våre rådsøkende hadde vært hjemmearbeidende helt til ekteskapet ble oppløst ved samlivsbrudd eller dødsfall. Ingen av dem hadde utdannelse utover obligatorisk skolegang. Kvinnenes arbeid i hjemmet har medført at de avdøde tidligere har fått bedre anledning til å satse på sin karriere enn hvis de hadde måttet ivareta alle disse oppgavene selv. Det er derfor rimelig at gjenlevende kan benytte mannens pensjonsrettigheter. Oså fraskilte gjenlevende burde ha rett til pensjon på de samme vilkår som gjenlevende, eventuelt begrenset til de pensjonsrettigheter tidligere ektefelle opparbeidet seg mens ekteskapet besto. (Hvilket altså ikke gjelder i dag).

3.3 Uførepensjon

Saksreferat:

12 rådsøkende hadde spørsmål angående reglene om uførepensjon, jfr. Folketrygdlovens kap. 8.

5 av kvinnene hadde uførepensjon da de oppsøkte JURK. I to tilfelle hjalp vi kvinnen med å skrive søknad om forhøyet uførhetsgrad. En av kvinnene ville undersøke om hun måtte betale det krav Oslo Kommune hadde meldt i etterbetalingen av uførepensjonen hennes. Det dreiet seg om tidligere tilstått stønad etter Midlertidig lov om stønad til skilte og separerte forsørgere av 17.12.1971 nr. 119, heretter kalt "midlertidig lov" og det forelå ikke transporterklaring. I behandlingen av saken hadde forvaltningen gjort flere formelle feil. Generelt fikk vi spørsmål om beskatning av trygdeytelser, om samordning av uførepensjon og andre folketrygdeytelser og dessuten spørsmål om hvor høy arbeidsinntekt en kunne ha uten å få trekk i pensjonen.

7 rådsøkende ønsket generell informasjon om vilkårene for å bli tilkjent uførepensjon og om utmålingen av stønaden. To av kvinnene ville vite om det var mulig å få uførepensjon på grunn av psykiske lidelser. Begge disse kvinnene var skilt og hadde vært hjemmeværende i alle år. Nå var barna blitt relativt voksne, hvilket betød at kvinnene ikke kunne få ytelser etter "midlertidig lov". Ingen av dem var psykisk sterke nok til å gå ut i arbeidslivet. JURK oppfordret kvinnene til å søke om uførepensjon. Vi opplyste om at kravene som stilles for at husmødre skal bli tilkjent uførepensjon er strenge og ytelsene er små, da husmødre ikke opparbeider seg pensjonspoeng og derfor ikke kan tilstås mer enn minstepensjon. I disse to sakene ville nok våre rådsøkende bli vurderte som yrkeskvinner, fordi de er fraskilte (se RTV rundskriv 08.02 av 19.9.1970 "Husmødres rett til uførepensjon og til hjelpestønad til hjelp i huset").

Dette får særlig betydning ved fastsettelsen av uføregraden, som tenderer til å bli høyere for søkere hvis uførhet prøves mot det vanlige yrkesliv enn for den som anses som husmor. Uføregraden har igjen betydning for utførepensjonens størrelse.

JURK's kommentarer:

Kvinneres rett til utførepensjon og en eventuell utførepensjonsstørrelse er avhengig av om hun har lønnsarbeid eller er hjemmearbeidende. Her vil vi knytte noen merknader til husmødres rett til utførepensjon.

Husmødre har ikke arbeidsinntekt og opparbeider seg, i motsetning til yrkeskvinner, ikke pensjonspoeng, jfr. Folkestrygd. § 6-5. Dette har avgjørende betydning da pensjonspoengene danner grunnlaget for tilleggspensjon, jfr. § 7-3. Uførepensjonen for tidligere yrkesaktive består av både grunnpensjon og tilleggspensjon. Formålet med grunnpensjonen er å gi økonomisk stønad til å opprettholde eksistensminimum. Tilleggspensjonen skal bidra til å opprettholde trygdedes tilvante levestandard. Tidligere hjemmearbeidende har kun mulighet til å bli tilstått minstepensjon. Når vi vet at utførepensjonen skal utgjøre så stor del av full utførepensjon som svarer til uføregraden, jfr. § 8-5, ser vi at husmødrene som blir tilstått gradert pensjon vil bli avhengig av annen form for forsørgelse i tillegg.

I lov om ektefellers formuesforhold § 1 står det:

"Mann og hustru plikter gjennom tilskudd av penger, gjennom virksomhet i hjemmetå bidra.....til å skaffe familien det underhold som etter ektefellenes kår og stilling må anses passende".

Her går det fram at lovgiveren har ment at husarbeid er likestilt med lønnsarbeid. Begge ektefeller er forsørgere og blir forsørget.

Denne prinsipperklaring er ikke fulgt opp i Folketrygdloven, noe som medfører at prinsippet om likeverdighet blir svært uthullet. Så lenge husarbeid ikke medfører opparbeidelse av pensjonspoeng og derved rett til tilleggs pensjon, kan man vanskelig hevde at alt arbeid er likestilt.

Folketrygdlovens kap. 8 slår fast at husmødre kan tilståes uførepensjon dersom deres evne til virksomhet i hjemmet reduseres varig på grunn av sykdom, skade eller lyte. Det er ikke hennes erhvervsevne (dvs. evnen til å tjene penger ved eget arbeid) som skal vurderes, men hennes evne til å utføre de gjøremål som hun naturlig tar hånd om i hjemmet, gjerne kalt arbeidsevne. Dette viser at husmoren står i en særstilling i folketrygdloven, noe som slett ikke er til hennes fordel.

Ved avgjørelsen av om kvinnen i relasjon til Folketrygdloven skal anses som husmor eller yrkeskvinne blir det nødvendig med en nærmere avgrensning av husmorbegrepet. Man må spørre om kvinnen, dersom hun ikke var blitt ufør, ville ha fortsatt som husmor, eller ville ha kommet til å ta lønnet arbeid. Er det mest sannsynlig at huns ville ha fortsatt som husmor, skal hun bli vurdert som husmor i forbindelse med behandlingen av krav om uførepensjon, dvs. at uføregraden fastsettes slik at den skal gi uttrykk for det relative tap i hennes arbeidsevne.

Det vil som oftest være en fordel å bli vurdert som yrkeskvinne, dvs. at man ser på hennes erhvervsevne. I følgende tilelle antas den trygdede å ha krav på å bli vurdert som yrkeskvinne. RTV 08.02 av 19.9.1970 - "Husmødres rett til uførepensjon":

1. Dersom hun er fraskilt eller enke.
2. Dersom hun er separert og det ikke anses sannsynlig at ektefellene flytter sammen igjen.

3. Dersom hun ikke blir forsørget av ektefellen.
4. Dersom hun har vært i lønnet eller annet inntektsskapende heldagsarbeid i et tidsrom som ligger umiddelbart forut for uføretidspunktet, med mindre arbeidsforholdet har vært svært kortvarig eller tilfeldig.
5. Dersom hun har vært i lønnet eller annet inntektsskapende heldagsarbeid i en eller flere lengre perioder etter at ekteskapet bli inngått og i minst to av de siste fem år forut for uføretidspunktet

Særlig av pkt. 1, 2 og 3 går det fram at det avgjørende er om kvinnen faktisk blir forsørget og ikke hvorvidt hun er blitt ufør. Dette påpekes direkte i rundskrivets merknader til ovennevnte pkt. 3, hvor det står: "Det er mannens varige, normale inntektssituasjon som må legges til grunn for vurderingen".

JURK mener at dette er et svært uheldig utgangspunkt. Kvinnens arbeid i hjemmet er et bidrag til det felles underhold, jfr. Efl. § 1. Dersom kvinnens evne til å arbeide i hjemmet reduseres, er det naturlig at hun trenger en økonomisk kompensasjon for denne reduksjonen i likhet med lønnsarbeidere. Dette både av hensyn til henne selv og av hensyn til den belastning det innebærer for familien at hun ikke kan utføre husarbeidet. JURK mener (med bakgrunn i ovennevnte saksmateriale) at det er nødvendig med en holdningsendring til verdien av arbeid i hjemmet, slik at prinsippet om likeverdighet mellom arbeid i og utenfor hjemmet i Efl. § 1 blir fulgt opp også ellers i lovgivningen.

Godt voksne hjemmearbeidende kvinner som separeres eller skilles etter et langvarig ekteskap, kommer ofte i en særlig presset økonomisk situasjon. Gjennom hele ekteskapet har de bidratt med husarbeid til det felles underhold og til gjengjeld har de blitt økonomisk forsørget av sine ektefeller. Når denne forsørgelsesmetoden opphører, må kvinnen finne en kompensasjon.

Ektef
kvinn
skilt

Kvinn
ektef
utsit
av ek

kvinn
stør

livs
som

stil
hele

tidl
svær

henv
å gå

Som
alte

noer
at

liv
Før

ens
hus

sit
pro

els
nat

kar
mic

3.2

Sa

6

jf

Ektefellenes barn er som oftest blitt ganske store, slik at kvinnen ikke får rett etter lov om midlertidig stønad til skilte og separerte forsørgere.

Kvinnene kan bli tildelt underholdsbidrag fra sin tidligere ektefelle, jfr. Ekteskapsl. § 56. Kravet er at hennes utsikt til å forsørge seg selv er blitt forringet som følge av ekteskapet eller omsorgen for felles barn. Selv om kvinnen blir tilkjent bidrag er dette sjelden av en slik størrelse at det dekker kvinnens nødvendige utgifter til livsopphold. Kvinnen presses derfor til å vurdere seg selv som potensielt yrkesaktiv. Dette er et strengt krav å stille til en 50 - 60 åring som har vært hjemmearbeidende hele sitt liv. Hun har ofte ingen utdanning eller tidligere arbeidserfaring (utenfor hjemmet), så det kan bli svært vanskelig å få passende arbeid. JURK fikk to henvendelser fra kvinner i denne situasjonen som ikke orket å gå ut i arbeidslivet fordi de hadde psykiske problemer. Som siste utvei tenkte de på å søke uførepensjon, da alternativet med stønad etter lov om sosialomsorg ikke var noen akseptabel løsning. JURK synes det er svært forståelig at våre rådsøkende ikke greier å takle denne vanskelige livssituasjonen. Kravene som stilles er altfor store. Først skal de omstille seg til en bo- og livsform som enslig, og deretter må de som har blitt forsørget ved sitt husarbeid prøve å finne seg et nytt yrke. I en slik situasjon er det naturlig at kvinner får personlige problemer, og at disse vil kunne vedvare til en forsørgelsesmetode er funnet. Uførepensjon blir det eneste alternativet. JURK mener det er uholdbart at disse kvinnene må karakteriseres som uføre for å få rett til tilstrekkelige midler til forsørgelse.

3.4 Ytelser til ugifte mødre

Saksreferat:

6 kvinner hadde spørsmål angående stønad til ugifte mødre, jfr. Folketrygdlovens kap. 12.

rådsøkende hadde spørsmål om samordning mellom etter-
ttepensjon og ugiftmor-stønad. To kvinner ville ha
nerell informasjon om hvilke vilkår som stilles for å få
elser etter Folketrygdlovens kap. 12. Tre av kvinnene
lle vite hvordan en ugift mor defineres i folketrygloven
om de selv faller inn under lovens anvendelsesområde og
rved får stønad etter kap. 12. Alle disse sakene (a, b,
g c,) er av såpass prinsipiell karakter at vi vil gjengi
aksforholdene og knytte enkelte kommentarer til disse.

- a) A er gravid og bor i ugift sambo med barnets far.
Loven er helt klar på dette punkt, kvinnen har ikke
krav på stønad etter Ftrl. kap. 12.

Ovennevnte stønad har som formål å hjelpe den som ikke
er gift og som står alene om omsorgen for sitt barn.
Ugift kvinne som lever sammen med barnets far har ikke
rett til stønad. Stønaden er ment som en støtte til
kvinnen, men i praksis fungerer den som en støtte både
for mor og barn. I et ugift samboforhold har faren kun
underholdsplikt overfor barnet. Den ugifte kvinnen som
bor sammen med barnets far blir derfor stilt i en
særlig utsatt økonomisk situasjon, da hun ikke har krav
på forsørgelse verken fra barnefaren eller fra det
offentlige.

- b) B er separert og hennes fraskilte mann er ikke far til
barnet hun venter. Kvinnen ønsker ikke å oppgi hvem
som er barnefaren, og lurer på om dette kan få uheldige
konsekvenser for hennes rett til stønad. Vi opplyste
at moren ikke har krav på ytelser etter kap. 12 dersom
barnet har øtt etter ekteskap. I hennes tilfelle vil
barnet bli født så kort tid etter ekteskap at det kan
ha vært unnfanget i ekteskapet, noe som medfører at
barnet i utgangspunktet får øtt etter ekteskapet (jfr.
lov om barn i ekteskap § 1). Dersom kvinnen ville ha
stønad så måtte hun enten skaffe vedtagelseserklæring

c)

fra han som er barnets far eller sannsynliggjøre at hennes tidligere mann ikke er barnefaren. Det første alternativet var utelukket, da kvinnen ikke ville oppgi hvem som er far til barnet. Hun måtte derfor prøve å sannsynliggjøre at hennes tidligere ektemann ikke er barnets far. Kravene som stilles her er svært strenge, i noen tilfelle krever trygdekontorene at det tas blodprøver, i andre kan det være tilstrekkelig å bevise at partene ikke har vært sammen i den perioden barnet ble konsipert.

Folketrygdlovens kap. 12 omfatter fra 1.1.1981 såvel ugifte som fraskilte og separerte forsørgere. Hvorvidt barnet har ætt etter ekteskap spiller derfor ikke lenger noen rolle. Det avgjørende i framtiden vil være om kvinnen bor sammen med barnets far.

- c) C har fått barn utenfor ekteskap. Hun bor i samme hus som sin tidligere "samboer", men de har adskilt husholdning og inngang. Denne mannen er ikke far til barnet, men han vil bli stevnet som barnefar. Kvinnen vil vite hvilke konsekvenser det får for henne rent økonomisk at hun ikke gir opplysninger om hvem som er barnets far. Vi fortalte at hun ikke har plikt til å oppgi hvem som er barnets far. Retten etter kap. 12 er ikke betinget av at barnefaren er kjent. Men dersom barnets far ikke er kjent og hun bor sammen med en mann, må hun sannsynliggjøre at den hun bor sammen med ikke er barnets far. Spørsmålet i denne saken var hvorvidt denne kvinnen skulle anses å bo sammen med sin tidligere samboer nå. Praksis viser at denne kvinnen klart vil bli ansett som samboende, til tross for at partene bodde sammen pga. bolignød.

JURK's kommentarer:

Regelen i Ftrl. § 12-1 om at en ugift mor som lever sammen med en mann som kan være barnets far ikke har rett til stønad, er vel begrunnet i at man antar at denne mannen forsørger kvinnen. Vi mener det er uheldig å bygge på en slik presumpsjon, da man i ugift samliv ikke har gjensidig underholdsplikt, i motsetning til i ekteskap (dog kan det nevnes at forsørgelsesplikten i ekteskapet mangler effektive sanksjoner, slik at forskjellen mellom gifte og ugifte samboere i praksis ikke behøver å være stor).

Men dersom man skal bygge på en slik forsørgelsespresumpsjon, mener vi at "lever sammen"-kriteriet er strukket altfor langt, f. eks. i saken hvor man antok at to personer levde sammen selv om de hadde forskjellig inngang og forskjellig husholdning. Det skal altså ikke mye til før man sier at den ugifte mor lever sammen med barnefaren eller en som kan være barnets far.

At man stiller såpass strenge krav ved praktiseringen av "lever-sammen"-begrepet, kan ha uheldige konsekvenser også utover det at barnemoren får vanskelig økonomi. Kvinnen kan nemlig føle seg oppfordret til ikke å ha så mye kontakt med barnefaren som det av hensyn til barnet kunne være ønskelig å ha. Dersom begge foreldrene ønsker å ha så mye kontakt med barnet som mulig, og de vil gjennomføre dette ved f.eks. å bo i samme leiegård, vil de kunne bli ansett for å bo sammen, og kvinnen mister dermed sin støtte etter Ftrl. § 12-1.

Av forarbeidene til nåværende Ftrl. § 12-1 (Ot. prp. nr. 53 1971-72) går det fram at ugift samliv ikke prioriteres særlig høyt som samlivsform. Ftrl. § 12-1, 1. ledd c og 2. ledd skulle motvirke en indirekte legalisering av utenom

ekteskapeleg samliv. Man pekte også på at man skulle unngå økonomisk spekulasjon ved at det ikke skulle "lønne seg" å leve i ugift samliv i stedet for i ekteskap. Vi mener dette er en uholdbar argumentasjon, både fordi det ikke forekommer gjensidig forsørgelsesplikt i ugift samliv og fordi man normalt har en annen motivering for å inngå ekteskap enn en økonomisk lønnsomhetsvurdering.

3.5 Stønad ved arbeidsløshet

2 rådsøkende hadde spørsmål om dagpenger ved arbeidsløshet, jfr. Folketrygd. kap. 4.

Den ene saken dreiet seg om dagpenger for selvstendig næringsdrivende. Den andre omhandlet stopp av dagpenger fordi kvinnen hadde avslått å ta imot to arbeidstilbud. Hun mente at arbeidet ikke var "høvelig" for henne. Kvinnen var cand. phil. og de arbeidstilbud hun fikk krevet ingen spesielle kvalifikasjoner. Er det slik at alle arbeidstilbud skal anses "høvelige" for kvinner, uansett utdanning?

3.6 Sykepenger

2 rådsøkende hadde spørsmål om gjeldende sykepengeordninger, med særlig henblikk på hvor lang tid en kunne være sykmeldt og utregningen av sykepengene.

3.7 Fødselspenger og kontantstønad ved fødsel

Saksreferat:

5 gravide kvinner ville vite hva slags stønader de hadde krav på i forbindelse med svangerskap og nedkomst. Hvilke ytelser de har krav på vil avhenge av kvinnens sosiale og

sivile status. JURK ga derfor ofte samtidig opplysninger om andre folketrygdytelser og sosiale stønader i tillegg til informasjon om kvinnens rett til fødselspenger.

2 av de rådsøkende var i fast arbeid utenfor hjemmet, "lønnsarbeidere". Begge tilfredsstilte kravet til 6 måneders arbeidstid de siste 10 måneder før nedkomsten, jfr. Ftrl. § 3-21 nr. 1, 1. ledd, og hadde derfor rett til fødselspenger.

I ett tilfelle hadde kvinnen ikke vært i inntektsgivende arbeid pga. sykdom. Barnefaren var gift med en annen kvinne, så vår rådsøkende fikk status som ugift mor. I tillegg til opplysninger om fødselspenger etter § 3-21 nr. 6 (dvs. en engangsstønad på 20% av G), ga vi kvinnen informasjon om stønad til ugift mor.

De to siste sakene dreier seg om Ftrl. § 3-21 nr. 1, 2. ledd, kravet til 6 måneders arbeidstid i de siste 10 måneder før fødselen, og om det foreligger "særlige grunner" slik at man kan dispensere fra dette kravet. I begge tilfelle hadde kvinnen hatt svangerskapspermisjon i tilsammen 1 år, jfr. lov om arbeidervern og arbeidsmiljø § 31. I løpet av permisjonstiden ble kvinnene påny gravide, den ene rakk å arbeide 3 måneder, den andre antagelig ingenting før ny svangerskapspermisjon ble påbegynt. Sistnevnte kvinne ønsket bare opplysninger om sine økonomiske rettigheter. JURK opplyste at hun neppe ville oppfylle kravet til "særlige grunner" og derfor kun kunne regne med 20% av G i fødselspenger, men vi oppfordret henne likevel til å anke et eventuelt avslag fra trygdekontoret. Den første kvinnen hadde allerede mottatt avslag på sin søknad til Rikstrygdeverket. JURK hjalp henne med å skrive ankeerklæring til Trygderetten. Ved vurderingen av om det foreligger "særlige grunner" skal det legges vekt på "trygdedes arbeidssituasjon og tilknytning til arbeidslivet" (se RTV's rundskriv av 9.8.1977, 03-13 nr. 1-6, "Kontantstønad ved nedkomst").

vår rådsøkende hadde ikke tungt fysisk arbeid, hun måtte derfor bygge på sin tilknytning til arbeidslivet. Det er da en samlet arbeidsperiode man skal se på, og dessuten skal det legges vekt på grunnen til at arbeidsperioden er mindre enn 6 måneder. Dersom årsaken til den korte arbeidstiden skyldes forhold kvinnen selv ikke kunne rå over, skal dette tale i hennes favør. Kvinnen hadde på grunn av feilslått prevensjon blitt gravid og hennes fravær fra arbeidslivet skyldtes at hennes første barn var født med hofteskade og derfor trengte særlig omsorg og sykehusbehandling. Før de to svangerskapspermisjonene hadde kvinnen jobbet i mange år i samme stilling, som hun også skulle tilbake til etter permisjonens slutt.

JURK's kommentarer:

JURK har sett fødselen som et utgangspunkt for å sammenligne kvinner i ulike situasjoner og undersøke om de har de samme rettigheter i forbindelse med fødsel. Kvinners rett til fødselspenger er svært forskjellig avhengig av kvinnens sivile og sosiale status. Hovedskillet går mellom kvinner i lønnsarbeid og hjemmearbeidende kvinner.

JURK hadde i 1980 to lønnsarbeidere som klart fylte lovens vilkår i § 3-21 nr. 1 og som derved ville få rett til fødselspenger beregnet etter sykepengegrunnlaget. Denne offentlige støtte skal være kompensasjon for tapt arbeidsinntekt under svangerskapspermisjonen. Våre to rådsøkende var begge gift. Den ene kvinnen tilhørte en lavtlønnsgruppe, den andre hadde svært god arbeidsinntekt. Den ene kvinnen ville derfor få lite utbetalt, og hun ville bli avhengig av privat forsørgelse i tillegg. Dette beregningsgrunnlaget opprettholder ulikhet mellom lønnsarbeidende og hjemmearbeidende kvinner. Alle kvinner utfører det samme biologiske fødselsarbeidet, ut fra dette faktum ville det være en bedre løsning at alle fikk lik støtte fra det offentlige, uansett ytre faktorer som yrke, ansettelsestid, lønnsnivå m.v.

Vi hadde 2 henvendelser hvor det var tvilsomt om den gifte kvinnen skulle regnes om lønnsarbeider eller hjemmearbeidende. Som lønnsarbeider skal kvinnen ha kompensasjon for tapt arbeidsinntekt, mens hun som husmor har krav på en engangsstønad på 20% av G, jfr. § 3-21 nr. 6, som sannsynligvis er ment å komme kvinnen til hjelp i en situasjon hvor hun har en rekke ekstrautgifter. Økonomisk vil det derfor ha stor betydning for kvinnen hvordan hun blir vurdert. Får hun bare engangsstønaden, blir hun avhengig av å kreve penger av ektemannen til det hun trenger i forbindelse med svangerskapet. Dette følger av mannens alminnelige underholdsplikt, - jfr. lov om ektefellers formuesforhold § 1. Mannens underholdsplikt vil variere etter inntekt og regelen henviser til et vidt skjønn ved fastsettelsen av hva som skal ytes. En hjemmearbeidende kvinnes fødselsrettigheter vil formelt og reelt variere etter hvilken mann hun er gift med. Underholdsplikten er dessuten svært dårlig sanksjonert, så kvinnens økonomiske situasjon kan bli utsatt dersom mannen misligholder denne. Et minstekrav må være at alle kvinner får økonomisk støtte slik at de kan greie seg gjennom et svangerskap uten å være avhengig av mannens "godvilje" og ervervsevne.

JURK hjalp en av kvinnene med å skrive ankeerklæring til Trygderetten, se sak referert side 14. Vi mener denne saken illustrerer manglene ved et rettighetssystem som Folkestrygden. Når disse omstendighetene ikke var nok til å tilfredsstillende kravet til særlig grunn, må vi undre oss over om det overhodet blir gitt dispensasjon. Når loven stiller en mulighet for skjønnsmessig vurdering, mener vi at det er svært uheldig at denne ikke blir brukt der resultatet så opplagt blir helt urimelig. Vår rådsøkende oppfattet seg selv som lønnsarbeidende. Hun mente at hennes tilknytning til arbeidslivet var sterk. JURK mener det burde vært mulig for Rikstrygdeverket å vurdere kvinnens samlede arbeidsinnsats både før og etter første svangerskapsperiode i disse helt spesielle sakene. Kvinnen hadde vært selvforsørgende

i 10 - 15 år og mislikte sterkt å bli økonomisk avhengig av sin ektemann. De fleste kvinner har behov for å være permittert flere enn en gang pga. svangerskap. Det skulle være ganske likgyldig for det offentlige om kvinnens fødsler kom tett i hverandre eller med et visst tidsrom i mellom. Det er en hard fysisk og psykisk belastning å gjennomføre to svangerskap rett etter hverandre, neppe en ønskesituasjon og derfor neppe utbredt. De kvinnene som har det slik bør ikke få økonomiske bekymringer i tillegg til sin vanskelige livssituasjon.

3.8 Lov om barnetrygd

Saksreferat:

31 rådsøkende hadde spørsmål angående lov om barnetrygd av 24.10.1946 nr. 2.

30 av disse kvinnene var skilt eller separert eller skulle separeres i nær framtid. 28 hadde andre rettsspørsmål i tillegg til spørsmålet om rett til barnetrygd. Som oftest ville kvinnen ha opplysninger om sin økonomiske situasjon ved et samlivsbrudd. JURK fortalte at den som er alene med omsorgen for barn under 16 år har rett til barnetrygd for et barn mer enn det faktiske antall. Vi henviste kvinnen til det trygdekontoret hun hørte inn under. En av kvinnene var faktisk separert, og lurte på om hun da hadde krav på barnetrygd for et barn mer enn hun faktisk hadde. JURK opplyste om at hun hadde krav på forhøyet barnetrygd dersom den faktiske separasjon har var i minst 6 måneder. En av kvinnene var skilt, og hun og hennes tidligere mann hadde avtalt delt foreldreansvar over barna. Begge partene hadde omsorgen for barna, men faren hadde oppgitt at barna bodde hos ham, og barnetrygden ble derfor utbetalt til ham. JURK hjalp kvinnen med å klage på dette.

En av kvinnene var gift. Hun hadde bodd i utlandet i 15 år, og skulle nå tilbake til Norge på ubestemt tid. Hun lurte på om hun hadde krav på barnetrygd.

JURK's kommentarer:

Til barnetrygdsakene kan det bemerkes at retten til trygd for et barn mer enn det faktiske barnetall for den som er alene med omsorgen for barn, er lite kjent blant våre rådsøkende. I og med at det er kvinnen selv som må gi beskjed til trygdekontoret om at hun er alene med omsorgen, er det da mange kvinner som ikke mottar dette utvidede stønadsbeløpet. JURK ser det som en viktig oppgave å gjøre kvinnene oppmerksomme på dette. Man kan også spørre seg om ikke det offentlige burde øke opplysningsvirksomheten omkring denne rettigheten.

Likeledes vil vi knytte en bemerkning til regelen om 6 måneders faktisk separasjon som grunnlag for stønad for ett barn mer enn det ellers stønadsberettigede antall barn. For den som er alene med omsorgen for barna er behovet for forhøyet barnetrygd like stort i de første 6 måneder av separasjonen som etterpå. En 6 måneders frist er derfor uheldig. Det kreves i alle tilfelle ganske sterke bevis for at den faktiske separasjonen er reell, forskjellig boligadresse er ikke nok. Bevis kan f.eks. være at partene har begjært megling eller reist separasjonseller skilsmisssak. Likeledes kreves en bevitnet skriftlig erklæring fra begge ektefellene på at de lever hver for seg, eller dersom dette er umulig, egenerklæring fra den ene part. JURK mener at forhøyet barnetrygd burde løpe fra det tidspunkt partene (eventuelt den ene) dokumenterer faktisk separasjon på troverdig måte. Vi mener imidlertid det er uheldig med en 6 måneders frist. Skulle partene senere gjenoppta samlivet, har de etter § 13 i lov om barnetrygd plikt til å underrette trygdekontoret om dette. Den forhøyede barnetrygden kan da bortfalle.

4. Sosial vernerett

4.1 Lov om sosialomsorg

10 kvinner hadde spørsmål angående kommunale stønads-og låneordninger.

5 av kvinnene var separert/skilt og de hadde fått boligen utlagt til seg på felleseieskifte. De ville vite om de har krav på lån fra det offentlige til å betale ut mannen. JURK opplyste om at de ikke har noe ubetinget krav på det, men at sosialkontorene kan gi lån etter en skjønsmessig vurdering.

Ellers har vi registrert 5 saker angående spørsmål om andre ytelser etter lov om sosialomsorg.

4.2 Midlertidig lov om stønad til skilte og separerte forsørgere

Saksreferat:

42 rådsøkende hadde spørsmål angående stønad etter Midlertidig lov om stønad til skilte og separerte forsørgere av 17.12.1971 nr. 119 (heretter kalt "midlertidig lov").

2 av kvinnene fikk utbetalt stønad, men hadde spørsmål om det skulle gjøres fradrag for ervervsinntekt og barnebidrag. JURK opplyste om at det gjøres fradrag for ervervsinntekt og den del av barnebidraget som overstiger "minstebidraget". En kvinne fikk også utbetalt utdanningsstønad, og lurte på om denne ville opphøre dersom hun giftet seg, "midlertidig lov" § 2 d fastslo at stønaden da falt bort.

40 kvinner ville ha generelle opplysninger om sin økonomiske stilling ved separasjon og skilsmisse. 6 av disse kvinnene ga klart tilkjenne at det var økonomiske betraktninger som ville avgjøre hvorvidt hun ville kunne separeres eller ikke. De resterende kvinnene hadde bestemt seg for å bryte ut av ekteskapet da de oppsøkte oss. JURK ga informasjon om vilkårene for stønad og om framgangsmåten for å bli tilkjent ytelser etter "midlertidig lov". To av kvinnene var utenlandske statsborgere og lurte på i hvilken grad det ble dispensert fra kravet om norske statsborgerskap. Inntil 21.12.1979 var det ikke anledning til å dispensere fra dette vilkåret. Etter lovendringen av ovennevnte dato var det ikke lenger noe vilkår at søkeren var norsk statsborger. Det avgjørende var om søkeren hadde 3 års forutgående trygdetid (botid) i landet. Fra dette vilkår kunne det dispensereres dersom "særlige grunner" gjorde det rimelig.

En av de rådsøkende var lærer og ville vite om hun hadde krav på utdanningsstønad til videreutdanning på universitetsnivå. JURK opplyste at stønadsloven primært dekket støtte til yrkesutdanning, og at universitetsutdanning falt utenfor lovens ramme.

JURK har hatt 2 saker angående stønad til barnetilsyn. For å få tilkjent slik stønad måtte tilsynsordningen være etablert, dette utelukket utvilsomt enkelte kvinner fra støtteordningen.

JURK's kommentarer:

Av tabellen på side 2 framgår det at de fleste sosial- og trygderettsakene JURK behandlet i 1980 angår "midlertidig lov".

Sammenholdt med antall rettsspørsmål om separasjon og skilsmisse, i alt 275, (se årsrapporten, VII, 5.), er det iøynefallende at vi kun har registrert 42 rettsspørsmål om "midlertidig lov".

Det lave saksantallet skyldes at vi kun har registrert de tilfelle der kvinnen positivt har bedt om informasjon. Spørsmålene var vagt formulert, de rådsøkende spurte om det eksisterte trygdeordninger, ikke hva eksisterende ordninger omfattet. Årsaken til at så få rådsøkende har ønsket opplysninger, skyldes nok først og fremst at de ikke kjenner til lovens eksistens, men også at kvinnene samtidig har andre rettsspørsmål som det er viktigere for dem å få besvart i første omgang. I 41 av de 42 registrerte sakene hadde nemlig kvinnen flere rettsspørsmål, f.eks. om framgangsmåten ved separasjon og skilsmisse, barnefordeling og skifte. For noen rådsøkende er det økonomiske betraktninger som vil avgjøre hvorvidt de kan separeres eller ei. Det er skremmende at kvinner som ønsker å bryte ut av et samlivsforhold skal hindres av økonomi når alt annet taler for et samlivsbrudd. Men de fleste har som nevnt i saksreferatet allerede bestemt seg for å bryte samlivet. Det vesentlige for dem blir hvordan dette skal foregå, - økonomien kommer i annen rekke. JURK's rettshjelp vil altså kunne anses som juridisk "førstehjelp" og som en hjelp til å finne fram i byråkratiet.

Vi oppfordrer alltid kvinnene til å ta kontakt med sosial- og trygdekontorene der de bor, for å få oversikt over hvilke ytelser de etter loven har krav på. "Midlertidig lov" var dårlig kjent fordi det offentlige ikke hadde utgitt brosjyrer eller annet informasjonsmateriale til publikum. Opplysningsvirksomheten måtte derfor få en muntlig form, noe som kunne danne grunnlag for misforståelser.

"Midlertidig lov" krever at det gjøres fradrag for ervervsinntekt og barnebidrag ved utmålingen av stønaden. JURK mener det er lite konsekvent av lovgiveren å uttale at denne stønaden skal dekke kvinnens livsopphold og i neste omgang trekke fra bidrag som skal dekke barnets underhold.

At "midlertidig lov" kun gir utdanningsstønad til yrkesyrkesutdanning synes urimelig når denne loven sees i sammenheng med låne- og stipendvilkårene i Statens lånekassee for utdanning. Kvinner som mottar annen stønad etter "midlertidig lov" vil nemlig ikke få borteboer- og grunnstipend, fordi hun mottar denne andre offentlige stønaden.

Fra 1.1.1981 er "midlertidig lov" blitt en del av folketrygdloven. Dette vil antagelig bedre utsikten for informasjon til skilte og separerte forsørgere, da det utarbeides brosjyrer om alle folketrygdytelser. Fram til mai 1980 fantes det ikke rundskriv til "midlertidig lov", noe som innebar ulik praktisering i de ulike distrikter, - men dette problemet er vel også løst ved inkorporeringen i folketrygdloven. Til tross for disse forbedringene, tror vi fortsatt at det vil være behov for rettshjelp i framtiden. Erfaringen vår hittil i 1981 (mai) viser at våre rådsøkende fortsatt har behov for veiledning om disse stønadene. Årsaken kan være at den utarbeidede brosjyren ikke når fram til dem som har behov for den.

4.3 Lov om edruskapsvern

2 kvinner kontaktet oss fordi de ønsket sønnen tvangsinnlagt på grunn av alkoholmisbruk. 2 kvinner ønsket ektemannen innlagt av samme grunn. I tre tilfelle oppga kvinnene at de ble mishandlet, og derfor ikke lenger ønsket eller klarte å ha mennene boende hjemme. Ingen av disse kvinnene ønsket

å anmelde volden, de mente at det som trengtes var legebehandling og at forholdene kanskje senere kunne bli bedre slik at mennene kunne flytte hjem igjen. Vi henviste de rådsøkende til Kontoret for Edruskapsvern, som lovet å gi kvinnene beskjed om framgangsmåten i slike saker.

4.4 Lov om barnevern

15 rådsøkende hadde spørsmål angående barnevern. Dette er en forholdsvis uensartet gruppe og det er derfor vanskelig å trekke generelle konklusjoner ut av materialet. Det som forekommer hyppigst er at faren mishandler barn og hustru fysisk (vold og utuktig omgang) og at blant annet barnevernet derfor må kontaktes. I en sak lokket faren barna med øl og røyk under utøvelse av samværsrett og i et annet tilfelle misbrakte faren alkohol og var usømmelig overfor datteren og hennes venninner.

I 2 tilfelle var verken mor eller far i stand til å ta seg av barnet (nedsatt psykisk helse/alkoholisme). Her ble det fattet vedtak om omsorgsovertagelse i barnevernsnemnda. I en av disse sakene klaget kvinnen over manglende informasjon fra barnevernsmyndighetene.

En av sakene gjaldt forhør av 12 - 13 år gamle skolebarn uten at deres foreldre ble underrettet.

Dette er alle saker av alvorlig karakter. Vi har hjulpet så langt vi har kunnet, og om nødvendig satt kvinnen i kontakt med advokat.

5. Helsevern

Antall saker registrert under dette problemområdet: 14.

Under helserett har vi registret saker der den rådsøkende har problemer i forhold til helsevesenet.

5.1 Lov om psykisk helsevern

Saksreferat:

7 av henvendelsene gjaldt tvangsinnleggelse med hjemmel i lov om psykisk helsevern.

1 kvinne kom fordi ektemannen ville ha henne tvangsinnlagt, og dette ville hun vite hvordan hun kunne forhindre.

Kvinnen hadde vært innlagt på psykiatrisk avdeling flere ganger. Vi syntes det var lite vi kunne gjøre for henne og henviste henne derfor til Kontoret for Fri Rettshjelp.

I et tilfelle ble vi kontaktet av klientens søster.

Klienten var innlagt mot søsterens vilje, søsteren var nærmeste pårørende.

I to tilfelle var kvinnen pasient på psykiatrisk sykehus. Den ene kvinnen var blitt lagt inn til en 3 ukers observasjon. Da denne tiden var utløpt beholdt de henne på sykehuset mot hennes vilje. Den rådsøkende benyttet seg av klageadgangen og ønsket vår hjelp til å få fortløp i behandlingen hos kontrollkommisjonen.

Den andre kvinnen ble innlagt på psykiatrisk sykehus få dager etter at hun hadde født en datter. Mannen var også psykiatrisk pasient og sykehuset anså ingen av dem i stand til å gi barnet adekvat tilsyn/omsorg. JURK ble spurt om å være hjelpeverge (jfr. vgml. § 90) for moren da spørsmål om å sette barnet i fosterhjem med tanke på senere adopsjon skulle opp i barnevernsnemnda.

Ellers hadde vi 3 spørsmål som dreide seg om den generelle hjemmel for tvangsinnleggelse, samt 2 spørsmål om tvangssterilisering av kvinne innlagt på psykiatrisk sykehus.

JURK's kommentarer:

Tvangsinnleggelsessakene er antagelig noen av de vanskeligste sakene vi har. Vi merker klart våre begrensede kunnskaper både på det juridiske og ikke minst på det medisinske plan. Det er derfor nesten alltid nødvendig med et nært samarbeid med personer som har spesielle forutsetninger på dette området, fordi konsekvensene av en feilaktig saksbehandling kan bli svært omfattende for den kvinnen som oppsøker oss. JURK har i den forbindelse vært i kontakt med helsepersonell og advokater med særlig erfaring på dette området.

5.2 Andre

3 av disse sakene dreide seg om feilbehandling av pasienter på sykehus.

2 av kvinnene ønsket hjelp til å skrive klage til Helse- direktoratet, den ene ønsket også å gå til søksmål mot lege/sykehus for å kreve erstatning. Begge kvinner ville klage over mislykkede operasjoner, samt at de ikke fikk den opptrening på sykehuset som de var blitt lovet. I et av tilfellene ga sykehuset utilstrekkelige opplysninger som bevirket at kvinnen senere ble feilbehandlet hos fysioterapeut. I det siste tilfellet var kvinnen blitt nektet å se sin egen sykejournal og ønsket vår hjelp. Ellers hadde vi to saker med spørsmål om man må betale for sykehusopphold.

6. Bostøtte, jfr. Husbankloven

5 rådsøkende hadde spørsmål om bostøtte fra Husbanken. To av kvinnene var kommet i en vanskelig økonomisk situasjon i forbindelse med separasjon. En av disse skulle løse ut

mannen fra felles bolig. En annen kvinne var alene med en ufør sønn, og trengte penger til å utbedre huset. Ellers var det generelle spørsmål om vilkårene for bostøtte, søknadsfrist og hvor man skal henvende seg for å få bostøtte.

Her er kun nevnt de sakene hvor kvinnen selv hadde konkrete spørsmål angående bostøtte. I alle de tilfellene hvor den rådsøkende påpekte en generell vanskelig økonomi, opplyste vi selvsagt om bostøtteordningen i forbindelse med informasjon om andre støttetiltak.

7. Avsluttende bemerkninger

Vi vil her oppsummere en del av de forhold vi har blitt oppmerksomme på ved arbeidet med JURK's sosial-og trygderettsaker i 1980.

Mangel på informasjon om rettigheter etter loven var grunnlaget for en del problemer. Informasjonsvikten kunne gjøre seg gjeldende på to felt: For det første finnes det på noen områder ikke skriftlig informasjonsmateriale til publikum (se merknader til "midlertidig lov", pkt. 4.2 og til lov om barnetrygd, pkt. 3.8), for det andre kunne den muntlige informasjonen som ble gitt, være mangelfull.

Andre problemer kunne skyldes vanskelig språk i lovtekst, forskrifter eller brosjyrer. Dessuten påpekte noen rådsøkende at samtale eller korrespondanse med det offentlige kontoret var vanskelig på grunn av innviklet språk.

Der informasjonen svikter, kan man i noen tilfelle konstatere at det offentlige sosial- og trygderettssystemet hjelper best "de sterke", dvs. de som selv klarer å ivareta sine interesser. Som nevnt under pkt. 4.2 var "midlertidig lov" lite kjent blant våre rådsøkende. Siden det har vært drevet liten informasjonsvirksomhet omkring denne loven, må vi anta at det finnes mange kvinner som (på samme måte som våre rådsøkende) ikke kjente til sine krav på stønad etter loven.

Vi har i pkt. 4.2 argumentert for at kvinner fortsatt trenger vår rettshjelp selv om "midlertidig lov" nå er inkorporert i Folketrygdloven. Nærmere om dette viser vi til side 19.

Et problem vi stadig har funnet det nødvendig å kommentere, er lovgivers inkonsekvente vurdering av hjemmearbeidets verdi. Etter Efl. § 1 om gjensidig forsørgelsesplikt likestilles arbeid i og utenfor hjemmet. Etter Ftrl. kap. 8 derimot blir hjemmearbeid slett ikke vurdert på samme måte som utearbeid. Se nærmere kommentarene til uførepensjon side 6.

Vi har også funnet en svikt i lovgivers behandling av ugifte samleverere. På den ene siden foreligger ingen gjensidig underholdsplikt i et ugift sambo-forhold, mens dette på den annen side blir forutsatt av lovgiveren, f.eks. i Ftrl. kap. 12.

Som antatt viste det seg at de fleste sosial- og trygderett-sakene våre angikk "midlertidig lov".

Vedlegg 2.

**Høringsuttalelse til Handlingsplan
for likestilling.**

**Utarbeidet av Mette Bredengen,
Trine Fernsjø, Anne Holt,
Bente Staven og Nina Østheim.**

November 1980.

Om kapittel 2: UTDANNING

Om kjønnskvoltering

Handlingsplanen slår fast at kvotering er et aktuelt virkemiddel for å oppnå en utjamning av kjønnsfordelingen på våre utdanningsinstitusjoner. Dette er JURK enig i, men mener at det er uheldig at handlingsplanen ikke klart slår fast hvorvidt det er moderat eller radikal kjønnskvoltering man sikter til. Etter vår mening er moderat kvotering en utilfredsstillende løsning, da vi ikke tror at denne vil få den ønskede effekt. Velger man denne løsningen, vil det være for lett for de enkelte instanser å omgå prinsippet om kvotering, da det i mange tilfelle vil være vanskelig å sammenlikne kvalifikasjonene til de enkelte søkere. Dette vil føre til en tilfeldighet i praktiseringen av prinsippet, og effekten av kvoteringen vil i stor grad bero på viljen til de enkelte instanser. Radikal kjønnskvoltering vil etter vår mening være en mer gjennomførbar metode, og langt mer effektiv.

Handlingsprogrammet slår dessuten fast at det ønskes en trinnvis innføring av kjønnskvoltering, men at man i første rekke søker å få kvinner inn på de tradisjonelt mannsdominerte studiene og -retningene og deretter overveie kvotering til fordel for menn i kvinnedominerte utdanningsretninger. JURK mener at denne kvoteringen må skje parallellt, da dette vil framskynde prosessen med å få kvinner ut av sin tradisjonelle omsorgsfunksjon også i valg av yrke.

Om fagkritikken

JURK slutter seg til det som i handlingsprogrammet blir sagt om læremidler i den videregående skolen. Imidlertid finner vi grunn til å understreke viktigheten av at fagkritikk blir tatt inn som eget punkt i undervisningsplanene. Det er ikke grunn til å tro at vi innen rimelig tid vil ha fått endret alle kvinnediskriminerende skolebøker, og derfor er det viktig at elevene blir klar over manglene ved disse og blir opplært i kritisk tenking.

Om utdanningsfinansiering

JURK mener at det utdanningsfinansieringssystemet vi har i dag - gjennom de lån og stipend som blir tilbudt av Statens lånekasse for utdanning - langt fra er tilfredsstillende med hensyn til kvinners situasjon. Det er i dag vanskeligere rent økonomisk for kvinner å ta lengre utdannelser enn det er for menn, ettersom den gjeldsbyrden man pådrar seg gjennom et lengre studium i stor grad avskjærer en for muligheten av å ta noen år fri for å få barn. Kvinner stilles da overfor valget mellom utdanning og familie. JURK er av den mening at det må vidtrekkende og dyptgående forandringer av utdanningsfinansieringen til for å oppnå reell likestilling på dette området. De forslag som handlingsplanen skisserer, vil etter vår mening ikke få noen virkelig effekt. Dersom man skal gå inn å en ordning med særstipend, må disse stipendene være av en størrelsesorden som vil ha realistiske muligheter til å være av noen avgjørende faktor når kvinner bestemmer seg for hva slags utdanning de skal ta. Slike store stipend vil også muligens ha den effekt at det blir anerkjent at kvinner har spesielle problemer som utdanningssøkende. De økonomiske sidene ved slike særstipendordninger gjør vel imidlertid ordningen uaktuell.

En høyere prioritering av barnehageutbyggingen vil etter vår mening i langt sterkere grad være et egnet virkemiddel for å oppnå de mål handlingensplanen har. En ordning med økt tilbakebetalingstid av studielån for kvinner eller en lengre tilbakebetalingsfri periode etter endt utdanning vil også være egnede virkemidler. Dessuten finner JURK grunn til å presisere at endrete skatteregler også vil kunne bedre på forholdene for utdanningssøkende kvinner. Slik situasjonen er i dag, mister kvinner en del rettigheter når de inngår ekteskap. Bl.a. mister de borteboerstipendet dersom mannen tjener over en viss grense - kr. 4.500 brutto pr. mnd. dersom de ikke har barn.

Kapittel 3: ARBEIDSLIV

Slik det er i dag bruker kvinner jevnt over mer tid på omsorgsarbeid enn det menn gjør. Forskjellen er ofte svært stor. JURK har en følelse av at en i forslaget til handlingsplan for likestilling har tatt utgangspunkt i at dette klare og markerte skillet skal opprettholdes også i tiden framover. Skal en kunne oppnå likestilling mellom kjønne må mannen ta del i omsorgsarbeidet på lik linje med kvinnen. De omsorgsforpliktelsene som påhviler kvinner og mann er i prinsippet like store. Derfor vil det ikke være riktig å la mannen fortsette å forsømme disse forpliktelsene ved å skyve dem over på kvinnen.

Om sysselsettingspolitiske tiltak

I forslaget til handlingsplan er det fastslått at det for kvinner er viktig at arbeidsplassene ligger i lokalmiljøet der de bor. Det må være klart at dette er like viktig for begge kjønn. Dette er videre en forutsetning for at kvinner og menn skal kunne ta lik del i omsorgsarbeidet. Arbeidsplassene må desentraliseres i samsvar med bosettingsmønsteret. Fra et likestillingssynspunkt kan en ikke godta å ta i bruk virkemidler som pendling og arbeidskraftmobilitet i kampen for å opprettholde sysselsettingen. Det viser seg at kvinner ofte kommer i en spesielt vanskelig situasjon dersom mannen enten må pendle eller flytte bosted for å få arbeid.

I dag er de fleste kvinnene som er ute i lønnet arbeid ansatt i servicenæringene. I forslaget til handlingsplan blir det nevnt at det vil være et kvinnekrav å få flere arbeidsplasser i servicenæringene ut til distriktene. Det bør heller sees på som et almengjeldende distriktspolitisk synspunkt. Det hører ikke med i en handlingsplan for likestilling. Kvinner må få tilbud om arbeid innen andre næringer også, dette gjelder bl.a. innen industrien og innen primærnæringene. Det virker lite heldig at man lar det se ut som om det også for framtida er i de servicepregede yrker at kvinner hører hjemme.

Om arbeidsløshet

Arbeidsløshet blant kvinner er i virkeligheten langt større enn det statistikken gir uttrykk for. Det er flere kvinner som ønsker å gå ut i arbeidslivet enn det en kan lese seg til ved å regne ut hvor mange som har meldt seg arbeidsledige. Det er viktig at arbeidskontorene sporer opp denne skjulte arbeidsledigheten. Dette kan f.eks. gjøres ved at arbeidskontorene driver oppsøkende virksomhet. Av hensyn til kvinnene i utkantdistriktene bør arbeidskontorene ha kontortid i alle kommuner - men ikke nødvendigvis mer enn en dag i uken. Det er lite heldig at en del må reise tve mil eller mer for å ta personlig kontakt med et arbeidskontor. En av årsakene til at mange kvinner ikke melder seg arbeidsledige, kan være at de på forhånd vet at de allikevel ikke er berettiget til arbeidsledighetstrygd. Reglene om dette må endres, slik at de i langt større grad enn det som er tilfelle i dag kan tilgodese flere. Bl.a. bør en ta hensyn til kvinner som har ofret seg for ulønnet omsorgsarbeid.

JURK mener at det i langt større grad må presiseres at fagbevegelsen også må arbeide for likestillingen. Fagorganisasjonene må øve press på arbeidsgiverne for å oppnå likestilling med hensyn til lønn og ansettelser m.v.

Om arbeidstid

JURK er enig i at det må være et mål å få innført fleksitid ved de bedrifter hvor dette er praktisk mulig. Det vil dessuten være en fordel om kjernetiden kan kortes litt ned, av hensyn til småbarnsforeldre.

Deltid ser vi på som en svært ugunstig ordning. At så mange kvinner velger denne arbeidsordningen, skyldes at det eneste alternativet - som er 8 timers arbeidsdag - er vanskelig å forene med omsorg for barn. Mannen vil også vanligvis være i fullt arbeid, og selv om kvinnen arbeider 8 timers dag, vil han sjelden fullt ut dele omsorgsarbeidet med henne. At det er kvinnen som må trekke det korteste strå ved å velge deltidssarbeid, er lite i tråd med det som må være et overordnet mål for likestillingen - nemlig at kvinner og menn tar på seg en like stor del av omsorgsarbeidet.

Et middel for å oppnå dette vil være 6 timers arbeidsdag både for kvinner og menn. Da vil begge få frigjort tid til å ta seg av hjemmet og barna.

Nedkortet arbeidstid ser vi på kun som en overgangsordning mot 6 timers arbeidsdag. Årsaken til at vi ikke anerkjenner dette som en permanent ordning, er at den ikke på noen måte garanterer at ikke kvinnene fortsatt får hovedansvaret for omsorgsarbeidet. Av tradisjonelle og økonomiske årsaker vil det som regel bli henne som tar nedkortet arbeidstid.

Kompensasjonsordningen som ble skissert vil være vanskelig å gjennomføre. Staten vil neppe nå råd til å yte kompensasjoner som vil føre til at menn tar på seg omsorgsforpliktelsene i større grad enn hva de gjør nå. - Og det er vel utopisk å tro at man kan pålegge arbeidsgiverne denne økonomiske byrden.

For at ordningen med nedkortet arbeidstid skal kunne fungere noenlunde tilfredsstillende i en overgangsperiode, er det ihvertfall nødvendig å endre skattereglene. Slik disse fungerer i dag vil ektefellene kunne bruke klassefradraget som grunn til at bare den ene (dvs. mannen) er utearbeidende. Ordningen med klassefradrag kan medføre at ektefellene taper på at begge har nedkortet arbeidstid mot at en av dem er i fullt arbeid og den andre hjemme. Adgangen til å kunne kreve nedkortet arbeidstid for småbarnsforeldre må lovfestes slik at retten blir lik for alle.

Vi påpeker dessuten at det må være en selvfølge at man rådfører seg med kvinneorganisasjonene i disse spørsmålene siden disse er kvinnenes interesseorganisasjoner.

Om kjønnskvoltering

Kjønnskvoltering vil i en overgangsperiode være et virkemiddel for å sikre lik deltagelse mellom kvinner og menn i arbeidslivet. JURK mener at det ved ansettelser og avansement må kunne benyttes radikal kvotering. Dette fordi kvinner ofte har en bakgrunn som er typeforskjellig fra mannens. Vi er redd arbeidsgiveren vil unngå å ta hensyn til at kvinnens bakgrunn kan være like kvalifisert som mannens, når den avviker fra de kriterier man tradisjonelt har ansett som nødvendige. Radikal kvotering kan tvinge arbeidsgiveren til å måtte ta hensyn til dette.

Når det gjelder fagforeningenes rolle overfor det private næringsliv, kan de øve press ved å kreve kvotering som en del av arbeidsavtalene.

Kvotering er alene ikke tilstrekkelig for å få kvinner til å søke f.eks. ledende stillinger. Kvinner vil ikke søke disse stillingene på lik linje med menn så lenge det er de som har hovedansvaret for hjem og barn. Dette er - og vil lenge være - kvinnens største hindring for full deltagelse i arbeidslivet. Kjønnskvotering vil få for liten virkning under de rådende forhold, og må følges opp med bl.a. holdningsendringer og 6 timers arbeidsdag.

Kapittel 4: FAMILIE, SAMFUNN

Handlingsplanen slår gledelig nok fast at barnehageutbyggingen må styrkes, og at daghjem også må sees på som et nødvendig og positivt pedagogisk tilbud til alle barn. Imidlertid savner vi konkrete forslag til hvordan denne økte utbyggingen skal sikres.

Under kapittelet om permisjon ved svangerskap og fødsel finner vi grunn til å påpeke viktigheten av at ansiennitet og dermed opprykksmuligheter ikke går tapt dersom en gjør bruk av det utvidede permisjonstilbudet.

Om hustrufradraget

Den nåværende ordningen med hustrufradraget bør endres på visse punkter. Det bør kalles omsorgsfradag, og bare gis til kvinnen dersom både hun og mannen har inntektsgivende arbeid. Dersom kvinnen er under utdanning, bør det være mulig for mannen å benytte seg av omsorgsfradraget. På denne måten vil en av de økonomisk betenkelige sidene ved at kvinnen søker utdanning elimineres. Det er videre etter JURK's mening et klar krav at omsorgsarbeid må komme inn under pensjonsordningen ved at det må gis pensjonspoeng.

Om vold innenfor familien

Her er det særlig påkrevet å understreke viktigheten av oppsøkende virksomhet for helsestasjonene. Barnemishandling synes å bli et stadig mer utbredt problem. En slik oppsøkende virksomhet vil kunne hjelpe til å avdekke disse forholdene. Hustrumishandling vil også ha en bedre mulighet for å bli avslørt ved en slik virksomhet.

JUF
kri
re
og
Rå
nå
de
Sl
og
o
O
F
F
a
I

JURK finner det gledelig at handlingsplanen presiserer at krisesentrene må sikres økonomisk. Det er videre viktig at rettsapparatet kobles inn for å hjelpe mishandlede kvinner, og dette vil best bli gjort gjennom særtiltak som Juridisk Rådgivning for Kvinner. Kvinner som mishandles i sine hjem nås generelt ikke av det tradisjonelle rettsapparatet, og det er derfor viktig at tiltak som JURK sikres økonomisk. Slike tiltak når kvinner med et særskilt rettshjelpsbehov, og er i stand til å gi dem mer enn alminnelig saksbehandling og tradisjonell juridisk rettleiding.

Om offentlige styringsorganer

For at kvinner skal kunne delta i politiske styringsorganer på lik linje med menn, er det en forutsetning at de blir avlastet med sine tradisjonelle omsorgsfunksjoner. Kommunale barnehageordninger og -barnevakter må her komme inn som et tilbud til kvinner i politikken.

Om bestemmelser i lovverket som ikke er i tråd med likestillingsloven

Handlingsplanen slår fast at det eksisterer bestemmelser i lovverket som ikke er i samsvar med likestillingsloven. Dette er riktig, men langt viktigere i likestillingsøyemed er imidlertid påvisning av de lovtomme rom samt forskning på hvordan tilsynelatende kjønnsnøytrale bestemmelser likevel fungerer diskriminerende. I dette arbeidet spiller JURK i samarbeid med Kvinneretten ved Universitetet i Oslo en vesentlig rolle.

Vi ser det også som viktig å understreke JURK's betydning for arbeidet med å bedre innvandrerkvinnenes kår. JURK har en egen gruppe som spesielt arbeider med innvandrerkvinnens rettsstilling. De vanligste problemstillingene er vanskeligheter i forbindelse med arbeids- og oppholdstillatelse samt skilsmisse.

Vedlegg 3.

**Høringsuttalelse til Forskrifter
til egenbetaling i mødrehjem.**

**Utarbeidet av Brit Amble og
Unni Leivestad.**

Januar 1980.

Utkast til forskrifter om egenbetaling i mødrehjem

Vi viser til oversendelse fra Knut Rognlien, der Juridisk Rådgivning for Kvinner ble invitert til å være høringsinstans. Vi vil først gi noen generelle merknader til utkastet og dernest kommentere de enkelte bestemmelser.

Generelle merknader:

De enslige mødre som må ta opphold i mødrehjem er en liten gruppe kvinner, men med store sosiale og økonomiske problemer. De har få ressurser og kan ikke påregne samme støtte og hjelp fra familie og nærmiljø som andre enslige mødre. Den som er blitt enslig mor skal tilpasse seg en helt ny livssituasjon med eneansvar for seg selv og sitt barn. Nettopp derfor er det viktig at hun og barnet hjelpes til å få en god start, og at hun gis mulighet til å bygge opp et best mulig grunnlag for sin videre tilværelse. Opphold i mødrehjem er ett av flere sosiale hjelpetiltak som kan medvirke til målsettingen med å gjøre den enslige mor selvstendig og selvhjulpen.

Slik utkastet til forskrifter om egenbetaling er utformet mener imidlertid Juridisk Rådgivning for Kvinner at ordningen ikke vil bidra til en slik positiv utvikling. Vi mener man må ta utgangspunkt i at mødrene skal betale for sitt opphold etter en og samme sats. Den målsetting som forskriftene legger opp til, nemlig at de skal ha omtrent samme beløp til egen disposisjon, mener vi er lite heldig. De av mødrene som er i stand til å beholde eller skaffe seg egen arbeidsinntekt, bør få tilfredsstillende lønnsforhold økonomisk resultat av sin innsats. Dette vil kunne øke motiveringen til å bli selvhjulpen i kraft av egen arbeid. Blant annet på dette grunnlag går vi imot forslaget om inntektsgradert egenbetaling.

Det synes for oss som om forskriftene er utformet etter mønster av tilsvarende regler for egenbetaling i aldershjem o.l. Vi vil bemerke at enslige mødre befinner seg i en helt annen livssituasjon enn f.eks. alderspensjonister, og at man derfor ikke kan legge samme modell til grunn for de hjelpetiltak som skal komme de forskjellige gruppene til gode.

For å oppnå inntektsgradert egenbetaling er det utarbeidet bestemmelser som etter vår mening dels må bli vanskelig å administrere, og som er vanskelig å forstå, spesielt for de mødrene som blir berørt av bestemmelsene. Vi tenker her særlig på forslagene til §§ 4 og 5. Den økonomiske gevinst av denne ordning blir ventelig ikke særlig stor. Vi tror at den "sosiale vinning" ved å gi mødrene en god start bør telle mer ved utformingen av forskriftene.

Om nevnt er vi prinsipielt imot en ordning med inntektsregulert egenbetaling. Vi synes det er betenkelig at vinner som bor på samme sted og mottar de samme naturaltelser, kost og losji, skal betale forskjellige beløp for dette. I og med at det ikke er fastsatt noen øvre grense for den inntekt som skal tas i betraktning ved utmålingen av egenbetaling, kan det være en viss fare for at en kvinne med relativt høy inntekt kan komme til å betale mer enn kostnadene forbundet med en plass i mødrehjemmet.

Et legges opp til to prinsipielt forskjellige betalingsåter for opphold i mødrehjem, henholdsvis for full forpleining jfr. § 4 og for bare losji jfr. § 6 alt. B. Utgangen til å kreve høyere egenbetaling for opphold med kost og losji vil kunne føre til at institusjonene finner det mer lønnsomt å basere driften på denne måten, en slags "pensjonatvirksomhet". Dette mener vi ikke er den heldigste utform for enslige mødre. Det de fleste av dem trenger er et vernet botilbud med adgang til privatliv og muligheter til å stille for seg selv.

Den ordning vi vil foreslå er egenbetaling etter en og samme sats. En slik ordning vil være enkel å administrere, og den vil kunne bli forstått og akseptert av de mødrene som blir berørt av den. Se nærmere under kommentaren til § 4 nedenfor.

Kommentarer til de enkelte bestemmelser:

§ 3

Etter vår oppfatning fremgår det ikke klart om betalingsperioden skal være en kalendermåned eller en 30-dagers periode. Skal den kvinne som tar opphold i mødrehjemmet 15. aug. og flytter ut den 15. des., betale for 4 eller 5 terminer? Skal den som oppholder seg i mødrehjemmet i deler av en termin betale for hele terminen, eller få egenbetalingen forholdsvis redusert? Etter vår mening bør § 3 presiseres slik at man unngår slike uklarheter.

§ 4

Vi viser til våre generelle kommentarer foran og foreslår at egenbetaling for opphold i mødrehjem med kost og losji settes til maksimum 50% av folketrygdens grunnbeløp og særtilllegg, hvorav 25% av grunnbeløp og særtilllegg skal dekke kostutgifter.

Dersom man likevel holder fast ved ordningen med inntektsgradert egenbetaling, må § 4 inneholde bestemmelser som regulerer forholdet mellom egenbetaling og fødselspenger etter Ftr. § 3-21, pkt. 1-6. Dette er ytelser som ventelig alle som oppholder seg i mødrehjem vil ha rett til i en periode av oppholdet.

§ 4,
hjel
visn
heng
barr

Som
vans
øko
res
for

§ 5
1.1
gir

Vi
har
ett
Vi
sal
sor
ha

Ov
an

De
dr
av
1.
et
av

V
e
t
h
h
b
m
b

§ 4,2.ledd, e, beskriver såvidt vi kan forstå grunnstønad og hjelpestønad til tilsyn og pleie etter Ftr. § 8-2. Henvisningen til forskriftenes § 7 gir derfor dårlig sammenheng, fordi det der omtales hjelpestønad (stønad til barnetilsyn) etter Ftr. § 12-3, jfr. Ftr. § 10-2, 1.ledd.

§ 5

Som nevnt synes vi bestemmelsen er unødig infløkt og vanskelig å forstå. Her er det lagt opp til en omfattende økonomisk beregning som i langt de fleste tilfelle vil resultere i et minimalt beløp som skal utgjøre egenbetaling for barnet.

§ 5,2.ledd, b, synes å beskrive ytelser etter Ftr. § 8-2, 1.ledd, bokstav a og b. Henvisningen til forskriftenes § 8 gir derfor dårlig sammenheng.

§ 6

Vi finner å kunne slutte oss til utkastet alternativ B. Her har man nettopp funnet frem til en ordning med egenbetaling etter en og samme sats, noe vi finner prinsipielt riktig. Vi vil imidlertid bemerke at det må være en helt frivillig sak for mødrene om de vil være mottakere av slike tjenester som vask av rom etc. Slike gjøremål mener vi at de selv bør ha ansvaret for.

Overfor alternativ A har vi de samme innvendinger som er angitt foran under "generelle merknader".

§ 7

Det må gå helt klart frem av bestemmelsen hvorvidt det her dreier seg om hjelpestønad (stønad til barnetilsyn) med 20% av grunnbeløpet, etter Ftr. § 12-3, jfr. Ftr. § 10-2, 1.ledd, 1. pkt. Skal også eventuelt forhøyet hjelpestønad etter nevnte bestemmelse kunne krves innbetalt til dekning av utgifter forbundet med tilsyn av barnet?

Vi har tidligere sett eksempler på at betaling for tilsyn av enslige mødres barn i barnehjem, daghjem o.l. er blitt satt til et høyere beløp enn for andre barn. I samme forbindelse har moren blitt henvist til å fremsette krav om forhøyet hjelpestønad. Stønaden har så i neste omgang i sin helhet blitt krevet innbetalt til den institusjon som fører tilsyn med barnet. Dette finner vi prinsipielt uriktig og unødig belastende for den enslige mor.

Oslo, januar 1980
Juridisk Rådgivning for Kvinner

Brit Amble

Unni Leivestad

Vedlegg 4.

Høringsuttalelse til NOU 1979:38 av
"Om tilleggspensjon og sykepenger
til omsorgspersoner".

Utarbeidet av Brit Amble,
Toril Bjørnsen, Marit Halvorsen,
Marianne Kjøllesdal og
Unni Leivestad.

Februar 1980.

Høringsuttalelse til NOU 1979:38, "Om tilleggspensjon og sykepenger til omsorgspersoner".

1. Om mandatet

Arbeidsgruppas mandat kan med litt velvilje tolkes temmelig vidt, jfr. f.eks. pkt. 1, "...Belyse hvilken faktisk og rettslig stilling personer med omsorgsfunksjoner har...", eller pkt. 2, "...redegjøre for de behov for stønad som eksisterer...". Gruppen skal videre utrede spørsmålet om pensjonsrettigheter og sykepenger til personer som utfører ulønnet omsorgsarbeid for barn under 12 år og for eldre og syke. Den bør også vurdere stønadsbehovet for andre personer som faller utenfor eventuelle forslag, uten å fremme forslag for disse, etter pkt. 3. Etter pkt. 4 kan gruppa ta opp spørsmål med tilknytning til de forannevnte.

Imidlertid er mandatet så uklart at man kan spørre seg om det ligger noen egentlig vilje bak til å få drøftet dette problemområdet på bredt grunnlag, eller om utredningen primært kommer som et forsøk på å stagge krav på dette felt som er reist stadig sterkere på ulike hold. F.eks. refereres en direkte oppfordring fra Høyres, Kr. Folkepartis og Senterpartiets medlemmer av Finanskomiteen til Regjeringen om å få utredet disse spørsmålene.

Arbeidsgruppa har istedenfor å tøyse det uklare mandatet og se på det som en mulighet til å gi en grundig belysning av kvinners faktiske og rettslige stilling, holdt seg klart innenfor den snevreste tolkningen av det. Den faktiske situasjonen beskrives gjennom en del statistiske data for antall kvinner i lønnsarbeid, for omsorgstrengende og for "omsorgspersoner". Det er ikke gjort noe for å supplere det til dels svært mangelfulle tallmateriale som allerede finnes, eller for å utrede nærmere under hvilke betingelser omsorgen utøves.

Heller ikke kommer det klart nok fram at dette er kvinneproblemer. Det blir i tråd med likestillingsloven kamuflert. Teoretisk angår dette både kvinner og menn, i praksis først og fremst kvinner. Når arbeidsgruppa velger å se problemene fra kvinners synsvinkel, er det en rekke problemer som ikke kommer fram.

De behov for stønad som foreligger, er såvidt vi kan se ikke behandlet, noe som må være en viktig forutsetning hvis man ønsker å imøtekomme problemer på dette området. De trygde- rettslige fremstillinger som gis, sier lite om enslige forsørgeres problemer i en omsorgssituasjon, og enda mindre om gifte kvinners - f.eks. hvilke behov de har for penger, avlastning eller lønnsarbeid. Med hjelp av bl.a. den forskning om kvinners stilling som har pågått i 1970-årene burde det være mulig å skaffe tilveie bakgrunnsmateriale.

2. Arbeidsgruppas utgangspunkt

Den snevre tolkningen av mandatet innebærer at utredningen holdes innenfor folketrygd-systemets rammer, noe f.eks. ordet stønad ikke skulle behøve å innebære. Resultatet er da gitt - det kan ikke bli annet enn en ubetydelig flikking på det systemet vi allerede har. Skattbar inntekt danner hjørnesteinen for folketrygdens ytelser. Det skal da ikke særlig fantasi til for å tenke seg at ulønnet omsorgsarbeid faller dårlig inn her, med mindre man bygger ut selve grunnlaget for trygden. Dette er gjort i visse tilfeller, f.eks. når det gjelder attføringspenger og uføretrygd til husmødre eller uføre- og arbeidsledighetstrygd til menn som har avtjent militærtjeneste men ikke hatt ervervsinntekt. Gruppen peker gjentatte ganger på at tilleggspensjonen skal stå i forhold til den skattbare inntekt og at sykepenger skal erstatte inntektsbortfall. Den peker imidlertid ikke på andre veier å gå for de gruppene det gjelder. Resultatet blir ganske enkelt at det ikke overføres særlig over folketrygden.

Det sondres ikke tilstrekkelig i utredningen mellom kvinner som har omsorg for egne barn og kvinner som har omsorg for syke og gamle. Etter vår oppfatning tjener dette til å tilsløre virkeligheten, fordi disse gruppene har svært ulike omsorgssituasjoner. Det er også ulike tiltak som kan bedre deres situasjon, noe vi vil komme tilbake til. Når det foreslås få konkrete forbedringer for kvinner som har barneomsorg, går dette også utover den gruppa som har pleiearbeid.

Vi vil i den videre fremstilling skille mellom kvinner som har omsorg for egne barn og for syke og gamle.

3. Omsorg for egne barn

Vårt utgangspunkt er at kvinner må få rett til penger mens de er unge, ikke bare som alderspensjonister. Vårt utgangspunkt er videre at alle kvinner må få rett til lønnsarbeid. Med den arbeidsmarkedspolitikk som føres i dag, er dette imidlertid ikke mulig.

a) Tilleggspensjon: Arbeidsgruppa ender opp med å foreslå at inntil 10 års omsorgsarbeid for egne barn registreres med et symbol i folketrygdens poengregister, eller at de 10 årene registreres med 0,01 poeng.

Hvordan vil så dette slå ut i praksis?

Et eksempel:

Formel for å regne ut tilleggspensjonen=

G.sluttpoengtallet.0,45.antall yrkesaktive år
40 år (som er full opptjeningstid)

De sentrale tall i dette regnestykket er:

1. Sluttpoengtallet, som er avhengig av lønnen. Det regnes ut for hvert år. Gjennomsnittet for de 20 beste årene brukes så.

2. Antall yrkesaktive år. Her foreslås det at de som har hatt omsorg for egne barn skal få godskrevet inntil 10 år mer enn de som har vært yrkesaktive.

Forslaget innebærer at de pensjonspoeng som godskrives for omsorgsårene blir avhengig av inntekten kvinnen har før og/eller etter omsorgstiden. Med andre ord: Går hun ut i et godt lønnet arbeid etter omsorgstiden, får hun høyere tilleggspensjon for den tiden hun har hatt omsorg for barna sine enn en annen som går ut i en dårlig lønnet jobb. Den kvinnen som ikke har lønnsarbeid før eller etter omsorgstiden, vil ikke få noen tilleggspensjon for den.

Det er etter vår mening sosialt urettferdig å belønne omsorgsarbeid så forskjellig. Folketrygdens system er urettferdig, men det er en dårlig begrunnelse for å bygge videre på det samme systemet. Arbeidsgruppa burde ha påpekt sterkere hvor urimelig systemet faller ut for kvinner, sagt klart fra hvis den ikke fant det mulig å foreslå rimelige løsninger innenfor folketrygden, og i så fall finne fram til andre løsninger.

En av gruppas begrunnelser for den foreslåtte løsning, er at yrkesdeltagelsen blant kvinner øker, og at det blir mer vanlig at kvinner tjener opp egne pensjonspoeng. Det den imidlertid ikke sier klart nok, er at det er deltidsarbeid blant kvinner som øker, at lønnen er lav og dermed pensjonspoengene lave. Kvinner utgjør dessuten et stort flertall av lavtlønnstakerne, samtidig som forskjellen mellom kvinne- og mannlønningene stadig øker.

Pensjonspoeng som først gir uttelling ved uførhet eller etter fylte 67 år, styrker ikke kvinners rett til å disponere penger som unge, og er etter vår oppfatning en gal ende å begynne i, dersom man ønsker å ta hensyn til kvinners omsorgsarbeid. Velger man likevel å begynne i denne enden, ser vi det som en bedre løsning å sette et bestemt poengtall pr. år. Slik kan man i det minste unngå å videreføre en av folketrygdens innebygde skjevheter. Pensjonsutredningen, NOU 1978:12, foreslår at de som blir uføre før fylte 20 år, og derfor ikke får anledning til å opptjene poeng, skal godskrives 3 poeng for de årene de kunne ha vært yrkesaktive. Dette synes vi er for lite. Vi går inn for minst 4 poeng for omsorgsarbeid, noe som omtrent tilsvarer den uttelling en gjennomsnittlig industriarbeiderlønn gir.

b) Sykepenger: Den ordning arbeidsgruppa har foreslått, er for så vidt grei, men så begrenset at den neppe vil løse særlige problemer. Ordningen vil bare kunne brukes i vanlige kjernefamilier, der ektemannen er lønnstaker og kommer hjem hver ettermiddag.

For det første burde andre enn de gruppa forstår med "nærstående" få adgang til permisjon med lønn for å ta over omsorgen for barn hvis moren er syk. Dette kan være venner, naboer, foreldre eller andre. Videre burde kvinnen få rett til penger for selv å kunne lønne en avløser, hvis hun ikke kan skaffes gratis husmorvikar. Med dagens husmorvikarordning, får man bare slik hjelp i helt nødvendige tilfelle. Og ordningen gjelder bare ved korttidssykdom.

Husmødre uten selvstendig rett til sykepenger skal være uavbrutt syke i 52 uker før de får rett til attføringspenger. Det er vanskelig å tenke seg husmorvikar i så lang tid. Vi mener det er helt nødvendig at kvinnen får rett til penger før hun har vært syk et år. I familier med barn der moren er syk i lang tid, vil det oppstå store problemer, ikke minst store økonomiske problemer.

Mht. lengden av omsorgstiden, vil behovet kunne variere med antall barn. En mulighet er da å knytte et visst antall år til hvert barn, f.eks. 5 år.

4. Omsorg for eldre og syke

Det er som tidligere nevnt en stor svakhet ved utredningen at de to gruppene ikke behandles helt uavhengig av hverandre. Løsninger på gruppenes spesielle behov burde og kunne ha vært undergitt særskilt drøfting. På denne bakgrunn finner vi det nødvendig å forsøke å klargjøre hva som særlig karakteriserer den gruppa som pleier og/eller har omsorg for nærstående. Den anslås i utredningen til å utgjøre 10 - 20 personer. De har følgende kjennetegn:

De er kvinner.

De er ikke unge.

De er ikke rettslig forpliktet til å ha omsorg.

De utgjør en spredt gruppe som ikke har noen organisasjon til å representere seg.

Videre utfører de i mange tilfelle et fysisk og psykisk tungt arbeid. De får lite eller intet vederlag for dette arbeidet. Verdien av deres arbeid kommer samfunnet til gode ved at det spares institusjonsplasser.

De har ofte svak eller ingen tidligere tilknytning til yrkeslivet, og mange av dem er bosatt på steder hvor det er mangel på arbeidsplasser, spesielt for kvinner.

a) Tilleggspensjon:

Den løsning arbeidsgruppa har kommet fram til mht. registrering av opptjeningsår ved hjelp av et symbol i pensjonsregistret, vil i liten grad komme disse kvinnene til gode pga. den usikre tilknytning til yrkeslivet, såvel før som etter omsorgsforholdet.

b) Sykepenger:

Den foreslåtte ordning med utvidet adgang for yrkesaktivt familiemedlem til permisjon (med rett til sykepenger) ved "omsorgspersonens" sykdom kan heller ikke antas å få særlig praktisk betydning for dem som utfører omsorgarbeid for nærstående. Mange av dem er enslige eller gift med selvstendig næringsdrivende, f.eks. bønder/småbrukere. I slike tilfelle vil også ordningen bli så vanskelig å administrere at det i seg selv vil være til hinder for at den blir brukt.

Arbeidsgruppa går heller ikke for disse kvinnene inn på noen diskusjon av økonomisk verdsettelse i form av lønn, godtgjøring eller stønad for det arbeid som utføres gjennom omsorg for eldre og syke, verken mens omsorgen består eller etterpå.

Vi kan si oss enige i de trygdetekniske reservasjoner: Det synes vanskelig å etablere rett til å opparbeide tilleggs-pensjon eller sykepenger uavhengig av ervervsinntekt. Men vår konklusjon blir den motsatte av utvalgets: De personer som utfører nødvendig omsorgsarbeid for eldre og syke må få lønn for sitt arbeid. Vi mener det i dag best kan gjøres ved at de integreres i den kommunale hjemmehjelpsordning. Tilskudd over statsbudsjettet må sikre kommunene tilstrekkelige midler til å gjennomføre en slik løsning. Man bør i denne sammenheng ikke være bundet av det samme "nærstående"-begrep som i folketrygdloven § 10-9. Dersom en person frivillig påtar seg omsorg og pleie av en annen og omsorgsforholdet finnes nødvendig, må dette være tilstrekkelig, uavhengig av eventuelt slektskapsforhold eller sivil stand. Den som har slik omsorg, må godskrives et reelt timetall for det arbeid som utføres, jfr. den definisjon av omsorgsarbeid som angis i utredningen. Er nødvendigheten av omsorg sannsynliggjort, må det godskrives et timetall som minst sikrer godtgjørelse som gir rett til opptjening av pensjonspeng, dvs. en inntekt større enn G.

Dette vil kunne gi rett til tilleggspensjon i tilknytning til pensjon etter folketrygdloven § 10-9, eventuelt uførepensjon etter § 8-3. Samtidig vil kvinnen være sikret rett til sykepenger og mulighet til arbeidsløshetsstrygd etter omsorgsforholdets opphør.

5. Sluttbemerkninger

Spørsmål omkring utføring og verdsetting av omsorgsoppgaver er deler av det mer omfattende problemkompleks som gjelder organisering av lønnsarbeid og omsorgsarbeid generelt. For å gjøre noe med problemene her trenger vi en mer gjennomgripende endring enn en flikking på folketrygdsystemet. Det er et grunnleggende krav at alle må ha rett til egne penger. I dag er det slik for de fleste menn, men ikke for kvinner. Et langsiktig mål er lønnsarbeid for alle. På kort sikt kan det være en løsning å øke barnetrygden radikalt. For hvert barn ytes en trygd/pensjon som skal gå til å betale for den omsorg barnet trenger fra fødselen til det er 16 - 17 år. Disse pengene utbetales til moren. Hun disponerer dem, eventuelt til lønn til andre som hun overlater omsorgen for barnet. Et annet forslag er minstelønn. Alle voksne skal ha en inntekt over et visst beløp. I praksis er det nå slik for de fleste menn. Hvis de ikke har lønnsarbeid og av ulike grunner ikke har rett til sykepenger, attføringspenger, arbeidsledighetstrygd eller uføretrygd, vil de i det minste få sosialhjelp. Kvinner faller utenfor mange trygdeytelser, og får vanskelig sosialhjelp hvis de er gift og ektemannen har lønnsarbeid. I de tilfellene forslag om minstelønn er blitt satt fram, er det for å forenkle trygde- og sosialhjelpssystemene. Når dette spørsmålet skal vurderes, er det viktig å kreve at kvinnen skal anses som et selvstendig individ uten hensyn til sosial status.

Forside :

Skulptur av Gustav Vigeland

Broen i Vigelandsparken